תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר מועד

מאירי על ראש השנה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על ראש השנה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
דף ב. 6
דף ב: 11
דף ד. 12
דף ד: 14
דף ה. 16
דף ה: 16
דף ו. 17
דף ו: 20
דף ז. 22
דף ז: 22
דף ח. 23
דף ח: 23
דף ט. 24
דף ט: 25
דף י. 28
דף יא. 29
דף יב. 29
דף יב: 29
דף יג. 30
דף יג: 32
דף יד. 32
דף יד: 33
דף טו. 34
דף טו: 36
דף טז. 37
דף טז: 38
דף יז. 40
דף יח. 41
דף יח: 42
דף יט. 42
דף יט: 43
דף כ. 43
דף כ: 45
דף כא. 48
דף כא: 49
דף כב. 51
דף כב: 54
דף כג. 56
דף כג: 56
דף כד. 60
דף כד: 61
דף כה. 62
דף כה: 64
דף כו. 66
דף כו: 68
דף כז. 69
דף כז: 70
דף כח. 75
דף כח: 81
דף כט. 83
דף כט: 85
דף ל. 90
דף ל: 92
דף לא. 94
דף לא: 95
דף לב. 96
דף לב: 98
דף לג. 101
דף לג: 101
דף לד. 104
דף לד: 106

דף לה. 109

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת ראש השנה אמנם היא מסדר מועד והורגלנו בלמודה אחר מסכת מועד קטן לסבה אשר הזכרנו בפתיחת זה החבור והיא כוללת ארבעה פרקים וסדרם לפי שטתנו א' ארבעה ראשי שנים ב' אם אינם מכירים ג' ראוהו בית דין ד' יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת וענין המסכתא אמנם הוא סובב לבאר ענייני יום טוב של ראש השנה בכלל הן ענין קבועה וסדר תפלותיה ודיני תקיעת שופר ודברים אחרים הנכנסים תחת גדר אלו העניינים או שדומים להם באיזה צד ועל זה הצד יחלקו ענייניה לחמשה חלקים החלק הראשון לבאר בו הזמנים שהוקבעו להיות כל אחד מהם ראש השנה לאיזה ענין במה הם ועל איזה ענין יתיחד כל אחד מהם להיות לו לראש הן בדברים התלויים בבית דין של מטה הן בדברים התלויים בבית דין של מעלה והחלק השני לבאר ענין קדוש החדש והודעת קדושו לבני הגולה על איזה צד שולחין ובאיזה חדש ועל איזה צד אין שולחין והחלק השלישי לבאר ענין העדים שמקבלין מהם עדות החדש איזה כשר לכך ואיזה פסול ועל איזה צד מקבלין אותם וענין חקירתם האיך היתה נעשית והאיך היו מקדשין והחלק הרביעי לבאר ענין תקיעת שופר הן דינין שבגוף השופר הן דינין שבדרכי תקיעתו הן דינין שבתוקע ובשומע הן דין הזמן הראוי לתקוע ושאין ראוי לתקוע והחלק החמשי לבאר ענין סדר היום בתפלה וברכות ותוספות שבתפלות מוסף וכל מה שמתחדש לענין זה והחלק הראשון יתבאר בפרק הראשון והחלק השני והשלישי יתבאר בראשון ובשני ובמקצת פרק שלישי והחלק הרביעי אמנם יתבאר בפרק שלישי והחלק החמישי יתבאר בפרק האחרון וזהו ענין המסכתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים יתבארו בה שלא בשלמות מענין ערלה ושביעית ושאר ענינים אגב גררא. והפרק הראשון ממנה יתבאר בו החלק הראשון וקצת החלק השני כמו שביארנו ורובו יסוב על חמשה ענינים הראשון לבאר הזמנים שהם ראש השנה לאיזה ענין והשני לבאר זמנים שבהם נדון העולם דרך כלל לפי מעשיהם על צד משפטי הדרכים התוריים השלישי לבאר בו על איזה חדש שולחין בית דין שלוחים להודיע יום קבועו לבני הגולה ועל איזה מהן אין שולחין כלל הרביעי לבאר בו על איזה מאותן שהשלוחים יוצאין מחללין את השבת ועל איזה צד אין מחללין אלא שילכו ימי השבוע לבד החמישי לבאר בו עדים הכשרים לקדש את החודש על פיהם ואיזה פסול הן מחמת קורבה הן מחמת פסול אחר זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בתוכו ענינים אחרים מענין ערלה ושביעית ודברים אחרים כמו שיתבאר:

דף ב.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר הזמנים המיוחדים להיות ראש השנה כל אחד לענינו והוא אמרם ז"ל ארבעה ראשי שנים הם פי' ארבעה זמנים יש בשנה שכל אחד הוא ר"ה לאיזה ענין באחד בניסן ר"ה למלכים ר"ל שבאיזה יום בשנה שהוקם המלך מונין לו שנה שלימה כשיגיע ניסן ואפילו עמד לו בעשרים ותשעה באדר אותו יום לבדו מונין לו שנה ראשונה ויום מחרתו הואיל ונכנס ניסן מונין לו שנה שניה ומנין זה נאמר לענין שטרות שהיו רגילין למנות בשטרות שלהם שנת המלכות כלומר בשנה פלנית למלך פלני ולרגלים והקשו בגמ' שהרי רגל בחמשה עשר בניסן הוא ותירצו רגל שבו תחלה לרגלים כלומר חדש זה של ניסן הוא ראש לענין זה שיהא רגל הקבוע בו ראש לשאר הרגלים ולענין נדרים לעבור בבל תאחר שאינו עובר בבל תאחר ברוב נדרים עד שיעברו שלשה רגלים כסדרן ואינו עובר עד שיעבור יום אחרון של רגל שלישי וחג המצות נקרא ראשון לענין זה באחד באלול ר"ה למעשר בהמה ר"ל שכל הנולדים עד סוף אב איזה זמן שנולדו מונין להם שנה שלימה כשיגיע אלול אפילו נולדו בעשרים ותשעה באב וענין זה נאמר לענין מעשר והוא שאין כבשים הנולדים בשנה זו מתעשרים על הנולדים בשנה אחרת ר"ל שאם יש לו עשרה משנה זו ועשרה משנה זו אינו מפריש שנים מן העשרה של שנה זו על שם שתי העשיריות אלא של שנה זו לעצמן ושל שנה זו לעצמן וכן אין הנולדים בשנה זו מצטרפין עם הנולדים בשנה אחרת לחיוב מעשר ר"ל שאם היו לו חמשה משל שנה זו וחמשה משל שנה שעברה אין מצטרפין כלל ואין באלו העשרה חיוב מעשר ומקרא שממנו יוצא ענין זה הוא עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' שנה שנה ואע"פ שעקר המקרא בתבואה כתיב הרי דרשו עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה וכתיב ביה שנה שנה ור' אלעזר ור' שמעון אומרים שאין זמן מיוחד לענין זה אלא תשרי שהוא סתם ר"ה הוא גם כן ר"ה לענין זה ומה שאמרו הם עצמם במס' בכורות בפ' מעשר בהמה נ"ז ב' שלש גרנות הם למעשר בהמה אחד בניסן ואחד בסיון ועשרים ותשעה באלול גרן לחוד ור"ה לחוד כמו שאמרו שם חמשה לפני ר"ה וחמשה לאחר ר"ה אין מצטרפין חמשה לפני הגרן וחמשה לאחר הגרן מצטרפים ומהו ענין גרן שכל הנולדים מתשרי עד ניסן אם רצה לשחוט שוחט כדרך אכילת עראי האמורה בתבואה עד המירוח ומשנכנס ניסן הוקבעו למעשר ואינו שוחט ואם שחט פטור וכן הנולדים לאחר ניסן עד סיון ומסיון עד עשרים ותשעה באלול וכן הלכה ולענין ר"ה הלכה באחד באלול וגדולי המחברים פסקו באחד

בתשרי מפני שבגמרא שבבכורות אומר כן בסתם משנה והרי הוא מחלקת ואח"כ סתם ואעפ"כ נראין הדברים כדעת ראשון לקיים סתם משנתנו שיהו ארבעה ראשי שנים.

באחד בתשרי ר"ה לשנים פי' הוא הוא מה שפירשנו בענין למלכים אלא שפי' בגמ' שמשנה ראשונה מתבארת במלכי ישראל שמונין להם מניסן מצד יציאת מצרים ושניה למלכי אומות העולם ומ"מ בזמן הזה מונין כל חשבון שלנו מתשרי לשמטין פי' שמתשרי של שנה שביעית מתקדשת שנת השמטה שלא לעבוד שום עבודת הקרקע אלא שחכמים הוסיפו בה שלשים יום לפניה כמו שהתבאר ואם אתה מפרשה בשמיטת כספים שאינה משמטת אלא בסופה אתה מפרשה בתחלת תשרי של שנה שמינית אלא שסוגיית הגמ' מוכחת לפרשה בשמטת קרקע וליובלות ששנת חמשים אינה מתקדשת לדין יובל אלא מאחד בתשרי של שנת חמשים ולנטיעה ר"ל לענין שני ערלה שאם נטע אילן קודם תשרי באיזה זמן בשנה שיהא נוטעו כשיגיע תשרי מונין לו שנה שלימה ומ"מ לענין פסק נתחדש עליה בגמ' דוקא בשנטעה ששה שבועות קודם ר"ה כמו שיתבאר ולירקות פי' לענין מעשר ירק שאין הישן מתעשר על החדש ולא החדש על הישן אע"פ שאין עשורו אלא מדברי סופרים וכבר נודע לנו בירק שאחר לקיטתו עשורו ואחר שכן אין הירק הנלקט קודם תשרי מתעשר על אותו הנלקט אחר תשרי ואף מעשר דגן זהו ר"ה שלו ואין מעשרין משהביא שליש קודם תשרי על שהביא שליש לאחר תשרי ולא הוזכר בכאן מפני שסמך על מה שהזכיר מעשר ירק שאינו אלא מצד שהושוה לדגן לענין מעשר מדברי סופרים.

באחד בשבט ר"ה לאילן לענין מעשר שאף הפירות אינן מתעשרות מן החדש על הישן והוקבע זמן זה לאילן מפני שהפירות אין עשורן הולך אחר לקיטתן כירק אלא אחר חנטת האילנות וזמן חנטה הוא בשבט שעברו רוב גשמים ומפני זה קבעו ר"ה שלו באחד בשבט שלא לעשר מן הפירות שנחנטו קודם שבט על אותן שנחנטו לאחר שבט ובית הלל אומרים בחמשה עשר בו שנמשכו מטבת עד חצי שבט ששה שבועות שהם חצי ימי תקופת טבת שהתקופה נמשכת עד ניסן וחמשה עשר בשבט הוא תחום אמצעי שבין שתי התקופות ומאחר שעברה חציה של תקופת טבת כבר תשש כחה ואין כח הקרירות חזק כל כך והחנטה הולכת ומתגברת וחנטה הוא הוצאת פרי קטן ונקרא בלשון לע"ז אשקאפא"ר והוא שאמרו אילן שחנטו פירותיו שהדבר מוכיח שעל הפרי עצמו הוא אומר כן וי"מ בענין חנטה שהוא קודם שיצא הפרי כלל אל הוצאת מה שהוא כעין פרחים ודבר זה לא נאמר אלא בפירות שאין חיוב מעשר שלהם מן התורה אבל כרם וזית הואיל ותירוש ויצהר מן התורה יש להם דין אחר לענין זה כמו שיתבאר.

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרכים שפירשנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם.

מה שהוצרכנו לקבוע זמן ידוע בשנה למלך שבו תתחדש לו שנה ואין אנו מונין לו מיום שהוקם שנה שלימה מיום ליום שאלו בסוגיא זו למאי הילכתא ר"ל לאיזה ענין הוצרכו לתקנה זו והשיבו בה לשטרות והוא מצד מה שידוע שההקדמה פוסלת בשטר כמו שאמרו ז"ל שטרי חובות המוקדמין פסולין שאם היה באחד בתמוז ולוה חברו מנה וכתב לו שטר מניסן שעבר פסול ואע"פ שברשות לווה נעשה שהרי יבא לטרוף בה לקוחות שמניסן ועד עכשו שלא כדין ומתוך כך אנו פוסלין את השטר שלא לגבות בו אף מזמן שני מן המשועבדים אלא מבני חורין כדין מלוה על פה אבל המאוחרין כשרין כגון שלוה בניסן וכתב בשטר זמן תמוז הבא שאפילו כתבוהו ללווה בלא מלוה עמו מ"מ מן הסתם ראה המלוה שטרו קודם שילוה מעותיו וכבר מחל על השעבוד כל מה שיעבור מניסן עד תמוז ותבא עליו ברכה ומ"מ יש בדבר זה צדדים שאף בהלוואה המאוחרים פסולים וכגון שלא כתב לו דאקנה וכן כל המאוחרים פסולים בשטר מכר אלא שהדברים אלו הנחנו להם מקום לגבות מהם בסדר נזיקין ולא הוצרכנו בכאן אלא להזכיר ולהציע שההקדמה פוסלת את השטר ולהודיע אח"כ שהוצרכו חכמים לקבוע זמן ידוע למלך כדי לברר דין הקדימה לפעמים במקום שיד הספק מצויה לשלוט בו ושאילו היינו מונין לו מיום ליום היה ענין זה לפעמים רופף בידינו והיינו נכשלים להגבות בשטר מוקדם כיצד הגע בעצמך שיצא לפנינו שטר שכתוב בו בתמוז בשנה שניה למלך פלני לוה פלני מפלני מנה ונתברר לבית דין בעדות מספיק שהלואה זו היתה בטבת בשנה שניה ובסמוך אנו מבארים איזה עדות מספיק בכך והרי מ"מ אנו נבוכים בשטר זה אם הוא מוקדם או מאוחר שהרי זמן השטר וזמן ההלואה תוך שנה אלא שזה בתמוז וזה בטבת ושמא בניסן עמד המלך ותמוז קודם והרי היא מוקדמת ופסולה או שמא בתשרי עמד וטבת קודם והרי היא מאוחרת וכשרה שאין הדבר מצוי לזכור יום שעמד בו המלך ואין אדם מזכיר בעצמו אלא שנים ונמצא שעל כרחנו אנו צריכים להגבות בשטר זה מן הכלל המסור בידנו אחזוקי סהדי בשיקרא לא מחזקינן ודנין את השטר במאוחר ועכשו שאנו יודעים שניסן הוקבע למלך והתחדש לו שנה לעולם הרי נודע לנו בודאי שתמוז קודם שאם טבת קדם אין תמוז לעולם עמו בתוך שנה שהרי בניסן היינו מחדשין לו שנה ודנין את השטר במוקדם זו היא עקר התקנה אע"פ שתקנה זו מועילה לשאר דברים שהרי בדמיון זה בעצמו מועיל לענין טירפה כגון שיצא שטר לפנינו שבתמוז בשנה שניה למלך פלני לוה פלני מפלני מנה ובשטר אחר שבטבת שבשנה שניה מכר כל קרקעותיו ואנו נבוכים

איזה קדם ומן הסתם אנו דנין שהמכירה קודמת מן הכלל המסור בידנו אוקים ממונא בחזקת מריה ועכשו שהוקבעו לו זמן מניסן נתברר לנו שההלואה קודמת ומגבין לו מן הלקוחות וכן התקנה מועילה לשני מלווים אלא שלענין פירוש אין הדברים מתישבים אלא לענין הקדמת שטר.

דבר זה שאמרנו שהוקבע לו זמן שמא אתה סבור תקנת חכמים היא ומ"מ אם שנה ומנה מיום ליום לא נפסל השטר שהרי מ"מ דברים אמתיים כתב לא כי אלא כל ששנה בכך פסל את השטר שהרי בזו נמצא השטר בא לידי הקדמה הגע עצמך שהוקם המלך באדר ולוה זה באייר וכתב לו בשנה ראשונה וכבר מכר לווה זה בניסן וכתב ללוקח בשנה שניה כתקנת משנתנו והרי לארך הזמן מוציא הלה מן הלוקח שלא כדין ולפיכך תקנה זו קבלוה כדין גמור לפסול את השטר אם שינה בו.

מה שיעדנו לפרש בשטר היוצא לפנינו והוא נעשה כראוי ומקויים בחותמיו איזה עדות מספיק לומר על הלואה הכתובה בו שבזמן אחר היתה והשטר מוקדם הוא שהרי עדים אחרים אין נאמנין בכך פירשו בתלמוד המערב שעידי השטר בעצמם הם שמעידים כך ואע"פ שאמרו העדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותם בבית דין דמי והרי הם חוזרים ומגידים והדבר ידוע כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד הם מפרשים אותה בשאמרו לא חתמנו הואיל ואין מכחישין ענין מעשה השטר אין כאן חוזר ומגיד ונסח דבריהם מאן מודע הן הן עדיו והא אמר ריש לקיש עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין תמן דאמרי לא חתמנו ברם הכא על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו ומ"מ תלמוד בבלי אינו סובל ענין זה שהרי מ"מ הם משימים עצמם רשעים בכך ולעולם אין אדם נאמן במה שמשים עצמו רשע אלא שמ"מ יראה לי שכן הואיל ואינם סבורים להרשיע את עצמם בכך שהרי אין אומרים בפירוש הקדמנוה אלא בטבת בשנה שניה היתה וסבורים הם שמאוחרת היתה וכגון שהיה כתוב בו באחד בניסן לוה וכו' והם מעידים אנו זכורים שההלואה היתה בתשרי של שנה שניה ולא חששנו על זמן השטר ולא נתננו לבעליו וחתמנו זו בניסן ואין אנו זכורים אם בניסן שלפני תשרי אם שאחריו ונמצא שהם אין זוכרים את רשעותם אלא אנו למדין רשעותם מתוך מחקר דבריהם אבל הם אין זוכרים את רשעותם ואין סוברים להרשיע את עצמם וכל כיוצא בזה נאמנים וי"מ אותה בדרך שאף הם בשעת מעשה לא לדבר עברה נתכונו כגון שהלוה תבע את המלוה להלוות לו מנה זה בתמוז והזמינו עדים אלו לשעבד לו נכסיו בפניהם בלא צואת עשיית השטר ובלא קנין ונתארך הדבר שלא לקח זה את המעות עד טבת ובטבת לקח זה מעותיו וחזר זה והזמין אותם העדים לעשות לו את השטר וכסבור שהם

ראויים לחתימה מזמן העדות הראשון ואין הדבר כן אחר שלא קנו מידו ומכאן כתבו קצת מפרשים שכל טעות שהעדים מצויין לטעות בו אין בו משום משים עצמו רשע ולא משום חוזר ומגיד אלא שמגדולי המפרשים חולקים שלא לומר כן אלא במי שאין דרכו לדקדק על הדרך שאמרו באחרון של בתרא קס"ח א' צורבא מרבנן לאו ארחיה למידק ויש מי שמפרש עדות זו אף בעדים אחרים שאמרו אנו,,, ואינו הלואה שעליה נעשה שטר זה וידענו שהוא מוקדם ומכירין את השטר בסימן מובהק או שהעידו עליהם שהקדימוה שמא תאמר הא מ"מ אוקי תרי לבהדיה תרי ואוקא שטרא אחזקיה אדרבה אוקי תרי לבהדיה תרי ואוקא ממונא בחזקת מריה ויש חולקין בזו ומ"מ אם לא היה שטר זה מתקיים אלא על פיהם של אותם אחרים והם הם שקיימוה הם הם שבטלוה נאמנים לדברי הכל.

וכן נכלל בדין שטר מוקדם שטר שלוה בו ופרעו למחר וחזר ולוה בו ומ"מ אם פרעו ביומו וחזר ולוה בו ביומו אינו שטר מוקדם אלא שהוא פסול מטעם שכבר נמחל שעבודו כמו שיתבאר במקומו אבל אם כתבו שטרו בניסן או אף אם קנו מידו לדעתנו כמו שיתבאר במקומו ונתאחר הלוה מליקח המעות עד תשרי אין זה מוקדם כלל וטורף מזמן השטר בלא שום פקפוק והזהר בענין זה שכבר טעו בו הרבה מן התלמידים.

זהו הנראה בשמועה זו לענין פסק, וממה שכתבנו אתה למד ענינה אף לענין פירוש ותדע שהרבה נתבלבלו בפירושה מפני שהם תמהים על השאלה ועל התשובה מצד שהיו מפרשים למאי הלכתא כלומר לאיזה ענין אנו צריכים לידע שנה שהמלך עמד בה כלל ומשיב בה לשטרות כלומר למנות בהם מזמן המלך משום שלום מלכות וקשה להם לפרש וכי עד עכשיו לא היה יודע שצריכין אנו למנות לשנות המלכות והלא בכמה מקומות נתפרסם חשבון זה ועוד מה ענין שטרי חוב המוקדמין בכאן ומכיון שהשיב שלענין שטרות אנו צריכין לידע כך כבר השיבו כראוי ואם לתוספת ביאור הוא מכוין ללמד שאנו צריכים לידע זמן הלואה כדי לברר דין הקדמה הרי אף לכמה דברים אנו צריכים לכך לשני מלוים ולענין טרפה ועוד שאין ראוי לומר שיסתפק על מה אנו צריכים לזמן השטר ודיו אם נסתפק אם מונין למלכות אם לאו ואף בזה היה לו להביא אותה משנה המבארת המנין לשטרות אלא שעיקר הדברים שלא חקר לאיזה ענין אנו צריכים לקבוע לו זמן ידוע על הדרך שביארנו ואף בזה פקפקו קצת אחרונים לומר שאין משנת שטרי חוב המוקדמין מתגלגלת יפה אף לפירוש זה וכן יראה לי מצד שאין ראוי לעשות תקנה מחדשת כל כך מפני סבה שאינה מצויה לכמה דורות ומתוך כך פירשו למאי הלכתא לשטרות ומדין הקדמה כלומר שלא תאמר תקנה היא ואם שנה לא נפסל אלא

דין הקדמה יש בו וכל המשנה פסל על הדרך שכתבנו וי"מ שאלו באנו למנות מיום ליום הדבר קרוב לטעות בהקדמה הגע עצמך שעמד בשני באדר וכשעומד בשני באדר של שנה אחרת הוא סבור שהוא סוף השנה וכותב בו שנה ראשונה והרי הוא תחלת שנה שניה ונמצא מקדים את שטרו ושטרי חוב המוקדמין פסולין.

כבר ביארנו על מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר שאותו היום לבד מונין לו שנה ראשונה שיום אחד בשנה חשוב שנה לענין זה וכשיגיע ניסן מונין לו שנה שניה ואם לא עמד עד ניסן אפילו נגמר הדבר ביניהם מאדר אין מונין לו אלא משעת הקמה שהיא ניסן ואין מונין לו שנה שניה עד שיגיע ניסן אחר:

דף ב:

מת המלך באדר ועמד אחר תחתיו באדר עצמו הרי אותה שנה נמנית לשנים שכל השטרות הנעשות עד יום שמת הראשון מונין בהן בשנה פלנית למלך פלני איזו שנה שתהא אצלו ואותן שנעשו באדר עצמו מיום שהוקם השני מונין בהן שנה ראשונה למלך פלני וכן עד ניסן והרי שנה זו נמנית לשנים.

מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן עצמו אף שנה זו נחלקת לשנים ואפילו לא עמד הראשון בו בחיים אלא יום ראשון כל השטרות הנעשות באותו היום מונין בהן בשנה פלני למלך פלני איזו שתהא אצלו שיום אחד בשנה חשוב שנה לענין זה.

מת באדר והניח בן ראוי לירש המלכות ולא עוד אלא שהסכימו כל העם להמליכו תחתיו מאדר אלא שלא הוקם עד ניסן אין מונין לו אלא מניסן ומונין כל אדר לראשון אע"פ שמת ואע"פ שהיה ראוי לירש ושנסכמו להקימו הואיל ולא הוקם עדין כבר היו רשאין להמליך אחר תחתיו ולמדת שכל שמת המלך מונין לו אף לאחר מיתה עד שהוקם אחר שיהיו מונין לו.

ולענין ביאור זה שאמרו כאן יציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן דלמא מתשרי מנינן פירוש שאע"פ שהדבר ברור שבניסן יצאו ממצרים שמא בתשרי מנו שנה שניה ואע"ג דלחדשים מיהא בהדיא קראו לניסן ראשון מ"מ חשבון חדשים אינו שוה לשל שנים עד שהוצרך להביאה מן המקראות משנת הארבעים האמורה במיתת אהרן וכן מה שהקשו ודילמא להקמת פירושו שהוקם באחד בניסן של שנה שניה ליציאת מצרים ושמא מנו לו שנה שניה באחד בתשרי הבא אחריו ובחמשי לו שהוא אחד עשר למנין חדשים היה מעשה של משנה תורה ואלו היתה שנת הארבעים נמנית מיציאת מצרים היתה שנת ארבעים ואחד ומ"מ יש לשאול האיך אפשר לפרשה בארבעים של הקמת המשכן

והרי לא הוקם המשכן עד שנה שניה וזה היה במדבר וא"כ צריך אתה לומר לדעת זה שארבעים ואחת שנה עמדו במדבר אלא שאפשר שהם ארבעים שנים שלימות ליציאת מצרים והוו נמי ארבעים שנה להקמת המשכן שעמידתם במדבר נמנית מניסן לניסן שנה שלימה ובניסן בשנה שניה הוקם המשכן וכשהגיע תשרי מנו להקמת המשכן שנה שניה ועדין היתה גם כן שנה שניה ליציאת מצרים לענין עמידה במדבר עד ניסן ונמצא שכל החדשים שמתשרי ועד ניסן היו שוים בחשבון אלא שהביאה אח"כ מן ההקש ונשארנו שליציאת מצרים ולמלכי ישראל מניסן אנו מונים אף לשנים כבחדשים וכן מה שהקשו ואימא מאייר כלומר דהא הוו ליה נמי אב ושבט בחדא שתא וכן בתמוז עד שהביאה מדכתיב ויחל לבנותו בחדש השני בשני כלומר שני לחדשים ושני לחדשי מלכותו ולא הקשה בסדר החדשים שמא אייר קודם לניסן וסיון קודם לאייר ופירשו בתלמוד המערב מפני שסדר החדשים עלה עמהם מבבל ונסח דבריהם ואימא תמוז הוא החדש השביעי ותירץ הדה אמרה סדר החדשים עלה עמהם מבבל:

דף ד.

האומר סלע זו לצדקה כדי שיחיו בני או כדי שאזכה לחיי העולם הבא אינו מפקיע שכר צדקתו בלשון זה אע"פ שהדבר דומה כעובד על מנת לקבל פרס שאין זה אלא כמתעורר לעמוס על עצמו עול מצות מחמת יראת העונש ואם מגיעהו עונש אח"כ אינו קורא תגר ואינו מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה בכך אלא שמצדיק את דינו ומברך על הרעה כעל הטובה ואם עשה על מנת כן ר"ל שאם יגיעהו אח"כ שיקרא תגר ויהרהר אחר מדותיו ית' הרי זה רשע וסכל גמור וזהו שאמרו כאן בישראל כאן באומות העולם ופירשו עליה בתלמוד המערב מפני שהגוי קורא תגר אבל ישראל אינו קורא תגר אלא מברך על הרעה כעל הטובה.

אחד הנודר ר"ל שנדר איזה נדר או שאמר דמי עלי ששמין אותו כעבד הנמכר בשוק ונותן לבדק הבית והם הקרויים כאן חייבי הדמים ואחד המקדיש איזה דבר בלשון הקדש ולא פרט בו מה יעשו בה שסתמו לבדק הבית ואחד המעריך והוא שאמר ערכי עלי או ערך פלני עליו שנותן כפי החשבון הקצוב בתורה כיון שעברו עליו שלשה רגלים כסדרן עובר בבל תאחר ונמצא שלפעמים עובר בשלשה פעמים בארבעה פעמים בחמשה הא כיצד נדר לפני הפסח שלשה לפני החג ארבעה לפני עצרת חמשה וכן בחרמים שאמר הרי עלי כך וכך בחרם או הריני מחרים כך וכך שסתם חרמים לבדק הבית וכן במי שנתחייב להביא קרבן שאין לו זמן קבוע כגון חטאת או אשם או שהתנדב עולות ושלמים

וכן אם עכב מעשרות ר"ל מעשר ראשון וי"מ אף בשני ולענין הבאתו לירושלים ושמא תאמר והן ראשון הן שני היאך עובר עליהם בשלשה רגלים והלא תורה נתנה בהם שיעור שלש שנים דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך פירשו בה שאף ענין זה אינו אמור אלא לאחר שלש שנים ר"ל שאם עכבם בידו אחר ג"ש הרי הוא בדין שלש רגלים לבל תאחר וי"מ שלש רגלים להפרשה ושלש שנים לביעור וא"כ שמועה זו בשלא הפריש ומה שהעמידוה למטה בשהפריש ולא הקריב אפשר שעל השאר נאמר כן וכן י"מ שלשה רגלים אם לא הודיע ללוי ואם הודיעו דינו בשלש שנים וכן אם עכב בכור בידו שלא ליתנו לכהן הרי הוא עובר בבל תאחר בשלשה רגלים וי"מ אותה לענין כהן וכמו שפירשו בבכורות כ"ו ב' שאסור לשהותו יותר משנה ואמר ששלשה רגלים חשובים שנה לענין זה ונמצא עובר בשלשה רגלים כסדרן אלא שהבכור לענין זה יש לו זמן אחר והוא שנה שלימה אע"פ שלא היו בה שלשה רגלים כסדרן כגון שנולד לאחר הפסח או שנולד בפסח שהוא מחוסר זמן ואינו מן החשבון וכן פירשוה בתלמוד המערב ויש פוסקין לענין זה בבכור שאין לו דין שלשה רגלים אלא שנה אבל שאר הדברים כלם נדונים לשיעור שלשה רגלים כסדרן אפילו עברה שנה שהרי פסקנו פעמים חמשה וכן מעשר בהמה וכן לקט שכחה ופאה ואע"פ שבשדה היה לו להניחם פירושה כגון שלקטן בעל הבית ואע"פ שזה גזל הוא ולא היה ראוי ליתן זמן לחזרתו אפשר לפרשה בשלקטן לתועלת עניים כגון שאין עניים מצויים והוא מתיירא שמא יפסדו או שמא אף אם לקטן בעבירה מ"מ לאו הניתן לעשה הוא ומצות עשה עליו להחזירן אפילו טחנם ובשלשה רגלים עבר בבל תאחר וכן פסח שאבד והפרישו אחר תחתיו ואח"כ נמצא הראשון שהוא קרב שלמים ואין זמן קבוע להקרבתו וכן התרומות ונטע רבעי אע"פ שלא הוזכרו בגמ' הרי הם בכלל מעשרות בכל אלו שיעורן שלשה רגלים לבל תאחר אבל בכורים לא נמנו בכאן לבל תאחר מפני שהבכורים זמנם עד חנכה הן אם בכרו לאחר חנכה שאין מביאין אותם הן אם הופרש קודם חנכה שמחנכה ואילך אינו מביאם אלא ירקבו וכן התבאר בתלמוד המערב במסכת מנחות פרק כל קרבנות הצבור ומה שנתגלגל בידנו תחלה שאם בכרו לאחר חנכה אין מביאין גדולי המחברים כתבו הטעם מפני שהם של שנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת וגדולי המגיהים תמהים עליהם שהרי חנכה קודם שבט הוא ופירשו הטעם מפני שהפירות המבכרות אחר חנכה אינן אלא פסולת וכן הדברים נראין ואותם שהופרשו שלאחר חנכה ירקבו נראה הטעם מפני שיש בהם שאין מתקיימין כל כך ושמא תאמר יעבור עליהם בזמן זה ר"ל עד חנכה אפשר שכל שיש לו זמן להיות נפקע מכל וכל אינו בדין בל תאחר וכן קרבנות שיש להם זמן

קבוע כגון פסח שיעורו בשעה הקבועה לו וכל שלא הקריבו בזמנו אינו מקריבו עוד בתורת קרבן פסח ויש מי שאומר שאף באלו שהזכרנו שיעורם בשלשה רגלים שאם עברה עליהם שנה שלימה בלא רגלים שעובר עליהם בבל תאחר כדין בכור וכך היא שנויה בספרי והוא שאמרו למטה ו' ב' אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעבר שנה בלא רגלים או רגלים בלא שנה עובר ואין הדברים נראין לענין פסק שהרי פסקנו למעלה פעמים חמשה:

דף ד:

חגיגת יום טוב אם לא הביאה ביום ראשון הרי הוא מביאה מתורת תשלומין כל שבעה ואין צריך לומר בפסח אלא אף בעצרת אע"פ שיצא מיום טוב לחול ובחג מביאה אף בשמיני עצרת שלא נאמר שהוא יום טוב בפני עצמו אלא לענין פז"ר קש"ב וכבר ביארנו כל זה במסכת חגיגה ט' א' וענין פירושו.

פייס בפני עצמו כלומר שמתחילין כל המשמרות לפייס בקרבן שבו איזה מהם יזכה בו ואין הדבר הולך לחשבון שאר הימים והענין שכל עשרים וארבעה משמרות עובדים כאחד ברגלים בקרבנות החג שאע"פ שבתמידים ונדרים ונדבות שבמועד אינן עובדות בשוה אלא משמרה הראוייה לאותו השבוע בקרבנות החג מיהא עובדות בשוה וכן כל כהן הבא לעבוד חולק בלחם הפנים ובשתי הלחם ובכל קרבנות הרגלים ומפייסים בהם וכל שזוכה לעבוד עובד ובחג הסוכות מפני שהיו שם רוב קרבנות לא היו מפייסים בכל הקרבנות אלא כל אחת מהן היתה מתעסקת בקרבן אחד והיו מהם שהיו מקריבים שני קרבנות והענין הוא שכבר ידעת שביום טוב הראשון של חג היו שם שלשה עשר פרים ושני אילים ושעיר אחד וארבעה עשר כבשים כלם עולה כליל למזבח חוץ מן השעיר וביום ראשון היו מפייסין לראשי המשמרות מי מקריב פר ושוב אין פייס לפרים אלא אותו שזכה בפר מקריב אחריה הסמוכה לה ונמצא שהקריבו שלשה עשר משמרות שלשה עשר פרים ומשמרת י"ד וט"ו כל אחת איל ומשמרת י"ו הקריבה שעיר נשארו שמנה משמרות וארבעה עשר כבשים הקריבו שש משמרות שנים שנים ושתי משמרות אחד אחד וכן בסדר זה כל הימים עד שבשביעי כלה הדבר לשבעה פרים ושני אילים ושעיר וארבעה עשר כבשים הכל עשרים וארבע קרבנות ונמצא כל משמר זוכה בשלו ומ"מ היו מדקדקים שכל מי שהקריב פר היום אינו מקריב למחר אלא מתחילים בעבודת הפרים ממקום שפסקה משם עבודת הפרים מאתמול ר"ל שאחר שהקריבו בראשון שלשה עשר משמרות הראשונות פרים למחר מתחלת משמרת ארבעה עשר פרים וכן

כל הנשארות עד עשרים וארבעה ונמצאו שהקריבו י"ג משמרות י"ג פרים ונשאר פר אחד וחוזרת הראשונה ומקריבתו ונמצא בשני שאותה שזכתה בראשון בפר שונה בו היום ובשלישי מתחלת בפר משמרה שניה לאותה שזכתה תחלה ונמצאו אחד עשר פרים לאחד עשר משמרות והרי ששנו שנים עשר משמרות בפרים ברביעי היו שם עשרה פרים הקריבום עשרה משמרות שאחריהם ונמצאו עשרים ושתים משמרות ששנו בפרים בחמישי היו שם תשעה פרים ושנו בהם שתי משמרות האחרונות ושלשו בהם שבעה משמרות בששי היו בהם שמונה פרים הקריבום שמונה משמרות שלאחריהם ונמצאו חמשה עשר משמרות משלשות בפרים בשביעי שבעה פרים הקריבום שבעה משמרות ונמצאו עשרים ושתים משמרות משלשות בפרים בשמיני לא היה שם אלא פר אחד ולפי הסדר האמור היה ראוי להקריבו משמרת כ"ג ולא היו עושין כן אלא פייס בפני עצמו היה ר"ל שחוזר לדין שאר הרגלים ומפייסין כלם בו וזהו ביאור פייס בפני עצמו.

זמן בפני עצמו פירושו שאומר בו שהחיינו.

ורגל בפני עצמו הוא שימנה לשבעה במנין שלשים של אבל ומה שיש לפקפק בה האיך אינו מפסיק אבילות שלשים מכל וכל אחר שרגל ראשון הפסיק את של שבעה כבר ביארנוה באחרון של מועד קטן כ"ד ב'.

קרבן בפני עצמו שאלו לחשבון שאר הימים היה לו להקריב ששה פרים ואינו מקריב אלא פר אחד.

שיר בפני עצמו שבכל ימי חול המועד שהוא התחלת זמן השמחה היו אומרים מזמור הבו לי"י בני אלים ובשני מזמור ולרשע אמר אלהים ובשלישי מי יקום לי עם מריעים וברביעי בינו בוערים בעם ובחמישי הסירותי מסבל שכמו בששי ימוטו כל מוסדי ארץ ואם חל שבת באחד מהם היה שיר של אותו היום נדחה למחרתו ואומרים שיר של שבת ונמצא שיר של אחרון נדחה לגמרי והוא שאמרו ימוטו ידחה וכל אלו הם מזמורים מענין החג אם מענין השמחה אם מענין אזהרה על מתנות עניים מפני שאותו זמן הוא חג האסיף ובשמיני לא היו אומרין שירה על ענין החג אלא שיר בפני עצמו ולא נתברר בתלמוד שלנו איזה אלא שבמסכת סופרים פירשו בו למנצח על השמינית.

ברכה בפני עצמה שאומר את יום השמיני חג העצרת הזה ואינו אומר את יום חג הסוכות הזה ויש אומרין שזהו רגל בפני עצמו ומפרשים ברכה בפני עצמה ברכת המלך שהיו מברכין אותו בכל יום טוב וכבר ביארנו ענינים אלו כלם ברביעי של סוכה מ"ז א'.

שעירי הרגלים כלם היו באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו שנעלמו בעליו ממנו ר"ל נכנס למקדש בטומאה או אוכל בשר קדש בטומאה ודבר זה יתבאר במסכת שבועות בע"ה:

דף ה.

עולי רגלים לא היה להם רשות לילך במוצאי יום טוב הראשון מיד אלא טעונים הם ללון בירושלם לילה של מוצאי יום טוב ראשון וי"א טעונים לינה כל החג אפילו לילה של מוצאי יום טוב האחרון שאף הוא זמן שמחה וכדתניא ביום השמיני שלח את העם יכול שאין טעון לינה תלמוד לומר וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם ויום עשרים ושלשה הוא מחרת יום שמיני הא כיצד נפטרו בשמיני ולנו בלילה והשכימו למחרתו וחזרו ונפטרו והלכו להם אבל בפסח אף לדבריהם אין טעונין לינה אלא יום ראשון שנאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך ויש אומרים שאף בפסח טעון לינה כל שבעה ממה שאמרו בזבחים צ"ז א' ופנית בבוקר עשאן הכתוב לכלן בקר אחד וכבר הארכנו בענין זה ברביעי של סוכה.
לענין ספירת העומר כשם שמצוה למנות את הימים כך מצוה למנות את השבועות מאחר שהגיע זמן שבוע כמו שיתבאר במקומו:

דף ה:

מי שהקדיש בלשון נדר אומר הרי עלי להביא קרבן פלני וכיוצא בזה ולפיכך הפרישה ונאבדה חייב באחריותה אבל נדבה היא בלשון הרי זו ולפיכך אם נגנבה או נאבדה אינו חייב באחריותה ושתיהן מ"מ בדין בל תאחר ואע"פ שבתורה לא נזכר בל תאחר אלא בנדר כתיב הכא כי תדור נדר וכתיב התם ואם נדר או נדבה מה נדר דהתם נדבה עמו אף זה נדבה עמו.
הקדיש בהמה ואח"כ עבר והמירה הואיל והתמורה נתפסת על הראשונה לקדש והרי היא ראויה לקרבן עובר בה בבל תאחר המירה לאחר שעברו על הראשונה שני רגלים אע"פ ששיעור הראשונה ברגל הבא אינו נגררת אחר הראשונה אלא שיעורה לעצמה שלשה רגלים מיום התמורה וכן הפריש עולתו ועברו עליה שני רגלים והוממה וחללה על האחרת ועבר רגל אחד על זו השניה שנתפסה בקדושה אע"פ שמכח הראשונה היא באה אינו עובר עליה עד שיעברו שלשה רגלים עליו.

תמורת חטאת אי אתה צריך לומר בה שאין בה דין בל תאחר שהרי למיתה היא הולכת והיא אחת מחמש חטאות המתות ר"ל ולד חטאת תמורת חטאת מתו בעליה נתכפרו בעליה באחרת עברה שנתה סימן להם ותמנע היתה פלגש.

תודה שהמירה שתיהן קדושות כשאר תמורות אלא שאין לחם מתקדש על התמורה אלא על עקר התודה ועקר התודה לעולם אינה קרבה בלא לחם נמצאת הראשונה קרבה ובאים עמה ארבעים חלות כדין המפורש בתורה והשניה קרבה בלא לחם נתערבו שניהם ר"ל שאינו מכיר איזו ראשונה ואיזו היא תמורה שוחט את שתיהן ומקדש את שתיהן בתנאי ר"ל אם זו תודה זו לחמה ושוחט את האחרת ואומר עליהן כן מתה אחת מהן ואינו יודע איזו היא חברתה אין לה תקנה שמא תמורה היא וא"א להביא לחם עמה והרי הלחם חולין בעזרה שמא עקר תודה היא ואין לה תקנה בלא לחם וכתבו בה גדולי המחברים שתרעה עד שיפול בה מום וגדולי המגיהים כתבו בה שיביא אחרת ולחמה ודמיה של זו יביא תודה בלא לחם כדין מותר התודה אם תאמר יביא אחרת ויאמר אם זו תודה זו לחמה וזו החדשה תמורה ואם זו תמורה זו החדשה תודה וזה לחמה אפשר שמ"מ אין לו לעשות תמורה לכתחלה מ"מ יראה שאפשר שיאמר אם זו שנשתיירה תודה זו לחמה וזו נדבה ואם זו תודה וזו לחמה ויש חולקין בזו מפני שאם החדשה תודה צריכה ארבעים חלות אחרות ושמא האחרת תמורה ויש כאן ארבעים חלות של חולין.

אע"פ שפירשנו שבשלשה רגלים כסדרן עובר על איחור קרבנו בבל תאחר לא נפסל קרבנו בכך אלא הרי הוא מקריבו אחר איחורו הואיל ואין להקרבתו זמן קבוע ואע"פ שהוא בר הרצאה ר"ל שהוא בא לכפרה והיה לנו לומר שכל שאחרו יותר מדאי נפסל אינו כן אלא מקריבו והוא נרצה וכן הבכור אע"פ שמן התורה הוקבע לו זמן שנה כדכתיב לפני י"י אלהיך תאכלנו שנה בשנה מ"מ אם עברה שנתו לא נפסל בכך ומביאו אחר איחורו שהרי הקישו הכתוב למעשר בהמה מה מעשר בהמה לא נפסל משנה לחברתה אף הבכור כן:

דף ו.

כיון שנדר אדם את נדרו אע"פ שלא עבר בבל תאחר עד שלשה רגלים מ"מ אם שלמו לאלתר הרי קיים מצות עשה ונמצא עובר על איחורו בלאו ועשה והוא שאמרו מוצא שפתיך זו מצות עשה ר"ל שסתם ענינו מוצא שפתיך קיים וי"מ בו מדכתיב כל היוצא מפיכם תעשו תשמור זו מצות לא תעשה ממה שאמרו כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ואע"פ שאמרו השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה וזה השמר של

עשה הוא שהרי נסמך למוצא שפתיך הואיל ואין כתוב בו עשה בהדיא כגון תשמור לעשות אינו השמר דעשה ואע"פ שכתוב ועשית הרי לענין אחר הוא בא לאזהרה לבית דין שיעשוך מלשון עישוי ואע"פ שהוא מבנין הקל מצינו כיוצא בו הנני עושה את כל מעניך ואחר שכן הרי הוא השמר דלאו מצד לא תאחר ומ"מ מוצא שפתיך בא למצות עשה אלא שלא עבר באיחורו אף על עשה אא"כ השהא אותו רגל אחד ואם עבר רגל אחד ולא קיימו עובר על עשה לא קיימו בזמן המשוער לו עובר בלאו של בל תאחר הן על ההפרשה אם נדר ולא הפריש הן על ההקרבה אם הפרישו ולא הקריבו ואע"פ שעבר אין קרבנו נפסל כמו שביארנו ולא עוד אלא שאחר שעברו שלשה רגלים בית דין כופין אותו להביא ואע"פ שבקרבנות לרצונו כתיב כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומ"מ בחטאות ואשמות מיהא אין ממשכנין אותם שהרי אמרו ממשכנין על עולות ושלמים אבל אין ממשכנין על חטאות ואשמות וי"מ במה שאמרו אין ממשכנין אותם כלומר אין צורך למשכנם אחר שלכפרה הם באים ושהם מחוסרי כפרה אין חוששים להם שיתרשלו בהבאתם הא מן הדין ממשכנין אותם וכן יש אומרים שברגל שלישי ממשכנין אותם בעולות ושלמים ולא בחטאות ואשמות אבל אחר שעבר רגל שלישי ממשכנין אותם אף על חטאות ואשמות ואין לפרש לדעתם כופין אותו בלא משכון שהרי בתלמוד המערב אמרו אזהרה לבית דין שיעשוך מכאן שממשכנין על הצדקה.

זה שאמרנו בקרבנות שעובר על איחורן רגל אחד בעשה ושלשה בבל תאחר דוקא במזיד או בפשיעה הא אם היה קרבן שאינו ראוי ליקרב כגון שהיה חולה שאי אפשר להקריבו כמו שאמרו בספרי מנין לבעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית זקן חולה ומזוהם שאינן ראויין ליקרב תלמוד לומר כל מום רע אין כאן עבירה וי"מ דבר זה אף בשהיה הבעל חולה שאין מצריכין אותו להביאו על ידי אחר.

אע"פ שהנדר פירשנו עליו שאם נגנבה או נאבדה חייב באחריותה מפני שאמרה בלשון הרי עלי מ"מ אם אמר הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריותה מאחר שאפרישנה אינו חייב עוד באחריותה ומ"מ כגון זו נדבה היא קרויה בלשון חכמים.

צדקה שאדם נודר לעניים אין לה שיעור שלשה רגלים שאין דין שלשה רגלים נאמר אלא במה שטעון הבאה לירושלים אבל צדקה הרי עניים בכל מקום הם מצויים ומשבא לידו לקיימה ולא קיימה עובר כך יראה לי וגדולי הרבנים מפרשים משתבעה הגבאי ויש אומרים כן אף בבני ירושלם שהיה קרבן בידם שהרי מזבח כאן וכהנים כאן ויצא להם כן ממה שהקשו קצת מפרשים כאן בשמועת פרה של שלמים שאיחרו את הולד והרי ולד זה בירושלם היה וקאי מזבח וקיימי כהנים ומתרצים שילדה האם בעירו בחול המועד

והביאו את האם לשם ולא רצו להביא את הולד הואיל ולא היה ראוי להקריבו ומ"מ בזו לדעתי אם ילדה לשם אינו צריך לעכב כדי להקריב את הולד אלא הולך לו ולרגל הבא מקריבו הא בבני ירושלם מיהא כל שמזדמן לו יראה כדבריהם שמא תאמר והרי לקט שכחה ופאה נכללו למעלה באיחור שלשה רגלים אע"פ שהם צדקה לעניים יראה לי הטעם בהם מפני שאינה צדקה שנדר הוא על עצמו אלא צדקה הבא מאליה ואין עליו בל תאחר עד שלשה רגלים שלא אמרו לאלתר אלא בשני דברים אחד שהוא דבר שנדר הוא על עצמו וכדכתיב כי תדור וכו' והשני שיהא מצוי לו שיתנהו במקומו ומ"מ בבריתא האמורה למעלה נכללו גם כן צדקות עד שתירצו רבים שזו האמורה למעלה בלשון נדר וזו שבכאן בלשון נדבה שמאחר שהפרישה חייב עליה לאלתר ואין הדברים נראין אלא זו של צדקות שמא פירושה על המעשרות ופרושי קא מפרש ומן הטעם שהזכרנו או אם צדקות דוקא אינה הלכה ויש שפירשו זו של לקט שכחה ופאה בשאין שם עניים מצויים או שהיו שדותיו במקום שאין שם עניי ישראל וכמו שאמרו במס' חולין קל"ד ב' לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים ומאחר שלקחם בהיתר אינו עובר עליהם עד שלשה רגלים ומכאן כתבו בתוספות בכל שבצדקה שאם אין עניים מזומנים לו אין עליו חובה לחזור אחריהם עד שלשה רגלים ומ"מ גדולי המחברים כתבו שהוא מפריש ומניח ומ"מ יראה לי שאם נדר ליתן לעניי עיר אחרת אינו צריך לחזור אחריהם או לשלח במקומם עד שלשה רגלים וי"מ שלא אמרו בצדקה מיחייב עליה לאלתר אלא בחיוב נתינה ושמא אף להיות בית דין מעשין עליה אבל לבל תאחר לא והראיה שהרי תמהו על דבריו ואמרו פשיטא ואי לבל תאחר מאי פשיטא והינו דקאמר באידך כיון שעבר רגל אחד עובר בעשה ועל זו אמר בצדקה לאלתר וכן ראיתיה לגדולי הדור במסכת נדרים חכמי הצרפתים כתבו בזמן הזה שאנו נודרים בבית הכנסת הן מעות הן ספר תורה הן מפה או עטרה או שמן למאור שכל נדרינו על דעת עצמנו ואם אנו מאחרים עד שיבא לידינו מה שדעתנו עליו אין בכך כלום ועל כיוצא בזה נאמר ויראת מאלהיך.

פרה של שלמים שילדה אותו ולד קרב לשלמים והבשר נאכל לבעלים כשל אמו ויש חולקין מפני שאם נתיר לו כן אף הוא משהא את האם יתר מכשיעור כדי שתתעבר ויגדל מהם עדרים ומ"מ נראין דברי הראשונים מפני שדבר זה נכלל בדברים השנויים במסכת עדויות שרובם הלכה פסוקה:

דף ו:

עברו על הנודר שלשה רגלים ולא הביא את קרבנו הרי זה עובר בבל תאחר בכל יום ויום ואע"פ שבכובש שכר שכיר פירשו בב"מ ק"י ב' מכיון שעבר עליו בקר ראשון שוב אינו עובר עליו פירשו בו הטעם מפני שאין הלילות נפסקות מימים לחיוב זה שהרי חובה עליו לפרעו בלילה כביום וכן בכל דבר של צדקה אבל קרבן שאין זמן הקרבתו בלילה נמצא שמתחדש עליו חומר הלאו בכל יום.

כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ומ"מ השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה וא"ת והרי בסוגיא זו אמרו תשמור זו מצות לא תעשה אע"פ שנאמר בו ועשית עקר הענין בא על מניעת איסור והם פירשו ועשית לומר שכופין אותו על הדרך שפירשנו למעלה.

שנה תמימה האמורה בבתי ערי חומה שאם לא גאלה עד מלאת שנה תמימה שהיא מוחלטת ביד הלוקח בשנת הלבנה הוא נאמר והוא שנים עשר חדש ואם נתעברה השנה אף היא אינה תמימה עד שתכלה היא ועבורה.

כבר ידעת על חדשי השנה שהם נמנים כולם אחד מלא ואחד חסר חוץ ממרחשון וכסליו שמשנים את הסדר פעמים מלאים פעמים חסרים פעמים כסדרן וכשהם כסדרן לעולם אין בין פסח של עכשו לפסח של שנה אחרת וכן מעצרת לעצרת ומראש השנה לראש השנה ומחג לחג אלא ארבעה ימים בלבד ר"ל שאם אירע פסח עכשו ביום ראשון בשנה אחרת יחול ביום חמשי שהוא מחרת ארבעה ימים שאחר השבועות וטעם הדבר שהרי כשכל החדשים נמנין כסדרן יתרים על החדשים שמונה עשר ימים וצא מהם ארבעה עשר לשביעיות נשאר ארבעה ימים על השביעיות שאלו היה החשבון כלה לשביעיות היה חל עצרת של עכשו באותו היום בעצמו שחל בו אשתקד וכשנשאר ארבעה ימים על שבועות הרי הוא ביום שאחר הארבעה ימים ובשנה מעוברת יש בין פסח של שנה זו לשנה המעוברת הבאה אחריה חמשה שאין חדש העיבור ר"ל אדר שני אלא עשרים ותשעה ימים ונמצא יום אחד בו על שביעיות של עצמו ואם מרחשון וכסליו מלאים אתה מוסיף עוד יום אחד ונמצאו שלשה לפשוטה וששה למעוברת ואם שניהם חסירים אתה פוחת יום אחד ונמצא שלשה בפשוטה וששה למעוברת והוא שאנו אומרים גד"ה חר"ש בפשוטה וכו'.

מי שנדר קרבן ולא הספיק להפרישו עד שמת אם הניח קרקע כופין את יורשו להביאו ואם לא הניח קרקע אין מטלטלי היתומים משועבדים לכך ודבר זה אינו בעיקר הגמרא אלא שכך יצא לגדולי המפרשים במס' קדושין י"ג ב' בשמועת האשה שהביאה חטאתה

וכו' יביאו יורשים עולתה ופירשוה שם בשהפרישתה מחיים שאם לא כן הרי מטלטלי דיתמי נינהו ואף כאן בשהפרישו אביו מחיים ומעתה אם נפרשה בלא הפרישו האב מחיים אתה צריך להעמידה בשהניח קרקע לבניו ולמדת מ"מ שאם הפרישו ולא הספיק להביאו עד שמת אפילו לא הניח קרקע חייב היורש להביאו וכופין אותו ומ"מ אין עליו לאו בל תאחר לעולם.

אשה שנדרה קרבן הואיל ואינה חייבת בראייה שהרי כתוב זכורך להוציא את הנשים אינה בכלל ובאתה שמה ואינה עוברת בבל תאחר אע"פ שבמס' חגיגה ו' א' אמרו שחייבת בשמחה ר"ל בשלמי שמחה שהוא מן השלש קרבנות כמו שיתבאר שם עקר החיוב אצל הבעל לפתותה לילך עמו כדי שתשמח עמו והיא חייבת להמשך אחריו והוא שאמרו אשה בעלה משמחה כמו שביארנו במסכת חגיגה אבל עקר הקרבן אף של שמחה אינו אלא לבעל ואין היא בכלל ובאת שמה הואיל ואין ביאתה לעיקר קרבן ומעתה למדנו שזקן וחולה וטומטום ואנדרוגינוס וחגר וסומא הואיל ופטורין לגמרי אין עוברין בבל תאחר ומ"מ לקט שכחה ופאה וצדקה הואיל ואינן תלויין בעליית הרגל עוברים בבל תאחר הן נשים הן זקנים הן כל שאר הנזכרים ומגדולי המחברים מחייבין את האשה בבל תאחר אף בקרבן ויראה שאמרוה מצד מה שאמרה אביי עצמו במסכת חגיגה בענין קטן עד השתא דהות אימיה מיחייבא בשמחה אייתיתיה אמיה אלמא אשה חייבת בביאה לשם ולהביא קרבן שמחה ודחו מכאן מה שאמרו בכאן על אביי וליה לא סבירא ליה ומ"מ גדולי הדורות כתבו שזו שבכאן עיקר ולא אמרו דהות אימיה מיחייבא אלא מצד פתוי הבעל כלומר שחייבת לימשך אחר רצון הבעל ועקר החיוב הוא אצל הבעל לפתותה לילך עמו כמו שכתבנו.

הבכור צריך הכהן לאכלו תוך שנתו הן תם הן בעל מום שנאמר לפני י"י אלהיך תאכלנו שנה בשנה וכי יהיה בו מום וגו' ומאמתי מונין לו אם תם הוא הואיל וראוי לקרבן מונין לו משעה הראויה לקרבן ר"ל מיום השמיני והלאה ואם נולד בעל מום הואיל ולאכלה עומד מונין לו משעה שהוא ראוי בה לאכילה והוא משעה שנולד שהרי משעה שנולד מותר באכילה אם ברור לו שכלו לו חדשיו ואפילו לא היה ברור לו שהוא צריך להמתינו שמונה להוציאו מכלל נפל יראה לי שאף על זה מונה שנתו משעה שנולד הואיל ומצינו בו צד שראוי לאכילה משעה שנולד וכל שאר הפוסקים מסכימים לומר שאם לא נתברר לו שכלו חדשיו מונה לו מיום שמיני ולא יראה לי כן:

דף ז.

אע"פ שלא הוזכרו במשנה זמן ר"ה לניסן אלא למלכים ולרגלים הרי הוא ר"ה לחדשים ר"ל להיותו קרוי ראש לחדשים וכדכתיב בחדש הראשון הוא חדש ניסן והוא הקרוי בתורה חדש האביב ר"ל התחלת בישול התבואה.
וכן הוא ר"ה להפסקת עיבורים ר"ל שמשעה שחל זמן קבועו אין רשאין לימלך עוד לעשותו אדר שני מפני שזמן קבועו ר"ה להפסקת עיבורין.
אין בית דין יושבין ומעיינין מניסן אם שנה הבאה ראויה להתעבר אם לאו על דעת שיודיעו שאותה שנה תהא מעוברת שהרי מעברין מפני כמה דברים שאין ניכר עדין אם יצטרך אם לאו כגון מפני האביב וכיוצא בו ולא עוד אלא שאף במה שאפשר להם להכיר אין מעיינין על דעת הודעה כגון מפני התקופה שאין מעברין את השנה לעולם לפני ר"ה אף במה שהם מכירים צורך העבור שמא ישתכח ואפילו עברוה אינה מעוברת אבל מפני הדחק כגון שהנשיא רוצה לילך ואין דעתו לחזור לזמן הראוי לעבר מעברין אותה אחר ר"ה מיד ולעולם אין מעברין אלא אדר ובמכילתא אמרו חדש מתעבר ושנה מתעברת מה חדש אין מתעבר אלא בסופו אף שנה אינה מתעברת אלא בסופה וכל החדש רשאין לעברה אפילו בעשרים ותשעה באדר אבל אם נכנסו בתחום שלשים ולא עברוה שוב אין מעברין כמו שביארנו ואם עברוה ביום שלשים והואיל ולא נתקדש לשם ניסן הרי זו מעוברת בדיעבד אבל אם קדשו יום שלשים לשם ניסן וחזרו ועברוה אינו עבור כלל ועקר דברים אלו יתבאר במסכת סנהדרין י"א ב'.
אף תרומת שקלים ר"ה שלה ניסן שמשנכנס ניסן אין מקריבין תמידין אלא מתרומה חדשה ואם עבר והביא מן הישנה בדיעבד יצא והוא הדין שאם לא באה עדין מן החדשה שמביאין מן הישנה לכתחלה וכן כתבו גדולי המחברים.
יחיד שהתנדב משלו קרבנות לשם כל הצבור כשרין ובלבד שיהא גומר בלבו יפה יפה להיות הקרבתם לשם צבור:

דף ז:

המשכיר בית לחבירו לשנה מונה שנים עשר חדש מיום ליום ואם אמר לשנה זו איזה זמן שהוא בו ר"ה שלו ניסן לענין זה ועומד שם עד ניסן ודוקא שהשכירה לו שלשים יום קודם ניסן או יותר אבל השכירה לו פחות משלשים יום קודם ניסן עומד שם שלשים שאין שכירות לפחות משלשים השכירה סתם התבאר בב"מ ק"א ב' שאם בימות הגשמים אין יכול להוציאו עד הפסח ואם בימות החמה שלשים יום.

ששה עשר בניסן ר"ה לעומר שממנו הותר לאכל חדש לאחר הקרבת העומר בזמן שבית המקדש קיים ובזמן שאין בית המקדש קיים היום עצמו מתיר.
וששה בסיון ר"ה לשתי הלחם ר"ל להתיר חדש למנחות משם ואילך ואין אלו ר"ל עומר ושתי הלחם באים אלא ביום כשאר קרבנות והוא שקראום כאן מידי דלא חייל מאורתא וכן קראום מידי דתלי במעשה מפני שאין ענינם בא אלא על ידי הקרבה וכן כל שביארנו בבל תאחר לענין קרבנות הוא בכלל מידי דלא חייל מאורתא שהרי הקרבתן אינו אלא ביום וכן הוא בכלל מידי דתלי במעשה שאין ענינם אלא על ידי הקרבתם אלא שמ"מ מצות עשה של הבאה לא זזה ממנו לא ביום ולא בלילה ואינה תלויה במעשה:

דף ח.

חשבון העבור וידיעת מותרות של כל שנה מבריאת העולם הן לחשבון הלבנה הן לחשבון החמה הכל נמנה מתשרי ואחד בתשרי ר"ה לענין זה והוא הרמוז בגמרא בענין לתקופה:

דף ח:

מנין שנות היובל הוא שהיו מונים מתחלת מנינם שבע שמטות משבע שנים לשבע שנים ותשרי של שנה שביעית הוא תחלת השמטה כמו שביארנו במשנה והיו סופרין בזה תשע וארבעים שנה ושנת תשע וארבעים עצמה היו עושין שמטה ושנה הסמוכה לה שהיא שנת חמשים הוא מתקדש לשם יובל ושנת חמשים ואחת היה תחלת מנין לששת שני השבוע ואין שנת חמשים עולה לכאן ולכאן וזהו שאמרו שנת חמשים אתה קורא אותה ואי אתה קורא אותה אחת ר"ל ראשונה לשמטות הבאות.
שנת היובל מתחלת מתשרי ומ"מ לא היה הדבר מוחלט לחירות עד יום הכפורים ומשנכנס ר"ה לא היו עבדים נפטרים לבתיהם ולא משתעבדים לאדניהם וכן אין השדות חוזרות לבעליהן אלא עבדים יושבים ואוכלים ושותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופרות נפטרו עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהן ולשנה אחרת מר"ה מתחילין למנות שש שנים לשבוע האחר ואין מוסיפין ממנה להיותה בכלל קדושת שנה שעברה אפילו יום אחד ואין צריך לומר עד יום הכפורים.

זה שכתבנו כאן ועטרותיהם בראשיהם פירשוה בתלמוד המערב מפני שהכורך סודר על ראשו מברך ברוך עוטר ישראל בתפארה והעבדים לא היו כורכין סודר מפני שהוא סימן לחרות וכשהגיע זמן היובל היו כורכין ומברכין וזהו שאמרו ועטרותיהם בראשיהם.
שמטה ויובל בית דין היו מקדשין אותם ואומרים שנה זו מקודשת לשמטה שנה זו מקודשת ליובל וכן בחדשים הבאים בזמנם ר"ל ביום שלשים ואין הלכה כדברי האומר שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים:

דף ט.

כבר ביארנו במס' מוע"ק ג' ב' שהשביעית יש לה תוספת לפניה שלשים יום ומ"מ קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית והביא שליש בשביעית הן שנולדו מן הספיחים הן שעבר וזרע אינו בכלל תוספת לשביעית לאחריו אלא שזה של שביעית גמור הוא ושאר ימי שביתה כגון שבתות וימים טובים כלם יש להם תוספת לפניהם ולאחריהם מחול על הקודש כמו שיתבאר במקומו ותוספת זה יראה שאינו אלא מדברי סופרים וקראי אסמכתא בעלמא ויש חולקים ממה שאמרו במס' יו"ט ל' א' תוספת יום הכפורים דאוריתא ואין הכרח בכך וכבר מצינו בהרבה מקומות בתלמוד שקורא דברי סופרים דאוריתא כשהוא דבר שיש לעקר שלו סרך מן התורה אע"פ שאין אותו ענין מן התורה וקצת מפרשים הביאו ראיה לשטה זו ממה שאמרו במס' עירובין ל"ב ב' בעירובי תחומין שהוא צריך שיהא בין השמשות במקום שיהא אפשר ליטלו ואמרו על זה שאם היה על גבי אילן ואין איסור בנטילתו אלא מדברי סופרים סומך עליו שלא גזרו בבין השמשות שהוא תוספת בדבר שאין בו אלא משום שבות ואם תוספת מן התורה היה להם לגזור וכן המחברים כלם לא הביאוה בכלל מצות עשה וא"ת שהוא נכלל בגוף האיסור הרי מנו חמץ לפני זמנו ומ"מ לענין שביעית יש אומרים שכל עבודת קרקע המועלת לפירות אסורה מן התורה כל שלשים שלפני שביעית ומדברי סופרים באילן מעצרת ובשדה תבואה מן הפסח אבל גידול האילן ונטיעתו אין בו תוספת אלא מדברי סופרים יש שואלין בתוספת זה והרי אמרו שבת ל"ד א' ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מדליקין הא ודאי שלא חשכה מדליקין ואין חוששין לתוספת ומתרצין בה שכל שלא חשכה ודאי הרי הוא בכלל תוספת אלא שלא נאמר אלא למלאכת חול ואין לסמוך בה.
אע"פ שנאסרה מלאכה בשבת יש צדדין שהמלאכה מותרת בהם ואחד מהם קצירת העומר שהיא מצוה ודוחה שבת.

כל האוכל ושותה בתשיעי בתשרי שהוא ערב יום הכפורים מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי הואיל ובשעת אכילה הוא מכוין להיות אכילתו לשם ענוי על כיוצא בזה בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה והוא אמרם גם כן וכל מעשיך יהיו לשם שמים:

דף ט:

דין שנת היובל כדין שנת השמטה לאסור עבודת קרקע האסור בשביעית ולדין פירותיו באכילה ובמכירה ובביעור אלא שאין השמטת כספים ביובל ואין שלוח עבדים והשמטת קרקע בשביעית ושלשה דברים מעכבין את היובל שאם חסרו אחד מהם אינו יובל ליאסר בו עבודת קרקע והם תקיעה ושלוח עבדים והחזרת שדות לבעליהם.
וכבר ביארנו במס' מוע"ק ב' ב' שבזמן שהיתה ארץ ישראל על שלמותה והיו כל יושביה עליה היה היובל נוהג אף בחוצה לארץ.
הברכה או הרכבה אין דין ערלה נוהגת בהם כלל גדול אמרו ונטעתם פרט למבריך ומרכיב וענין הברכה הוא שמבריך הגפן הארוך ותחת הקרקע ומוציא ראשו במקום אחר ומניח ראשה שמצד השרש מגולה ולאחר זמן מפסיק במקום חבורה והוא ראשה שמצד השרש שכבר הניחו מגולה ונמצא הגפן הזקן גפן לעצמו והגפן המובלך גפן לעצמו בשני ראשים והרכבה הוא שמרכיב אילן בחברו הרכבה המותרת כגון מין במינו א"כ מהו שאמרו אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב שמשמען של דברים שערלה נוהגת בהברכה והרכבה תדע שיש צדדים שערלה נוהגת בהם והוא בהברכה לאחר שנפסקה מן הזקנה ומאימתי מונין לה לא משעה שהוברכה אלא משעה שנפסקה ויש אומרים כן אפילו לא נפסקה כל זמן שאנו מכירין שנפסקה יניקתה מן הזקנה ונעשית יונקת מעצמה ומונין לה מאותו היום וממה שאמרו במשניות של ערלה ספק גפנים ספוק על ספוק אע"פ שהבריכה בארץ מותר ר' מאיר אומר מקום שכחה יפה מותר מקום שכחה רע אסור ואמרו עליה בתלמוד המערב מה אנן קיימין אם בריא שהוא חי מכח הילדה דברי הכל אסור אם בריא שהוא מכח הזקנה דברי הכל מותר אלא כי פליגין בסתם ושאלו בה כיצד הוא יודע עלין הפוכין כלפי הילדה בריא הוא שהוא חי מכח הזקנה הפוכים כלפי הזקנה בריא הוא שהוא חי מכח הילדה אמר ר' יודן סימנא דאכיל מחבריה בהית לאסתכולי ביה אלמא כל שהוא בריא שהוא חי מכח הילדה ערלה נוהגת בה שאף חכמים מודים בה ולא נחלקו אלא בסתם כגון שנשרו העלים שלדעת חכמים מותר ולדעת ר' מאיר אומדין את הזקנה אם כחה יפה לינק זו ממנה ואין הלכה כר'

מאיר ובבריא מיהא אף חכמים מודים כן וסימן העלים סימן ולפי שטת פירושם למדת שהם מפרשים דברים אלו בהברכה וממה שנאמר בה אע"פ שהבריכה בארץ ואף קצת רבנים פירשוה כן בפי' המשניות שספוק בגפנים כהברכה באילנות ואני תמה שהרי עקר המשנה בהרכבה נאמרה ומלת ספוק כענין סבוך בחלוף אותיות גיכ"ק ובומ"ף דספוק גפנים הוא שממשיך ענף גפן זאת ומגיעו לגפן אחרת ומרכיב קצתו בה וספוק על ספוק הוא שמרכיב כל אחת בחברתה או זו בזו וזו באחרת ואע"פ שהבריכו בארץ ר"ל שהיא ארכה עד שאחר ההרכבה קבר בה בארץ אין ערלה נוהגת בה שמ"מ כלם בטוחים על כחו של זקן ומתוך כך י"מ שאף בהרכבה כן כל שהיא כעין הברכה ר"ל שמחברת עם הזקנה ומ"מ כל שכן בהברכה וזה שלא חששו המפרשים להזכיר דין זה בהרכבה מפני שלא נאמרו דברים אלו אלא בהרכבת גפן שמחוברת עם הראשונה ואם בהרכבת אילן כגון שהרכיב את היחור בעודו מחובר באילן הראשון ולדעת חכמים כל בסתם דנין אותו בראשון שהוא הזקן ופטור מן הערלה ולר' מאיר כל שאילן ראשון כחו רע והמורכב בו יפה דנין אותו אחר השני ואין הלכה כדבריו ודברים אלו אינם מצויים ומתוך כך לא חששו להזכירם אבל כל שהרכיב יחור אילן באילן ואין אותו יחור מחובר בראשון אע"פ שהוא חי בודאי מן הזקנה חייבת שכל מה שבארנו בהרכבה שאין בה דין ערלה לא מצד עצמה של הרכבה נאמר אלא מצד שהיא בטלה אצל האילן בו ר"ל שאם הרכיב ילדה אצל זקנה ר"ל שעברו עליה שני ערלה בטלה ילדה אצל זקנה ואין בה ערלה כלל ועל זו אמרו פרט למרכיב ואם הרכיב ילדה בילדה שיעור ההרכבה הולך אחר הראשונה ואין לה דין ערלה בפני עצמה וכמו שהתבאר במס' סוטה מ"ג ב' בהדיא ולא עוד אלא שלדעת גדולי המחברים נראה שכל שתולש בד ומרכיבו באחר אינו בטל וחייב בערלה אבל כשמסבך בד של אילן מחובר באחר בטל הבד אם הוא ילד באחר אם הוא זקן וזו היא משנת ספוק כלומר שממשיכו ומלקיטו עמו.

ומ"מ לדברי כלם נראה שכמו שביארנו בהברכה שיש בה צדדים שהיא חייבת בערלה כך הרכבה יש בה צדדים שיש בה דין ערלה בפני עצמה ומונין לה מיום הרכבתה ועליה אמרו כאן ואחד המרכיב והוא שהרכיב באילן הנטוע לסייג ולקורות שהוא פטור מן הערלה אא"כ נמלך עליה לפירות כמו שיתבאר במקומו והרכבתו אינה בטלה אצלו אחר שאין היא עצמה בת ערלה עד שנאמר שההרכבה בטלה אצלו אע"פ שמכח זה שהרכיבוהו בו הוא חי ומונין לה משעת הרכבה ובתלמוד המערב נראה שאף זו פטורה ובטלה אצל הראשון הואיל ואף הראשון יש במינן דין ערלה וכן הדברים נראין מצד אחר והוא שמאחר שהרכיב עליה לפירות מסתמא אף על הראשונה נמלך עליה לפירות

וכל שנמלך עליה לפירות חייבת בערלה ומונין משעת נטיעה וא"כ אף הרכבתה בטלה אצלה ומונין לה מנטיעת הראשון ולדעת זה אין הרכבה חייבת אא"כ הרכיב באילן סרק ואף בזו נחלקו שם ר' שמעון בן לקיש ור' יוחנן שלדעת ר' שמעון בן לקיש הוא שאינה בטלה הא לדעת ר' יוחנן בטלה היא אצל האילן ואין צד לדעת ר' יוחנן לחייב הרכבה בערלה כלל ולא נשנית הרכבה בשמועה זו לדעתי אלא לפי הרגל הלשון שרגילין להזכיר מבריך אצל מרכיב והוא שאמרו שם לית כאן מרכיב אשגר לישן הוא ומגדולי המחברים פוסקים כשטה ראשונה ומגדולי המפרשים כשטה אמצעית ומ"מ אף לשטה אחרונה יש לי לומר שזה שחייבנו במרכיב ענינה בהרכבת ילדה בילדה ומה שאמר לית כאן מרכיב פירושו שלא למנות משעת הרכבה אבל מ"מ חייבת בשיעור הראשונה ולא בא אלא ללמד שאין ההרכבה יוצאת מכלל נטיעה עד שתפטר אף במקום שנסתבכה בחיוב ויש אומרים שבזמן הזה אין נוהגין באלו ערלה כלל שהרי ר' אליעזר בן יעקב אמר במסכת סוטה מ"ג ב' שאין בהם ערלה וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ועל זה נראה שסמכו בכל מקום להבריך בכרמים ברוב השנים ואין חוששין לערלה כלל ואף גדולי המחברים כתבו כן ברבעי שאינו נוהג בזמן הזה כלל וזה שבארנו שהנוטע לסייג ולקורות ונמלך עליה בתוך שלש לאכילה שחייבת בערלה צריך שתדע שמשעת נטיעה מונין לה ואם לא חשב עליה עד שעברו שלש פטורה וכן הוא בתלמוד המערב שבמסכת ערלה.

אחר שיש לנו צדדין בהברכה והרכבה שחייבין בערלה וביארנו במשנה שתשרי ר"ה לשנים ולענין ערלה מעתה אחד המבריך ואחד המרכיב ואחד הנוטע ערב ר"ה אם נקלטה הנטיעה שלשים יום לפני ר"ה והוא שנעשה מעשה זה בששה עשר באב שיש ארבעה וארבעים ימים ממנו ועד ר"ה שתי שבתות לקליטה שנשארו אחר קליטה שלשים הרי תשרי מעלה לזמן זה שנה ואינו מונה לה אלא שתי שנים מתשרי ואילך אלא שפירותיה נאסרים עד חמשה עשר בשבט של שנה רביעית וכן בחמשית לדין רבעי וכן באיזה זמן שנטעה שיהא תשרי מעלה לה שנה הואיל ולא מנו לה שלש שנים מיום ליום ומ"מ יראה לי דוקא כל שנטעה אחר זמן חנטה הא כל שנטעה קודם זמן חנטה אין צריכה להמתין עיקר הדבר לדעתי לא נאמר אלא שיעברו על הנטיעה שלש חנטות בדין ערלה הא אם נטע או הבריך והרכיב פחות מזמן זה לפני ר"ה אין תשרי מעלה לה שנה והרי הוא צריך למנות שלש שנים מיום ליום ומאחר שהוא זקוק לכך אין צריך לאחרה עד חמשה עשר בשבט וי"מ שכל הנטיעות שוות לאיחור היתרן עד חמשה עשר בשבט

משעה שעברה ובשנה רביעית נדונות כשלישית ואין דבריהם נראין שהרי אמרו פעמים שברביעית ואסורין משום ערלה מכלל דפעמים הוא שאסורין הא בכלם לא.

כבר ביארנו שהשביעית יש לה תוספת שלשים לפניה הילכך מי שנטע או הבריך או הרכיב ערב שביעית שלשים יום לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור לקיימן ויעקרו אפילו נטע בשוגג שהרי הכל יאמרו שנטיעה זו בשביעית היתה ואף שלשים אלו שהתרנו בקיומן יראה לקצת מפרשים שאף הם דוקא לאחר קליטה ר"ל שנטע שתי שבתות ושלשים קודם ר"ה ואף גדולי המחברים כתבוה כן וכן גדולי הרבנים בפירושיהם בסוגיא זו ובפ' הערל פ"ג א' ולקצת גדולי הדור ראיתי שכתבו בזו שאע"פ שהנוטע בשבת בשוגג יקיים כדאיתא במס' גיטין נ"ג ב' כבר פירשו בתלמוד המערב הטעם מפני שאין מנין לשבתות עד שירגישו שבשבת נטעה אבל יש מנין בשנים וכל שרואה שאוכלים מפירותיהם לאחר שלש שנים יאמרו שבשביעית נטעה ומ"מ התבאר במקום אחר שאם לא עקר הפירות מותרין וכן התבאר במקום אחר שאם מת מחייבין את היורש לעקור ומ"מ י"מ שכל לענין שביעית אין צרך לקליטה ומה שאמרו לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ושלשים לענין ערלה נאמר ולא לענין שביעית שלא מצינו חומר הצרכת קליטה בשביעית ואע"פ שבשמועת שביעית נאמרה כך פירושה לדברי האומר לענין שביעית שתי שבתות צריך בענין ערלה שתי שבתות ושלשים וראיה לדבריהם שאם לענין שביעית גדולי הפוסקים מיהא למה הביאוה ומ"מ אינה ראיה שאף הם הביאוה לצורך ענין ערלה ומ"מ אחרוני הרבנים מוסיפים לומר שאין דין תוספת שביעית אמור אלא לענין חרישה שחרישת התוספת מועלת לשביעית אבל ליטע ולהבריך ולהרכיב מותר כל זמן שתקלוט קודם שביעית שהוא שתי שבתות וכן מותר לזרוע כל זמן שתשתרש הזריעה קודם ר"ה וכמו שאמרו למטה י"ג ב' הארז והדחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מותרין בשביעית אלא שבפ' הערל הוזכרה בריתא זו ר"ל אין נוטעין וכו' בשביעית לבד ושלא בשום הזכרת ערלה ועליה אמרו לדברי האומר שלשים וכו' אלמא דלענין שביעית אתמר ונמצאת שהתוספת אסור בהברכה והרכבה ושצריך קליטה קודם שלשים והדברים רופפים:

דף י.

כל מקום שנאמר בתורה כבש או כבשה או כבשים הרי אלו בני שנה וכל מקום שנאמר איל או אילים הוא שלשים ואחד יום אחר שנה אבל כל שלשים יום שאחר השנה נקרא פלגיס ואינו לא איל ולא כבש כמו שיתבאר במס' חולין כ"ג א' וכל מקום שנאמר עגל

הרי זה בן שנה שעיר בן שתים וכל שנה שניה נקרא שעיר וכל מקום שנאמר פר כתבו גדולי המחברים שהוא בן שתים ויראה לי שהוא בן שתים ויום אחד.
נדה של תורה סוף היום עולה לה בתחלתו ר"ל שאם התחילה לראות באחד בשבת בערב מונה מאותו היום ואינה צריכה למנותם חוץ מאותו יום ומ"מ בסופה אין תחלת היום עולה לה שאינה רשאה לטבול בשביעי אלא עד הלילה ודבר זה כבר נשתנה הדין בו בזמן הזה שכלן עשו עצמן זבות וצריכות שבעה נקיים וטובלות בשמיני כמו שיתבאר במקומו:

דף יא.

מי שיצא בימי ניסן ורואה את האילנות שהוציאו פרח אומר ברוך שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובים ליהנות מהם בני אדם וכבר כתבנוה בפרק כיצד מברכין מ"ג ב':

דף יב.

אע"פ שהירק אחר לקיטתו עשורו כמו שביארנו אין לקיטתו קובעתו ליאסר באכילת ארעי בלא מעשר ואיזה דבר קובעו בכך אם הוא ירק שדרכו ליאגד אגדו קובעו ואם הוא ירק שאין דרכו ליאגד משימלא ממנו את הכלי הוקבע למעשר אחר שביארנו שהירק עישורו הולך אחר לקיטתו ושראש השנה שלו תשרי לקט ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש וחזר ולקט אחר שבא השמש ואע"פ שלקיטתו בעברה שהרי יום טוב הוא מ"מ עבר ולקט ובתלמוד המערב פרשוה במלקט על ידי גוי ועומד עליהם אין מעשרין מזה על זה שהרי זה ישן וזה חדש ואין מעשרין מן החדש על הישן וכן אם היה ערב ר"ה זה סוף שנה שניה לשמטה ויום ר"ה תחלת שנה שלישית אותה הנלקטת ערב ר"ה מתעשרת מעשר ראשון ומעשר שני ואותה הנלקטת לאחר שבא השמש מתעשרת מעשר ראשון ומעשר עני:

דף יב:

אחד בתשרי ר"ה לנודר כיצד המודר הנאה מחבירו לשנה מונה שנים עשר חדש מיום ליום אבל אם אמר לשנה זו אפילו היה בעשרים ותשעה באלול כיון שבא לו לתחום אחד בתשרי כלתה שנתו והותר מיד בלא שום שאלה והתר וכן כל שנדר ונשבע איזה דבר עד ר"ה.

קצת מפרשים כתבו ששטר חוב שכתוב בו זמן פרעון לר"ה הבא ראשון שאין המלוה רשאי לתבוע באחד מראשי שנים הקודמים לאחד בתשרי מפני שסתם ר"ה תשרי וכן אם היה כתוב בו ר"ה סתם אין הלווה רשאי לעכב עד חמשה עשר בשבט והדברים נראין.
כל פרי שאין ראוי לאכילה כגון הבוסר וכיוצא בו אינו חייב במעשר עד שיגדיל שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהא פרי וכן הדין בתבואה וקטנית שנאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך עד שתעשר תבואה וקודם שיגיעו לעונה זו מותר לאכול מהם כל מה שירצה אף בתורת קבע ובסדר זרעים פירשו בכל הפירות איזהו עונת המעשר שלהם שמאותה עונה ואילך יאסרו ליאכל אכילת קבע בלא מעשר ונותן לכל פרי ופרי עונה הראויה לו והביאו בכאן שתים מהם התלתן לשיעור אחד והתבואה והזיתים לשיעור אחר התלתן משתצמח לזריעה ר"ל שהזרע שצמח בו נגמר כל כך שאם יזרעוהו יהא ראוי לצמיחה ותבואה או זיתים משביאו שליש ר"ל משיתבשלו בכדי שליש בישול הראוי להם ושיעור הבאה שליש הוא נמנה משנתמלאת השבלת בגרעיניה עד שיגמר וסימן לדבר פירשו בתלמוד המערב כל שאדם נותן גרעינה מהם לתוך המים ושוקע ומגדולי המחברים כתבו בזה סימן כל שזורעה ומצמחה וגדולי הרבנים כתבו שאף ענבים בשיעור זה שאף הם קרויים תבואה שנאמר וכתבואת היקב ואע"פ שמצינו גם כן יקב בזיתים שנאמר ומלאו היקבים תירוש ויצהר מ"מ עקרו על התירוש.
כבר ביארנו שכל שהביאה שליש בשביעית אע"פ שנגמרה ונקצרה בשמינית הרי היא נדונת כשל שביעית ומ"מ אם לא הביאה שליש נדונת כשל שמינית ומשנכנסה יום אחד בשמינית הותרה:

דף יג.

כבר ידעת על שיעור מקוה שהוא ארבעים סאה וטבילה עולה בהם כל זמן שיהא כל גופו עולה בהם כגון שיהא בתכונת אמה על אמה ברום שלש אמות אבל אם נתפזרו ונשתטחו אם אין כל גופו עולה בהם לא עלתה לו טבילה היה חסר מארבעים סאה אפילו קרטוב והוא אחד משמנה בלוג לא עלתה לו טבילה.
אוכל טמא אינו מטמא אוכלין אחרים אא"כ יש בו כביצה כשיעור בית הבליעה שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת ומ"מ אוכל טהור מקבל טומאה אע"פ שאין בו אלא כל שהוא וכן מפורש בספרי ואף אנו כתבנוה במס' ברכות מ"ט ב' ובמס' חולין פ"ב א' ובהרבה מקומות וי"א שאף לקבל טומאה צריך שיהא בו כביצה ואינו נראה

היה בו פחות מכביצה אפילו שומשום והוא פירור מפירורי החלמון שהם דקים מאד אינו מטמא.

בגד שיש בו ג' טפחים על ג' טפחים נעשה אב הטומאה במדרסו של זב לפי שבשיעור זה הוא ראוי למושב הזב היה פחות מכן אפילו נימא אינו מטמא מדרס ומ"מ מיטמא הוא בכל טומאה כל זמן שיהו בו ג' אצבעות על ג' אצבעות שבשיעור זה הוא ראוי לעניים לעשות בו טלאי.

מנחת העומר הבאה להתיר את החדש לא היתה באה אלא מארץ ישראל ומתבואה שהביאה שליש ביד ישראל הא הביאה שליש ביד גוי אע"פ שנגמר בישולה ביד ישראל אין מביאין הביאה שליש ביום הנף הואיל ולא נגמר בישולה יראה מדקדוקי סוגיא זו שאין מביאין שהרי לגמר בשול אנו צריכים עד שתהא ראויה לטחינה והוא שאמרו אפילו עייל ריבעא בחמשא יומי מי קא מטי כלומר לגמר בשול שאם להבאת שליש הרי משהביאה רביע בחמשא יומי ודאי מגעת היא לשליש מעתה פסח גלגל שהכריעו בסוגיא זו שהקריבו עומר ממה שנאמר ויאכל מעבור הארץ ממחרת הפסח והוא יום ששה עשר בניסן ממילא שעד יום זה לא אכלו מעבור הארץ והוא התבואה החדשה מהיכן הקריבוהו על כרחך מתבואה שלא הביאה שליש ביום כניסתם ובחמשה ימים שמיום כניסתם עד יום הנף נגמר הבשול אם דרך נס אם לקלות הארץ ומהירות בכור בישוליה וא"ת שתבואה הביאו עמהם מעבר הירדן מארץ בני גד ובני ראובן שנגמר כל בישולה ביד ישראל הרי מ"מ כבר נתיבשה ולכתחלה לרך ומלא אנו צריכים כמו שדרשו מנחות ס"ו ב' במלת כרמל מ"מ לא נתברר לנו אם מתורת חובה הקריבוהו הואיל והיה שם משכן אם שלא מתורת חובה אחר שלא הי' זה לאחר ירושה וישיבה ואף מה שהכרענו ממה שכתוב ממחרת הפסח גדולי החכמים שבמפרשי המקראות פירשו שהוא נאמר על יום ראשון של פסח וביאורו ממחרת שחיטת הפסח כמו ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרים האמור באלה מסעי ופירשו בו שאותו היום אכלו מתבואה ישנה שהם פירשו עבור תבואה ישנה מלשון דבר העובר ותבואה בחדשה מלשון דבר הבא ואומר שביום ראשון אכלו מן התבואה הישנה מצד שלא היתה החדשה מותרת להם עד מחרת וחדשו לנו דברים בפירושיהם שאם לא היתה להם תבואה ישנה בליל הפסח כדי לאכול מצה לא היו רשאים לקיים מצות מצה בחדש שאין עשה של מצה דוחה חדש שיש בו איסור לאו על דרך לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך ואיני יודע מה יאמרו במילה בצרעת והדבר רופף בידינו:

דף יג:

הארז והדחן והשומשמין והפרגין והוא מין קטניות שמתמלא זרע כחרדל וכשמנענעו קורא קיש קיש ויוצא הזרע והוא מתוק ועושין ממנו שמן ונקרא בלשון לע"ז מא"ק ובלשון ערבי כשכש בכל אלו הולכין בהם לענין שביעית אחר גמר פרי ואם נגמר פרי בשנה ששית אע"פ שנלקט בשביעית יש לה דין ששית ואם נגמר הפרי בשביעית אע"פ שהושרש בששית ואע"פ שנלקט בשביעית דינם כדין שביעית וכן לענין מעשר ר"ל שאותם שנגמר פריים קודם ר"ה בשנה שניה מתעשר ראשון ושני ואותם שנגמר פריים אחר ר"ה בשנה שלישית מתעשר ראשון ועני וכן שאין מתעשרין מזה על זה וכן הדין בפול המצרי שזרעו לזרע ופול המצרים הוא מין פולים דקים כעין תורמוסין ויש שזורעים אותם לאכילת הירק שבהם ויש שזורעין אותם להניחם עד שיתקשו ויעשו בהם אותם הפולים ומ"מ אם זרעו לירק דינו כירק להתעשר אחר לקיטתו וכן לענין שביעית ר"ל שאם נלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית ואם נלקט בששית דינו כפירות ששית כדין שאר ירק ומגדולי המחברים מודים בפול המצרי לענין מעשר להבאת שליש כשזרעו לזרע אבל שאר קטניות ותבואה שיעורם לענין זה אחר עונת המעשרות שלהם אם הגיעו לעונת המעשר קודם שיכנסו לשביעית הרי אלו אוספן בשביעית ומותרין ואם לא הגיעו לעונת המעשרות עד אחר ר"ה הרי הן כפירות שביעית וכן אם הגיעו לעונת המעשרות לפני ר"ה של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית מפרישין מהם מעשר שני ואם אחר ר"ה של שלישית מפרישין מהם מעשר עני וכן פירות האילן לר"ה שלהם ר"ל שאם באו לעונת המעשרות קודם חמשה עשר בשבט של שלישית מתעשרין בשנה שניה ואם לאחר זמן זה מתעשר בשנה שלישית ויש מודים בענין זה אחר חנטה כמו שנכתוב לפנינו וגדולי המחברים כתבוה על הדרך שפסקנו.

אע"פ שאין מעשרין מן החדש על הישן אם נתערב מעשר מהם לפי חשבון ר"ל שאם נתערבו עשרה מן הישן וחמשה מן החדש נוטל מהם אחד וחצי ואנו אומדין שנבלל יפה יפה ומתוך שנבלל יפה יפה בא אחד מן הישן לעשרה של ישן וחצי מן החדש לחמשה של חדש במה דברים אמורים ביין ושמן שמתוך שהם לחים הם נבללים יפה יפה אבל בתבואה ובכל דבר היבש אין סומכין על הבילה ויש חולקין בפסק זה:

דף יד.

בצלים הסריסים והם מין אחד של בצלים שאין נעשות גסות לעולם וי"מ מין אחד של בצלים שאינה צומחת לעולם כשאר הבצלים אם מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה

ולקטן אחר ר"ה מתעשרות כדין שנה העוברת לא מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה הולכין בהם לשעת לקיטתם ואם נלקטו אחר ר"ה מתעשרות כדין שנה זה אע"פ שהתחילו ליבש קודם ר"ה:

דף יד:

כבר ביארנו שפירות האילן הולכין בהם אחר חנטה והירק אחר לקיטה ומ"מ אתרוג שוה לאילן לילך בו אחר חנטה לענין ערלה שאם נחנט בשלישית אע"פ שנלקט ברביעית יש לו דין ערלה וכן לרבעי שאם נחנט ברביעית אע"פ שנלקט בחמישית יש לו דין רביעית וכן הוא שוה לאילן לענין שביעית שאם נחנטו בשביעית אע"פ שנלקטו בשמינית אסורים ואם נחנטו בששית אע"פ שנלקטו בשביעית מותרין כפירות ששית כדין שאר אילנות אבל לענין מעשר דינו כירק ואינו מתעשר מן הנלקט בשנה זו על הנלקט בשנה אחרת אע"פ שנחנטו בשנה אחת ומ"מ ר"ה שלו בחמשה עשר בשבט אף לענין לקיטה ולא שבט של חדשי החמה והוא הבא שלשים יום אחר תקופת טבת אלא שבט של חדשי הלבנה ואפילו נתעברה השנה ראש שנה שלו שבט הסמוך לטבת ולא אדר ראשון העומד במקום שבט מעתה לקט אתרוג ערב חמשה עשר בשבט קודם שיבא השמש וחזר ולקט ליל חמשה עשר בשבט אחר שבא השמש אין מעשרין מזה על זה וכן אם היתה שניה הנכנסת לשלישית אותם הנלקטים בסוף שניה מתעשרים מעשר ראשון ומעשר שני והנלקטים בתחלת שלישית מתעשרים מעשר ראשון ומעשר עני ושאר אילנות אף ענין זה נדון בהם אחר חנטה.

מחלקת הנזכרת בתלמוד ואותה מחלקת נתלין בה דברים שהאחד הפך לחבירו ונמצא שסברת כל אחד מהם קולא אצל דבר אחד וחומרא אצל דבר אחר כגון חסרון בשדרה הנזכר במסכת חולין מ"ב ב' שלב"ש אינה חסרון ליטרף בה בבהמה או להפקיע ממנה טומאת אהל באדם אלא בשתי חליות ולבית הלל באחת ונמצא לענין אהל המת בית שמאי לחומרא ולענין טרפות שבבהמה בית שמאי לקולא וכן כל כיוצא בזה יש בחירה ביד התלמיד לפי שקול דעתו לפסוק כאחד בשני הדברים הא לפסוק כאחד מהם באחת וכשני לו באחרת הואיל והדברים תלויים זה בזה אינו רשאי שהרי דבריו סותרים זה את זה ואם עשה כן אם פסק בשניהם להקל נקרא רשע ואם בשניהם להחמיר נקרא כסיל ודבר זה יתבאר במסכת חולין וכן הדבר עכשו אצלי בפסקי הגאונים מסוגיא זו יראה שאף במחלקת שאינה בדרך זה אלא ששניהם מצריכים איזה דבר זה לפי צד אחד וזה לפי צד אחר וזה בא ועושה אותו דבר לפי שני הצדדים שאף זה נקרא כסיל אלא יברור

לו דעתו של אחד מהם הא אם בירר לו דעתו של אחד אלא שנסתפק איזהו דעתו של זה ומצד אותו הספק יוצא שתיהן אין זה בכלל המוזהר כיצד אתרוג הנכנס משנה שניה לשלישית שנחנט קודם שבט ונלקט לאחר שבט והרי שנחלקו בו חכמים ור' אליעזר שר' אליעזר סובר שדינו כאילן ומתעשר כדין שניה וחכמים סוברים שדינו כירק ומתעשר כדין ירק בשלישית והרי שזה בא ומעשר שני עישורין אחד בשניה ואחד בשלישית אין זה נאה הא אם דעתו לפסוק כחכמים אלא שהוא מסופק בהם היאך אמרו אם כאילן אם כירק או שנלקט באחד בשבט ונסתפק לו בבית הלל אם באחד בשבט אמרו אם בחמשה עשר בשבט אמרו אין בזה כלום כל שנולד לו ספק בגוף הדבר כך ראוי לו לעשות וכן כל הספקות כך הוא לעולם ובדומה לזה הפריש אחד מן החכמים באתרגין שלקט שני עשורין מעשר שני כדין שניה ומעשר עני כדין שלישית.

יש שואלין היאך אדם מפריש שני עשורין שאם הפריש את השני לפי חשבון הנשאר אחר עשור ראשון הרי פיחת במעשר ואם עשרו לפי חשבון ראשון הרי הרבה במעשר ונמצאו פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים כמו שיתבאר במקומו פירשו בתלמוד המערב שהוא הפריש מעשר שני ופדאו ואחר כך נתנו לעניים מתורת מעשר עני.

ולענין חסרון בשדרה הלכה כבית הלל כמו שיתבאר במקומו:

דף טו.

אחר שביארנו על האתרוג שהוא שוה לירק לענין מעשר ולאילן לענין שביעית אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית אפילו לא היתה בששית אלא כזית או שנחנטה לבד ונעשית בשביעית כבד ונלקטה בו פטורה מן המעשר שהרי נלקטה בשביעית ופטורה מן הביעור שהרי לענין ביעור פירות ששית הם ומגדולי המחברים מחמירים לדונה כשל שביעית ולילך בה פעמים אחר חנטה פעמים אחר לקיטה והכל להחמיר וכן יש פוסקים לגמרי שהאתרוג הולכין בו אחר לקיטה לענין שביעית כמו שיתבאר בסמוך ובת שביעית הנכנסת לשמינית ונלקטה בשמינית חייבת במעשר וחייבת בביעור שהרי לענין שביעית אחר חנטה הוא נדון וחייב לבערן כדין פירות שביעית בזמן הביעור ושאר אילנות נחנטה בששית ונכנסה בשביעית לעולם ששית ובת שביעית הנכנסה בשמינית לעולם שביעית ויש מורים בשנכנסה לעונת המעשרות בששית בתבואה ובקטנית ובאילנות כמו שכתבנו למעלה.

ושמועה זו של ששית הנכנסת לשביעית מבולבלת ביד מפרשים ורואה אני להעירך בביאורה דרך קצרה והוא שנראה לי שזה שאמר רבה אתרוג בת ששית ר"ל שנחנטה

בששית ונכנסה לשביעית ונלקטה בו פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור הוא מפני שהוא סובר שאתרוג לענין מעשר הולכין בו אחר לקיטה והרי הוא של שביעית והוא הפקר ואין כאן מעשר אבל לענין שביעית הולכין בו אחר חנטה והרי הם פירות ששית ומותרין בשביעית ואין צריך לבערן ואתרוג בת שביעית שנכנסה לשמינית ר"ל שנחנטה בשביעית ולקטה בשמינית חייבת במעשר מן הדרכים שהזכרנו ובאה לדעת רבן גמליאל שאמר אתרוג שוה לאילן לשביעית ולירק למעשר ואביי היה סבור שלא הוחלט המאמר אצל רבה להוציא אתרוג מדין אילן לילך בו אחר לקיטה למעשר אלא להחמיר הואיל וגדל על כל מים אבל בזמן שהוא קולא לא אלא לדונו אחר חנטה כשאר אילנות ושלא כרבן גמליאל וזהו שהקשה בשלמא סופא לחומרא כלומר שאמרת עליה חייבת בביעור מן הדין ומתורת חנטה וכן שחייבת במעשר מתורת לקיטה ולחומרא אלא רישא פטורה מן הביעור ומן הדין מתורת חנטה אבל מ"מ תתחייב במעשר מתורת חנטה והשיבו אף לדעתך היאך תתחייב במעשר והרי יד כל ממשמשין בה והיא הפקר ואע"פ שאין בה שביעית לדעתך מ"מ הרי הוא מתיאש מהם והאיך תחייבם במעשר ואע"פ שאין אומרין כן בשאר אילנות שאר אילנות אין הדבר מצוי ליכנס פירות ששית בשביעית ואם אירע כן לפעמים אינו מצוי ונכר הדבר לכל ואין ממשמשין בה אבל אתרוג שבכל השנים נחנטים בשנה אחת ונלקטים באחרת יד הכל מצויה בכל שנה למשמש בהם ואף אם תלך בהם אחר חנטה אין לך לחזר לחייבם במעשר ומ"מ לא הוצרך רבה לדעת עצמו לטעם זה שמאמר מוחלט הוא אצלו לילך בו אחר לקיטה למעשר אף לקולא ורב המנונא חלק עם שניהם ר"ל על ראש השמועה ועל סופה ולענין מעשר ולא חלק על הביעור והוא סובר שאתרוג שוה לאילן בכל דבר כר' אליעזר והילכך בת ששית הנכנסת לשביעית לעולם ששית וחייבת במעשר ופטורה מן הביעור ואינו סובר טעם יד הכל ממשמשין בה שהבעלים נוטלין אותם אחר שהם בני ששית ואוספין אותם בתוך הבית בשביעית ובת שביעית הנכנסת בשמינית לעולם שביעית ופטורה מן המעשר וחייבת בביעור והשיבו ממה שאמר ר' שמעון אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר וכו' שאין לך דבר וכו' ועקר הקושיא לדעתי על מה שהשוו רבה ורב המנונא את מדותיהם לענין ביעור לומר שהולכין אחר חנטה ובכאן אמר בסוף השמועה שבת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור אלמא שאינו הולך אחר חנטה ואע"פ שהקשה לרב המנונא מראש השמועה ולמעשר מ"מ מתוך שבאה לידו הזכיר כל מה שהוקשה לו מדברי ר' שמעון הן לשניהם הן לאחד מהם אבל לא היתה עקר הכונה אלא להקשות לשניהם במה שנשתוו שניהם לילך אחר חנטה לביעור ועל מה שהיתה עקר

הקושיא בא התירוץ ואמר תנאי היא ויש בהם תנא שהוא אומר כמותו והוא ר' יוסי בן אבטולמוס שאמר בהדיא אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית וזהו שהוצרך לומר חסורי מיחסרא והכי קתני וכו' ואע"פ שהיה יכול לומר שרבן גמליאל ור' אליעזר פוסקין כדבריהם לענין שביעית או שרבן גמליאל אומר כדברי רבה מכל וכל ור' אליעזר כרב המנונא מכל וכל נוח לו להביא זו של ר' יוסי ממה שנמנו בה רבותינו להשמיענו שאין בדבר זה להקשות מתנא לתנא מפני שהדבר במחלקת גדולה בין התנאים שאף רבותינו חדשו בו שיטה אחרת שלא כדברי אחד מהם לומר שאף לביעור הולכין אחר לקיטה בין לקולא בין לחומרא וכל שכן למעשר ואם תשאל לעקר דבריו של ר' שמעון מה הוא שבראש שמועתו נותן טעם למעשר ובסופה נותן טעם לביעור יש לומר שראש שמועתו פטורה מן הביעור מן הדין אחר שנחנט בששית והוצרך ליתן טעם למה שפוטרו מן המעשר אחר שאין מחליט סברתו לילך בו אחר לקיטה ובסופה פטורה מן המעשר מן הדין הואיל ואף למעשר אינו הולך אחר לקיטה והוצרך הטעם למה שפוטרו מן הביעור ולענין פסק אין הולכין אחר לקיטה אף לאתרוג אף למעשר לבד אבל לערלה ורבעי ושביעית אחר חנטה כמו שכתבנו ומאחר שכן אין אנו צריכין לדקדק בדבריו אם הוא אומר כן לענין ערלה ורבעי אם לאו אלא שהדברים נראין שלא אמרה כן לענין שביעית. **זהו** מה שנראה לי בביאורה של שמועה זו בקצור וגדולי הרבנים פירשוה בדרך אחרת ובנסחא אחרת וכן הרבה מפרשים האריכו בה בשיטה אחרת אלא שאין פסק שלה משתנה לבלבול הפירושים ומ"מ יש שפסקו בה כרבותינו שאף בשביעית הולכין בו אחר לקיטה והדברים נראין מסתם משנה האמורה בשלישי של סוכה ל"ט א' אלא שכבר ביארנוה לדעת האומרים שלא נאמר כן אלא להחמיר והוא עקר הדברים כמו שכתבנו שם:

דף טו:

זה שביארנו באילנות שהולכין בהם אחר חנטה לא סוף דבר באילן העושה כעין שתי בריכות ר"ל שאע"פ שנחנטין כאחד אין נגמרין כאחד להיותם נלקטים כאחד כגון תאנים ומאחר שאין לקיטתם כאחד ראוי לילך בהם אחר חנטתם שהיא כאחת אלא אף הנלקטים כאחד כגון תמרים וזיתים הולכין בהם אחר חנטה ומ"מ החירובין אע"פ שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט בשנה שניה ונלקטו אחר זמן זה מתעשרין בשנה הבאה הואיל ומעשרותיה מדברי סופרים ומגדולי המחברים פירשו דבר זה

בחירובי צלמונה שאינן ראויות לרוב בני אדם כמו שיתבאר במקומו אבל שאר החירובין הרי הן כשאר פירות האילן.

וכן כל מה שהולכין בו אחר חנטה אפילו היה בין חנטה ללקיטה יותר משנה אחת או כמה שנים הולכין בהם אחר שנת החנטה וזהו שאמרו בנות שוח שביעית שלהם שניה מפני שעושה לשלש שנים ובנות שוח פי' במס' ע"ז י"ד א' תאיני חיוארתא ואמר שחומרת שביעית נוהגת בהם בשוה שניה של שמיטה הבאה אחר השביעית מפני שאותו המין כל שנחנטו בשביעית אינן נגמרות עד שנה שלישית לשביעית שהיא שניה לשמיטה וכל שנגמרו ואתה בא ללקטם אתה נוהג בהם דין שנת החנטה.

אע"פ שאמרו מנהג מבטל הלכה לא אמרו אלא במקום שהלכה מקילה ומנהג מחמיר או שהמנהג מיקל אלא שאין בדבר איסור הא אם היה המנהג בא להקל במקום איסור מיהא אין שומעין לו ובמסכת סופרים אמרו זה שאמרו שמנהג מבטל הלכה דוקא שהוא מנהג וותיקים כלומר שאי אפשר שלא יהא בו איזה סעד אבל מנהג שאין לו ראיה אינו אלא כטועה בשקול הדעת:

דף טז.

המשנה השניה בארבעה פרקים וכו' כונת המשנה לבאר שזמן זה ר"ל ר"ה הוא מיוחד להעיר בני אדם בו לתשובה ועל ידי גלגול זמן זה ביאר שאר הזמנים שהם נידונים על שאר ענינים וכלל הדברים במשנה זו שהשם ית' משגיח על כל עניני בני העולם לפי מעשיהם אם טוב ואם רע כאמרו לפקוד על יעקב כדרכיו וכפרי מעלליו ועניניהם נדונין כל אחד בזמנו הראוי לו לפי מעשיהם ואמר על זה בארבעה פרקים וכו' בפסח על התבואה מפני שהפסח הוא זמן שנתבכר בו בישול אחד ממיני התבואה והוא השעורים וכשנתבשל דעתו של אדם לקצור ונגזר עליה איזה מקרה יארע לה קודם שתקצר וכל זה להעיר האדם שאף על מה שהוא סבור שהוא בידו קשי מעשיו מונעו הימנו וכן לתבואה שתזרע בשנה זו שמאחר שהותרה רצועת הדין על המתבשל הרי היא מתפשטת אף על העתיד ליזרע ונמצא שתבואה הלוקה קודם הפסח קודם שנתבשלה נדונת לפסח שעבר משל אשתקד בכלל הראויים ליזרע ואם לוקה לאחר הפסח לאחר שנתבשלה מעט או הרבה נידונת בפסח שעבר עכשו בכלל הראויים ליקצר וזהו גם כן להעיר האדם לידע שהכל ביד בחירתו להרע או להטיב והוא הענין בעצרת על פירות האילן מפני שבאותו זמן מתחילין הפירות להתבשל.

בר"ה נדונים על גופם בחייהם ובמיתתם בעונג ובצער בריוח ובהפסד וסבת בחירת זה הזמן נודע למבינים ואחת מן הסבות מתוך שהוא זמן הבעיטה וזמן התגאות האדם על אסיפת גרניו ועל הכנסת הטוב באוצרותיו היה מחכמת דרכי הדת לעוררו ולהבינו לבל יקשה ערפו וכל עוד אשר יגדל טובו ירך לבו מפני פחד י"י ומהדר גאונו כבני מרון ר"ל אחד אחד והוא שפירשו בגמרא הכא תרגימו כבני אמרנא ר"ל הצאן העובר תחת השבט למעשר שנמנין אחד אחד ורומז אל השגחה פרטית ובחג נדונין על המים מפני שהוא התחלת זמן הגשמים.

זהו ביאור המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם.

אע"פ שאמרו שבר"ה בני אדם נדונים ומושגחים כפי מעשיהם לעולם יהיו עיניו של אדם נשואות בתשובה בכל יום הרי אמרו אדם נדון בכל יום והכל אמת למבינים.

אע"פ שכל השופרות כשרים בר"ה חוץ מקרן פרה כמו שיתבאר עקר המצוה ומובחר שבה לתקוע בשופר של איל כדי שיתעוררו מתוכו לעקידת יצחק ויבחינו גבול אהבה ויראה עד היכן הוא מגיע ומתוך כך מעלה עליהם הקב"ה כאלו הם בעצמם נעקדו כמהו לפי שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה.

וכן אע"פ שתקעו כשהן יושבין חוזרין ותוקעין כשהם עומדין על סדר ברכות כדי לערבב את השטן המסית והמדיח בהתמדת המצוה ודין בל תוסיף אין כאן שכל שכופל את המצוה אין בו משום בל תוסיף כמו שיתבאר בפרק אחרון כ"ח ב' אלא שאינו חוזר ומברך:

דף טז:

וכל שנה שנמנעו מתוך פשיעתם ולא תקעו בר"ה יהו דואגים להיות מריעים לה בסופה וכשתוקעים ומתפללים ונכנעים ובאים לפני השם ית' כדלים וכרשים יהיו בטוחים שהם נענים והוא שאמרו כל שנה שהיא רשה בתחלתה מתעשרת בסופה.

אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה שנאמר כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם וזה דבר צריך שיוצנע בחדרי הלב נמשך למה שצריך שיושם לפנה ולראש באמונת התורה והוא להיות ידיעתו ית' בלתי מבטלת האפשר ובתלמוד המערב אמרו אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך היית לא נאמר אלא אתה עכשו.

מי שמתחסד בפני הכל ומתראה לפניהם כסומך על הנס וכראוי להשמע לפני בית דין של מעלה הוא גורם לעצמו להיות עונותיו ניכרים והוא שאמרו שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים ופירשו במסכת בבא

קמא צ"ג א' במקום שיש ב"ד ויכול להיותו קובל עליו בפניהם ועיון תפלה פירושו בכאן שמעיין בתפלתו אם נענה אם לאו ואומר בעצמו שיענה שדבר זה מביאו שאם אינו נענה מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה ומ"מ יש מקומות בתלמוד שאתה צריך לפרש בעיון תפלה שמכוין תפלתו כראוי והוא שאמרו במס' שבת פ' כתבי קי"ח ב' דאמר ר' יוסי תיתי לי דקיימית עיון תפלה וכן שם בפ' מפנין קכ"ז א' שמונה עיון תפלה עם הדברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא.

אע"פ שהוחלט אדם בעבירות עד שקו הדין נותן להיות נגמר דינו לרעה לא יתיאש מן הרחמים ומן התפלה ומן התשובה וירבה בתפלות ובצדקות וישנה מעשיו ויעשה בעצמו תחבולות להתעורר בשנוי הנהגותיו כגון שנוי השם עד שיתעורר בשנוי זה שהוא אחר ושהנהגותיו יתחדשו בהתחדשות השם או שישנה את מקומו וכן כל כיוצא בזה.

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל.

וכן כל אדם חייב לטהר עצמו ברגל לאכול חוליו בטהרה.

אע"פ שבכל יום ויום ראוי לאדם לפשפש במעשיו לשוב מדרכו הרעה כמו שאמרו ז"ל אבות פ"ב מ"י שוב יום אחד לפני מיתתך מ"מ בזה"ז ר"ל ר"ה ראוי לו להתעורר ביותר אמרו ז"ל דרך משל ג' ספרים נפתחים בר"ה על הרשעים ועל הצדיקים ועל הבינוניים ר"ל שכל אחד ואחד נידון כפי מעשיו כמו שביארנו במשנה ויתעורר לפשפש במעשיו ולחזור ממה שהוא בידו מן העבירות והמתרשל בזמן הזה מן התשובה אין לו חלק בי"י אלהי ישראל שכל השנה אין ההתעוררות מצוי כל כך ואף מדת הדין מתיאשת ממנו וממתנת לו עד זמן זה והוא אצלי מה שאמרו אין בית דין של מעלה נכנסין לדין עד שיקדשו בית דין של מטה את החדש.

אף בזמן הצרות ראוי לאדם לפשפש במעשיו וכן בשעה שייסורין באין עליו להתבונן שהכל מתגלגל מאתו ית' על ידי עונותיו ומ"מ שעת המות היא שעה הכרחית לכל מי שרוצה לחיות את נפשו לשוב ולהתחרט על מה שקדמו מן המרי ולהשיב החמס אשר בידו ולהתודות על מה שחטא שאם לא עכשו אימתי ואין לנפש תשובה אחר מותה וידע ויתבונן שאם ימות בלא תשובה הוא נדון כפי רשעו לדורי דורות אלא שהכאבתו גדולה כפי גודל חטאיו ואם הוא בינוני נדון על חטאיו זמן ידוע כפי מה שיחייב יושר משפטיו ית' והצדיק נחתם לאלתר לחיים ולתענוג נפשיי אלא שהתענוג מתרבה כפי מה שתחייב השגחת הגומל לפי רוב צדקותיו מעתה ישתדל כל אדם להתעורר להיותו בכלל הצדיקים ויראה עצמו כחייב או כחציו חייב כדי שישתדל להכריע עצמו לכף

זכות ולא עוד אלא שיחשוב עצמו כאלו כל העולם תלוי בו כדי שישתדל להכריע עצמו וכל העולם כלו לכף זכות וכן כל כיוצא באלו ההנהגות:

דף יז.

כל פרנס המטיל אימה יתרה על הצבור שלא לשם שמים אלא לניצוח ודרך גאוה אינו רואה בן תלמיד חכם אבל לשם שמים כגון שעושה כן להסיר את העבירות ולהשפיל את הגאים תבא עליו ברכה.

ראוי לו לאדם להיותו מעביר על מדותיו ושלא להיותו מאותם השומרים עברה לנצחים אמרו ז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו מדה כנגד מדה:

אע"פ שהתפלה חביבה אף ביחיד תפלת הצבור חביבה ביותר כמו שהתבאר ומכל בזמן ר"ל עשרת ימי תשובה מתוך שהתורה נתנה הערה לכל הרי אף תפלת היחיד חביבה חבוב יתר ולעולם ירבה אדם בתפלה ובסליחות ובהזכרת שלש עשרה מדות ומתוך כך נענה אמרו ז"ל דרך הפלגה ושבח ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם.

שלש עשרה מדות אלו יש אומרים שי"י י"י נחשב בשתי מדות וכן נדרש במקרא דכתוב עזבני י"י וי"י שכחני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שתי מדות שנתת לי בסיני בשתיהן עזבתני ויהיו שלש עשרה מדות במנין זה א' י"י ב' י"י ג' אל ד' רחום ה' וחנון ו' ארך אפים ז' ורב חסד ח' ואמת ט' נוצר חסד לאלפים י' נושא עון י"א ופשע י"ב וחטאה י"ג ונקה ויש שמונים י י"י מדה אחת ומונים נוצר חסד במדה אחת ולאלפים במדה אחרת וכן נראה לי מלשון גדולי הפוסקים שכתבו על מדת רב חסד שהוא מדה ששית ויש שמונים י"י י"י באחת וכן נוצר חסד לאלפים במדה אחת ומונים מדת שלש עשרה לא ינקה שינקה לשבים ולא ינקה לשאינן שבים וגדולי המחברים מונים פוקד עון אבות על בנים מדה וכן הם מונים ונקה לא ינקה מדה אחת ופירושו ושרש לא ישרש ונראה מדבריהם שי"י י"י אינם בכלל המדות שהרי שם העצם הוא ומתחיל מנין המדות ממדת אל ונמצא שמדת שלש עשרה הוא פוקד עון אבות על בנים וכן נראה אלא שיש לתמוה האיך לא נהגו להזכירם בבית הכנסת ואפשר שמאחר ששני אלו ר"ל לא ינקה ופוקד עון אבות על בנים אינם של רחמים לא נהגו להזכירם ומ"מ כבר נתפשט המנהג לקראם שלש עשרה מדות של רחמים ותלת עשר מכילן דרחמי אלא שאין אלו בכלל.

אע"פ שחזר אדם ממעשיו הרעים בתשובה שלימה ומצא את עמיו נענש אח"כ אל יהרהר אחר מדותיו של הקב"ה בכך שאפשר שנגמר הדין לעונש זה או שמ"מ הוקל על ידי התשובה שהתשובה לפעמים מכפרת מכל וכל ולפעמים מקילה העונש ואינו מעבירתו

מכל וכל כמו שביארנו בחבור התשובה והכל לפי מה שיחייב קו היושר במשפטי השם אשר אפני דרכיו נעלמים ממנו ולעולם יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

דף יח.

המשנה השלישית והכונה בה לבאר בה שבזמן שהיו מקדשים על פי הראיה היו בקצת חדשים שולחים שלוחים בגולה להודיע אם באו עדים שראו הלבנה ביום שלשים וקדשו את החדש ביום שלשים למנות הימנו ונמצא חדש שעבר חסר או אם לא נראית ביום שלשים ונתעבר חדש שעבר ונתקדש חדש הבא מיום שלשים ואחד ומזכיר בדין זה ששה חדשים כל אחד מצד איזה יום טוב או תענית שהוקבע בו שלא לטעות בו ואמר על זה על ששה חדשים וכו' על ניסן מפני הפסח ועל אב מפני התענית שהרי אף לאחר חורבן היו מקדשין על פי הראיה אבל בסיון מפני עצרת לא הוצרכו שהרי במנין ימים ושבועות הוא נודע ועל אלול מפני ר"ה שבתשרי אין שלוחים שלהם מועילים לקבוע ר"ה שהרי זמנו ביום ראשון אלא יוצאין על אלול ומונין ממנו עשרים תשעה ימים ועושין ר"ה ביום שלשים וסמכו על מה שאמרו ז"ל מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר ואחר ר"ה חוזרין ויוצאין להודיע קבועו של תשרי שמא נתעבר אלול אע"פ שלא אירע כן מימות עזרא ואילך ונמצאת ר"ה מקולקלת ושיחזרו ויתקנו המועדות ואפילו לא נתעבר אלול היו שולחין בתשרי כדי שלא יהא לבם נוקפם ועל כסלו מפני חנוכה ועל אדר מפני הפורים וכשבית המקדש קיים היו יוצאין על אייר מפני פסח קטן ר"ל פסח שני ומ"מ באותו זמן לא היו יוצאין על אב שהרי לא היה בו תענית וראוי לשאול בזמן שבית המקדש קיים האיך היו שלוחים יוצאין והלא במשואות היו מודיעין שאף לאחר חורבן היו נוהגים בזה כמו שאמרו בתלמוד המערב ר' בטל את המשואות ור' לאחר חורבן היה אלא שגדולי המפרשים פירשו שלא היו המשואות נעשין תחלה אלא כנגד בבל אבל סוריא ושאר מחוזות הרחוקים שבצדדים אין מקום להודעה על פי משואות והיו שלוחים יוצאים להם לעולם והוא שנאמר במשנה שאחר זו שבהם שלוחים יוצאים לסוריא כמו שיתבאר.

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף יח:

אע"פ שבתמוז וטבת היו מתענין לא היו שלוחין יוצאין בהם מפני שאין התענית שבהם חובה בכל זמן כיצד בזמן שיש שלום ר"ל שאין יד האומות תקפה עלינו אין מתענין בהם אפילו מתורת רשות שהרי נאמר בהם יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה אין שלום ואין שמד שיד האומות תקפה עלינו אלא שאין גוזרין עלינו גזרות לבטל את המצות רצו מתענין רצו אין מתענין בכלן אבל בזמן שיש שמד חייבים להתענות בהם ותשעה באב אינו בכלל זה אלא באין שמד ואין שלום מתענין בו הואיל והוכפלו בו צרות ביום התענית שבו חרב הבית בראשונה ובשניה ובו נלכדה ביתר ונחרשה העיר אבל טבת סמך בו מלך בבל ידו על ירושלם בחורבן ראשון אבל חורבן שני לא נתחדש בו דבר בטבת ותמוז אע"פ שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה לא ביום אחד היה שבראשונה הובקעה בשביעי בתמוז ובשניה בשבעה עשר בו ואנו מתענין בשבעה עשר בו מפני שהוא אבלות קרובה.

כל אותם הימים הכתובים במגלת תענית שלא להתענות בהם ובקצתם שלא להספיד בטלים הם משעת חורבן ואילך ומותר להתענות ולהספיד בהם חוץ מחנוכה ופורים שנשארו באיסורן שלא להתענות ושלא להספיד בהם ואף חנוכה ופורים יש מי שאומר דוקא הן עצמן אסורין אבל לפניהם ולאחריהם מותרין וכבר כתבנו ענין זה במסכת תענית י"ח א' וכן יש מי שאומר שאע"פ שבטלו ימים שבמגלת תענית אין גוזרין בהם תענית צבור:

דף יט.

שבתות וימים טובים ור"ח הן עצמן אסורין לפניהם ולאחריהם מותרין שכל שהוא מן התורה אינו צריך חזוק וכבר התבאר ענין זה במסכת תענית.

כלי מתכות מיטמאין מן התורה ואם נשברו טהרו וכן אם ניקבו בנקב המשוער להם לטהרה במקומו טהרו ואם חזר וסתם את הנקב חזרו לטומאתן ישנה אבל כלי זכוכית אין מיטמאין אלא מדברי סופרים לפיכך אם ניקבו בנקב המטהר אע"פ שחזר וסתמו ונעשה כלי שלם לא חזרו לטומאתן ישנה אפילו סתם את הנקב באבר שהטיל לתוכו לא חזר לטומאתו הישנה שלא נדונהו ככלי מתכות מפני סתימת האבר אלא ככלי זכוכית שהוא עקר הכלי וי"מ שמועה זו בכלי זכוכית טהור שניקב וסתמו באבר ונגעה בהם טומאה שלדעת ר' מאיר הולכין אחר האבר שהוא המעמיד וטמא מן התורה ולדעת

חכמים שהלכה כדבריהם הולכין אחר עקר הכלי ואינו טמא טומאת כלי מתכות שהוא מן התורה אלא טומאת כלי זכוכית:

דף יט:

שלחו שלוחים על אדר מפני הפורים ואח"כ נמלכו ועברו את השנה יראה שצריכים להודיע יום קדושו של אדר השני ולא דיים בהודעה שנתעברה השנה לבד אלא צריכים להודיע יום הקדוש למנות ממנו לפורים שאפילו קראו באדר הראשון חייבים לחזור בשני שמצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון ר"ל לא יצא בהם אם עשאום בראשון ואחר שכן צריכין הם להודיע יום שקדשו בו חדש אדר שני שהרי הרשות ביד בית דין להוסיף בו חדש מלא או חדש חסר שלא אמרו אדר הסמוך לניסן לעולם חסר אלא בזמן הזה שאין מקדשין על פי הראיה ומה שאמרו בסוגיא זו אי אמרת בשלמא זימנין מלא וזימנין חסר היינו דמחללין אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללין ואיתותב לא איתותב אלא לזמן שהיו מקדשין על פי הראיה אבל בזמן הזה אדר הסמוך לניסן לעולם חסר. ולענין ביאור מיהא היה לו להקשות אם אדר הסמוך לניסן לעולם חסר למה אמרו שיהיו שלוחים יוצאים על ניסן והרי כבר יצאו באדר ולעולם חסר אפשר שאף זו בכלל אותה הקושיא היא או שמא ניסן אין לעשותו טפל לשאר ראיות ולסמוך קדושו על שאר ראיות שהרי אף עקר קדוש בדידיה כתיב כדכתיב החדש זה לכם:

דף כ.

אע"פ שבזמן חכמי המשנה היו מקדשין על פי הראיה אם הוצרכו לעבר את אלול כדי שלא יארע יום הכפורים בסמוך לשבת מלפניה או מלאחריה מעברין אותו מפני המתים שלא ישתהו יותר מדאי שהרי שבת ויום הכפורים אי אפשר בעממין ואם היה חל יום הכפורים ביום ששי אף אנו מעברים אותו מטעם ירקות שלא יהיו ראויות בשבת מצד כמישותם ומ"מ אם חל יום הכפורים ביום ראשון אין כאן טעם לירקות שהרי אינו צריך להם עד הלילה ויכול הוא להביא מן החוץ ומ"מ מפני המתים אנו צריכין לעבר בין חל מלפניה ביום ששי בין חל מלאחריה ביום ראשון ולא הוזכרה כאן דחייה מתורת יום ערבה שלא יבא בשבת שבימי התנאים לא היו מדקדקים ביום ערבה כלל וכמו שאמרו במשנה שבת קל"ז א' קטן נימול פעמים לח' וכו' שאם נולד בערב שבת בין השמשות ואירע ר"ה ביום ראשון נמול לעשרה אלמא לא היו מדקדקים שלא לקבוע תשרי ביום א' אע"פ שבא יום ערבה בשבת ומ"מ למדת משמועה זו שכמו שמעברין את השנה לצורך

מפני האביב ומפני התקופה ושאר הסבות הנזכרות במקומם כך מעברין את החדש לצורך אע"פ שהיה ראוי מצד הראיה לקדשו בזמנו.

מאחר שמעברין את החדש לצורך אם באו עדים ביום שלשים ואמרו שראו את הלבנה ואנו צריכים לעבר מאיימין עליהם ומשתדלים לבטל עדותם כדי שיהא מעובר מאליו ואם העידו מ"מ אף אנו מעברין אותו הואיל וצריכים אנו לכך וכן אם היו צריכים לקדשו בשלשים כגון שאם נמתין עד למחר יהא יום הכפורים סמוך לשבת וכיוצא בה משאר הסבות ובאו עדים ולא נמצאת עדותם ברורה מאיימין עליהם להשתדל לקיים עדותם ואע"פ שאמרו שאין מאיימין על החדש שלא נראה כדי לקדשו בזמנו שאין כח בידינו לקדש יום שלשים בלא עדות ברורה אבל יש כח בידינו לשהות קדושו עד למחר אע"פ שנראה בזמנו לא נאמר כן אלא בניסן ותשרי שבאלו מתוך שהם ראש ועקר הקדוש צריך שלא להכשל לקדשו שלא בראיה אבל בשאר חדשים שהוצרכו לעברם מצד מה שאין פוחתין מארבעה חדשים מעוברים בשנה או לקדשו בזמנו מצד שאין מוסיפין על שמנה מאיימין על איזה שנרצה ויש פוסקין בהפך שניסן ותשרי הואיל ותקון גדול יוצא מהן למועדות מאיימין על איזה שנרצה ואע"פ שניסן מיהא אע"פ שאנו צריכים לעבורו שלא תמשך תקופת טבת עד חמשה עשר בניסן אבל קדושו אין לנו צורך מ"מ הואיל והוא עקר הקדוש אם רואים לפי מהלכות הלבנה שיצטרכו לקדשו מאיימין לקדשו שיתישרו בו כל קדושי השנה ומ"מ דוחק הוא ושטה ראשונה נראית לפי הסוגיא אם מצד מה שכתבנו שבניסן אין צריך לקדוש אם מצד שהסוגיא מתפרשת יפה לשטה ראשונה.

יש מי שפוסק בכלם שאין מאיימין על החדש שנראה בזמנו לעברו משום דמחזי כשקרא שהרי מן הסתם הרבה ראו כן אבל מאיימין על עדים שבאו לומר שראו ולא נתבררה עדותם כדי לקיים עדותם ולקדשו שאין כאן שקרות ניכר שאפשר שהם ראו ולא זר וכן אם באו עדים להזים את העדים שראו את הלבנה מאיימין את המזימים כדי לקדשו גדולי המחברים כתבו דברים שמתוכם נראה שהם פירשו בשמועה זו במה שאמרו מאיימין על שלא נראה בזמנו לעברו שאם לא באו עדים ביום שלשים ועברו בית דין את החדש ואח"כ באו עדים רחוקים והעידו שראוהו בזמנו אפילו באו בסוף החדש מאיימין עליהם כדי לבטל עדותם כדי להשאירו מעובר ואם העידו מ"מ מקדשין אותו וחוזרין ומונין מיום שלשים אלא שאם הוצרכו לעברו מעברין ואף בזו כתבו שיש חולקים לומר שאין מעברין אותו כלל ואני תמה שהרי בפירוש אמרו שאפילו באו עדים ביום שלשים אם לא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה בליל שלשים ואחד אין מקדשין אותו ונתעבר

החדש שאין הראיה קובעת אלא בית דין שאומרין מקודש הם שקבעוהו כמו שיתבאר ואף הם כתבוה כן:

דף כ:

כל זמן שיהא מולד הלבנה בחצי היום או מחצי היום ואילך נקרא מולד זקן ואין קובעין ראש חדש בו ביום אבל אם נולד קודם חצות קובעין ראש חדש בו ביום אא"כ היה יום פסול ושאר שמועות שבאו בענין זה מענין נולד קודם חצות ודומיהן אין לנו צורך בהם לענין פסק וכבר הארכנו בפירושם בכדי היכולת בפירושינו והבאנו שם ביאור שמועות אלו בשם קצת זקנינו הגדולים שבנרבונא וקצת חכמי התכונה שבדורנו אלא שאח"כ נזדמן לנו פירוש של ר"ה לגדולי המחברים בא אלינו מן האסכנדריא ומצאנו שם שיטה פשוטה וברורה וראינו עצמנו צריכים לבאר לך הדברים על אותה שיטה וזה נסח דברינו בע"ה שלש שמועות נזכרו בסוגיא זו הראשונה צריך שיהא לילה ויום מן החדש והשניה נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לאחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקה"ח למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי והשלישית עשרין וארבעה שעי מיכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא ולדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי.

ותחלת הדברים כבר ידעת שעשרה גלגלים הם מקיפים זה את זה כגלדי בצלים הראשון גלגל המקיף ושני לו גלגל המזלות ושלישי לו גלגל הכוכבים הקיימים שהם עש כסיל וכימה ודומיהם ותוך אלו שבעה כוכבי לכת שהם שצ"מ חנכ"ל ובתקופת ניסן השמש בגלגלו נוכח מזל טלה וכחו מתפשט עליו ואז אנו אומרים שהשמש במזל טלה ובאייר במזל שני וכן כלם בשנים עשר חדש כנגד שנים עשר מזלות שהשמש במהלך עצמו הולך שלשים מעלות בקירוב בכל חדש שהם חלק שנים עשר מן הגלגל וכן אומרים בירח ושאר הכוכבים שמצד תנועת עצמם הם הולכים כנגד המזלות עד שפעמים הם במבט מזל זה ופעמים במבט מזל אחר ויש בכל גלגל מאלו העשרה גלגלים אחרים מהם שנקראים גלגל נוטה ומהם גלגל יוצא וגלגל הקף אלא שאין לנו עתה צורך בביאורם וגלגל המקיף מתנועע ממזרח למערב ומקפת כל הגלגלים בתנועה סבובית והכרחית בעשרים וארבעה שעות ומפני זה חמה זורחת שחרית במזרח ושוקעת בערבית שהם שנים עשרה שעות במערב והשמש בתנועת עצמו מתנועע ממערב למזרח ומקפת גלגלה בשלש מאות ששים וחמשה ימים ורביע והוא מעלה פחות חלק בכל יום וכן כל הגלגלים תנועתם ממערב למזרח והירח הולך ומקיף גלגלו בעשרים ותשעה ימים וחצי

ועוד שלשים מעלות בקרוב שכבר הלך עוד השמש בגלגלו ואז נמצא הירח תחת השמש בנכחיות גמורה והיא אפלה לגמרי שאינה נראית כלל ואז היא כמו שאינה מפני שאין לה אורה אלא מהשמש ונמצאת חציה העליון שקבל האורה וחציה התחתון שהוא נכח הארץ אפל לגמרי לכל בני הארץ וכבר ידעת שאין השמש והירח עומדים בלא תנועה ושתנועות הירח קלה יותר כמו שביארנו ומתוך כך כשהירח מתנועע יוצא לו מתחת השמש ולקלות תנועתו קודם לו ואז מתחלת הלבנה להיות אורה נראה ולא שתראה מיד אלא לאחר שהלכה שיעור שש שעות לבני ארץ ישראל ומ"מ תכף שאנו יודעים בחשבון שיוצאת מתחתיו נקרא מולד כדבר שאינו שבא לכלל מציאות ומכאן אמרו שאם היה המולד קודם שש שעות ביום שלשים נראית לסוף שש שעות שהוא תכף לשקיעת החמה שאף היא שוקעת כמוהו וזהו ענין נולד קודם חצות ומה שאמר צריך לילה ויום מן החדש פירושו שאין קובעים ראש חדש ביום שלשים אא"כ היה לילה ויום מאותו יום שלשים אחר המולד כגון שהיה המולד בשעה ראשונה מן הלילה של יום שלשים והוא ששאלו בזו של נולד קודם חצות או אחר חצות למאי נפקא מינה והוא שהיה סבור שיאמר כן מחצות של יום שלשים וא"כ למאי נפקא מינה שהרי כל שנולד אחר חצות או אפילו קודם חצות כל שלא היה המולד מתחלת הלילה אין קובעין אותו ותירץ בה לאכחושי סהדי ומחצות של תשעה ועשרים קא אמר כלומר שכל שהוא קודם חצות בידוע שהראיה באותו היום אחר שקיעת החמה מיד ואם לאחר חצות אינו נראה תכף לשקיעת החמה וכל שנודע לנו לפי החשבון שהמולד אחר חצות ביום תשעה ועשרים שאע"פ שאין חדשה של לבנה פחותה מתשעה ועשרים וחצי ותשצ"ג חלקים מ"מ מצד חדש שעבר שנתעבר אפשר שיהא מולד הבא אחריו ביום תשעה ועשרים וכל שהיה כן בחשבון אחר חצות ובאו עדים ואמרו ראינוה בתחלת שלשים אין סומכין עליהם שאי אפשר בכך ומ"מ לא בא לומר שאם נולד קודם חצות ביום שלשים יהו קובעין ראש חדש באותו היום שלעולם אין קובעין ראש חדש ביום המולד.

ואמר אח"כ עשרים וארבעה שעי מיכסי סיהרא לדידן ר"ל בני בבל שית מעתיקא ר"ל מקודם שתכנס תחת השמש שהוא תכוף לשעת המולד ותמני סרי מחדתא ר"ל מאחר המולד ולדידהו ר"ל בני ארץ ישראל שית מחדתא וכדפרישנא ותמני סרי מעתיקא ר"ל מקודם המולד בארץ ישראל מערבית ובבל מזרחית כדכתיב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער ואע"פ שהמזרח והמערב הגמורים הם באמצעו של עולם וארץ ישראל ובבל אינם באמצע העולם מ"מ זה נוטה הרבה למזרח וזה נוטה הרבה למערב והדבר ידוע שהירח נראה בתחלת החדש סמוך לשקיעת החמה במערב והולכת מעט מעט

ממערב למזרח עד שלשבעה ימים נמצאת באמצע הרקיע ונמצאת בתחלת החדש קרובה לארץ ישראל ורואין אותה אחר שש שעות והיא רחוקה מבבל ומתוך כך אין רואין אותה עד שתתרחק מן המערב לצד המזרח במהלך תמני סרי שאז היא נגלית לכל העולם ולבני בבל מיכסי מעתיקא שש שעות לבד שבסוף החדש הירח קרוב מן השמש והירח עולה שחרית במזרח קודם השמש ורואים אותה עד שתתקרב מן השמש בשיעור מועט ואין נראית לבני ארץ ישראל לריחוקם וכל שהיא קרובה לשמש פחות משמנה עשרה שעות נראית לבני בבל ואינו נראה לבני ארץ ישראל אבל קודם שיקרב לשמש בשמנה עשרה שעות עדין נראה בארץ ישראל.

כך היא שטת פירושי השמועות לדעת גדולי חכמינו ומ"מ אנו נוהגים בחשבון המסור בידינו שכל שהמולד קודם חצות ביום שלשים קובעים ראש חדש באותו היום אא"כ היה יום פסול אבל כל שנולד לאחר חצות נקרא מולד זקן ואין קובעין אותו היום ולדעת זה אפשר לפרש דר' זירא סבר צריך לילה ויום מן החדש ופירש בדברי רבה בר אבוה שלא נאמרו לקביעות יום אלא לאכחושי סהדי ומ"מ רבה בר אבוה אף לענין קבוע של אותו היום אמרה שכל שנולד קודם חצות של יום שלשים קובעין אותו באותו היום ואנו נוהגים כמותו או שמא זו של רבה היא היא של ר' זירא כלומר מאחר שצריך לילה ויום מן החדש ולמאי נפקא מינה שהרי על פי הראיה אנו דנין ותירץ לאכחושי סהדי ומ"מ כל זה לא נאמר אלא לזמן שהיו מקדשין על פי הראיה אבל עכשו שהכל נתקן על פי החשבן אין אנו זקוקים אלא לחשבון העבור המסור בידינו.

כבר ידעת מן החשבון ולמראית העין שביום חמשה עשר בחדש הירח מכוון לנוכח השמש הירח במזרח והשמש במערב ואז כל הירח מאיר במלואה ואורו נמשך כל הלילה עד היום ומה שאמרו לנחותי ימא דלא ידעי בקבועא דירחא וכן שאין להם מי שיגיד להם כי חזיתו סיהרא דמשלים ליומא בעירו חמירא והרי הירח אינו נמשך עד היום אלא בחמשה עשר ואנן לארבסר מבערינן ופירשו הטעם משום דלנחותי ימא מיגלי להו עלמא פירושו שהים גבוה מן הארץ הרבה כדכתיב כונס כנד מי הים וכמו שפירשנו במקומו פסוק זה עם פסוק יורדי הים באניות עד שבני הספינה רואין את הארץ כאלו היא תחתיהם ומתוך כך ביום ארבעה עשר רואין את הלבנה מלאה אע"פ שחסר ממנה אור השמש פגימה אחת כבני היבשה בליל חמשה עשר:

דף כא.

כבר ידעת שבניסן ותשרי היו שלוחין יוצאין אחר שנתברר יום הקדוש להודיע לבני הגולה יום הקדוש ולא היו מחללין שלוחים אלו שבת ויום טוב אלא הולכין עד מקום שמגיעים בו בארבעה עשר בניסן ובארבעה עשר בתשרי ומשם ואילך שלא היה אפשר להם בשלוחים ולא היו יודעים יום הקדוש היו עושין שני ימים מספק שהיו מונים מיום שלשים ומיום שלשים ואחד ולא היו מונים תשעה ועשרים של אדר כדי לעשות שלשה ימים מחשש שמא אף שבט שקודם אדר היה חסר וכן אדר חסר ונמצא שניסן מתקדש ביום תשעה ועשרים של אדר אלו היה שבט מלא כמו שחשבנוהו ששני חדשים חסרים רצופים יש להם קול אף ברחוק מקום ועל זו אמרו כל ספיקא לקמיה שדינן ליה ולעולם אין חוששין אלא לחסרון אדר או למלואו ומונים מיום שלשים ומיום שלשים ואחד ועושין שני ימים חוץ מיום הכפורים מפני חולשת התענית והיו מונים לו מיום שלשים על סמך מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר אבל מקום שהיו שלוחים מגיעים לא היו עושין אלא יום אחד ומ"מ לא היו ניסן ותשרי שוים במהלך שלוחים אלו ששלוחי ניסן יש להם שנים עשר ימי חול שאין שם אלא שתי שבתות ובתשרי אין להם אלא עשרה שהרי יש שם שתי שבתות ויום הכפורים ונמצא מהלך שני ימים שהיו מגיעים שלוחי ניסן לא היו מגיעים שלוחי תשרי והיה מן הדין בהם שיעשו שני ימים מסוכות ויום אחד מפסח אלא שתקנו להם חכמים שאף מן הפסח יעשו שני ימים שמא יטעו ויבאו להשוות סוכות לפסח שלא לעשות ממנו אלא יום אחד ויבאו לפעמים לידי טעות.

כבר ידעת שמהלך הלבנה נשלם הקפו בכל חדש ומהלך החמה אינו נשלם אלא בשנה ואנו צריכים למנות ללבנה ולהשוות חשבון שלה עם חשבון החמה כדי שיהא פסח שלנו בזמן האביב וסוכות שלנו בזמן האסיף וניסן של לבנה הוא שעת דבוק הירח עם השמש בזמן שהשמש נוטה ליכנס במבט מזל טלה ושעת היות השמש נכנס במבט מזל טלה נקרא ניסן של חמה והוא נקרא תקופה ניסן מעתה כל זמן שנראה בחשבון אמתי שתקופת ניסן מתאחרת עד ששה עשר בניסן של לבנה שלא יכנס השמש במזל טלה עד יום ששה עשר אע"פ שאותו היום מתקופת ניסן הוא נחשב שיום תקופה מתחיל כמו שיתבאר בתלמוד סנהדרין י"ג א' צריכים אנו לעבר אותה שנה דכתוב שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחדוש ניסן ואביב של תקופה הוא יום התקופה והוא ניסן של חמה וחדוש ניסן הוא כל ארבעה עשר ימים ראשונים של ניסן של לבנה שעד כאן הלבנה נראית חדשה וצריך שיארע יום התקופה בתוך ימי חדוש הלבנה ואלו היה יום התקופה בא בחמשה עשר של ניסן שכבר עבר חדוש הלבנה היינו מעברין את

אדר ודיינו שהרי עכשו יבא יום התקופה ביום ארבעה עשר ונמצא יום תקופה מתחיל בחדוש ניסן שהרי יום תקופה מתחיל ונחשב מתקופת ניסן כמו שביארנו ולא היינו חוששין לבד"ו שהרי משום ימים טובים של תשרי הוא נפסל ונשתדל לתקנם בחדשי הקיץ אבל כשנמשכה עד ששה עשר לא די לנו בעבורו של אדר ומעברין את השנה ונמצאת התקופה בחמשה עשר של אדר השני ויש לנו מ"מ ניסן של חמה בחדוש ניסן של לבנה:

דף כא:

המשנה הרביעית על שני חדשים וכו' כונת המשנה לבאר לבאר שאע"פ שהושוו במשנה שלפניה ששה חדשים ליציאת השלוחים ונודע לנו שהשלוחים היוצאים להודיע לגולה יום הקדוש לא היו מחללים השבת לעולם אף בניסן ותשרי כמו שביארנו למעלה שמא הייתי סבור לומר שאף העדים שראו את הלבנה בשבת אין להם לחלל את השבת ליל ולהעיד לפני בית דין ואמר עכשו שאין מדת כל החדשים שוה בכך אלא שניסן ותשרי למעלה מן האחרים במדרגה זו ואחר שהתחיל למנות מדרגה זו לשני חדשים אלו על האחרים מונה והולך להם מעלות אחרות והם שבהם שלוחים יוצאים לסוריא ושבהם מתקנים את המועדות וביאור המשנה על שני חדשים מחללין את השבת פירוש עדים שראו את הלבנה ביום שלשים והוא שבת וראוה חוץ לתחום ואם לא יבאו ויעידו היום נמצא שיתעבר החדש ולא יתקדש עד למחר ומפני זה התירו לעדים בשני חדשים אלו לחלל את השבת ולבא לפני בית דין אע"פ שאינם בתוך התחום מפני שמצות הקדוש נאמרה בניסן בפרט ר"ל כזה ראה וקדש ואנו משוים לו תשרי שהוא שוה לו בתקון המועדות שכל תקוני המועדות ביום פסול ויום כשר תלויים בקבוע ניסן ותשרי אבל שאר חדשים אין מחללין ואם יתעבר יתעבר ואף בניסן ותשרי דוקא על קדושן ר"ל העדים שראו את הלבנה להעיד לפני בית דין אבל לא על קיומן ר"ל שלוחים היוצאים להודיע הקדוש לבני הגולה אין מחללין לעולם וזהו שאמרו בגמרא אשר תקראו אותם על קריאתם אתם מחללין את השבת ולא על קיומן וכן הלכה.

ואמר אח"כ שבהם שלוחים יוצאים לסוריא פי' לגולה ומה שפרט סוריא לבד נראין הדברים שבבבל היו יודעין הקדוש על פי משואות באותו זמן עד שבא ר' ובטלן כמו שהוזכר בתלמוד המערב אבל סוריא ושאר המקומות הרחוקים שבצדדי ארץ ישראל אף באותו זמן לא היה להם מקום להודעה על פי משואות והיו שלוחים יוצאים לשם ומה שאמר שבהם וכו' שהדבר דומה שהוא טעם למה שאמרו שמחללין עליהם את

השבת אין הדבר כן אלא מדרגה אחרת הוא מונה להם והוא כאלו אמר והדין נותן שיהו מחללין עליהם את השבת שהרי מצינו להם מדרגה אחרת והוא שבהם שלוחים יוצאים לגולה והקשו בגמ' והלא אף על ששה חדשים שלוחים יוצאים ותירץ שעל שאר חדשים יוצאין מבערב ועל ניסן ותשרי עד שישמעו מפי בית דין מקודש ופי' הדבר כשבאו עדים ביום שלשים שעל שאר חדשים תכף שבאו עדים אע"פ שלא נתקבצו עדין לקדשו יוצאין שלוחים שאין לבית דין לשנות את הדבר ולעבר את החדש אחר שבאו עדים ביום שלשים אבל בניסן ותשרי אם באו עדים ביום שלשים ולא נתקבצו לקדשו אין שלוחים יוצאים עד שימתינו את הקבוץ וישמעו מפי בית דין מקודש שמא מתוך שתקון המועדות תלוי בהם יהיו נמלכים לעברו ומ"מ אם לא באו עדים ביום שלשים אף בניסן ותשרי יוצאים מבערב ר"ל מתחלת הלילה שאין צורך להשהותם עד שישמעו מקודש של מחר שהרי אי אפשר עוד לדחותו.

ואמר אח"כ ובהם מתקנין את המועדות והוא כלל טעם מדרגות שני חדשים אלו כלומר שכל תקוני המועדות תלויים בקבוע שניהם וכשבית המקדש קיים היו עדים שראו את הלבנה ביום שלשים מחללין את השבת אף על כל החדשים מפני תקנת קרבן ר"ל מוספי ראשי חדשים וכן הלכה.

זהו ביאור המשנה ויש מפרשים אותה בפנים אחרים ולא נתחדש על משנה זו בגמרא דבר שלא ביארנוהו במשנה.

המשנה החמישית ועניינה נמשך על ענין משנה שלפניה ואמר שאפילו נראית בעליל ר"ל בגלוי ומפורסם והדברים ברורים שכשם שראוה אלו שחוץ לתחום כך ראוהו בתוך התחום והיה לנו לומר שלא יחללו על ראייה זו את השבת אעפ"כ צריכין לבא ולהעיד ואין להם לחוש לחלול שבת ור' יוסי חולק לומר שאם נראה בעליל אין מחללין והלכה כחכמים ומעשה שעברו יותר מארבעים זוג בשבת ועכבם ר' עקיבא כדי שלא יחללו את השבת הואיל והיה מפורסם כל כך והוכיחו רבן גמליאל על זה שלא יהא מכשלן לעתיד לבא שלא תראה בעליל ואף אלו יאמרו האיך נלך ובאמצע הדרך יעכבונו חכמי המקומות ובגמרא פירשו לא ר' עקיבא עכבם אלא שחפר ראשה של גדר ושחפר הוא שם אדם שהיה ראש לבני גדר ושלח שם רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו.

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש בה דבר לענין פסק:

דף כב.

המשנה ששית אב ובנו שראו את החדש וכו' כונת משנה זו ומשנה שלאחריה לבאר ענין עדים שעל פיהם מקדשין את החדש איזה כשר ואיזה פסול וביאר במשנה זו הפסולים מחמת קורבה ובמשנה שלאחריה ביאר הפסולים מחמת עבירה ואמר עכשו אב ובנו שראו את החדש ר"ל הלבנה ילכו שניהם ולא שיצטרפו לקדש על פי שניהם אלא שיצטרף אחד מהם עם אחר והזקיקם לילך שניהם שמא יפסל אחד מהם בבדיקה או בחקירה או בעבירה ויצטרף השני עם אחר ואע"פ שאמרו מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף מאה נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דוקא כשבאו כלם להעיד אבל אב ובנו לא הלכו על דעת שיצטרפו שניהם לעדות אחת וכשהוכחש הראשון עדותו של שני עדות אחרת היא ואם לא כן אף אחד מהם לא היה ראוי להעיד ואף בדיני נפשות אנו מכשירים בדרך זה ויש חולקין בדיני נפשות הואיל ומ"מ להעיד באו אע"פ שלא להעיד כאחד באו ובעדות החדש הוא שהקלו ור' שמעון מכשיר אב ובנו וכל הקרובים אף להצטרף לעדות אחת ולקדש על פיהם בלא צירוף עד אחר והלכה כתנא קמא ומעשה וכו' ופסלו את עבדו הכנעני אע"פ שהיה משוחרר והיה כישראל גמור וכשבאו לבית דין פסלו הוא ובנו וקבלו הוא ועבדו אחר שנשתחרר וכן הלכה שהרי מ"מ ישראל הוא ולעדות מיוחסים אין אנו צריכים וי"מ אותה אפילו נשתחרר בהפלת שן ועין ולא כתב לו עדין גט שחרור וכן מפרשים אותה אפילו ראה את הלבנה כשהוא עבד ונשתחרר שבענין זה אין אנו צריכים לתחלה וסוף בכשרות ומה שהביאם לדברים אלו הוא שהם תמהים על אותם הכהנים שפסלו תחלה הוא ועבדו אחר שנשתחרר ומסבירים את דבריהם באחת מדרכים אלו ולא הוברר הדבר בידינו ומ"מ אם היה חציו עבד וחציו בן חורין ולא שחררו עדין מכל וכל אע"פ שלכך הוא עומד שהרי כופין את רבו לשחררו ולכתוב לו שטר על חצי דמיו יראה לי שכל זמן שלא נעשה אין מקבלין את עדותו.

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר.

המשנה השביעית וכבר ביארנו בה הכונה במשנה שלפניה ואמר אלו הם הפסולים וכו' פי' לפי שכל אלו נחשדו לעבור עבירות בדבר שבממון חשדום גם כן להעיד שקר מחמת שחד וכל שכן בעדות החדש שהיו רבים משתדלים בכך כדי להטעות את החכמים וכל אלו הנזכרים הם פסולים מדברי סופרים ולא הוצרך להודיע בפסולים מן התורה שנפסלו לכך ומן התורה אין פסול של גזלה נאמר אלא בשגוזל דבר מיד חבירו על כרחו על דרך מה שכתוב ויגזול את החנית מיד המצרי אבל מדברי סופרים לפסול מחמת גזלה כל

שאנו רואין אותו חשוד לענין ממון ופי' בכאן על דבר זה משחק בקוביא ופירשוה במס' סנהדרין כ"ד ב' בשאין לו אומנות אלא הוא לפי שאין זה עוסק ביישובו של עולם ואינו יודע בטיב משא ומתן ובכונת עדות אבל יש לו אומנות אחרת אין פוסלין אותו ואע"פ שהיה לנו לומר שהמעות של חברו בידו בלא הקנאה גמורה שהרי דרך אסמכתא הוא אין זה קרוי אסמכתא מכמה טעמים שביארנו שם ואחת מהם מה שביארו קצת מרבותי' הצרפתים שאין דין אסמכתא אלא בשאין מתנה אלא האחד כגון מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר אם לא אפרעך עד יום פלוני תן לו שטרו כלומר ויתבע כל חובו והדומים להם שאחד קונה ואחד מקנה אבל בכאן ששניהם קונים ושניהם מקנים אסמכתא קונה ששניהם גומרים את דעתם על כך ואע"פ שבמוכר שדהו ונתן ערבון שהקונה אומר אם אחזור בי ערבוני מחול והמקנה אומר אם אחזור בי אכפול ערבונך אנו מפקיעין את הענין מדין אסמכתא נראה לי הטעם מפני שאין שניהם קונים דבר אחד ואם זה חוזר לא הקנה כלום אלא שמחל ואם זה חוזר הוא מקנה ליתן כפל הערבון ונמצא שאין שניהם קונין דבר אחד ואחרים תירצוה בפנים אחרים כמו שביארנו שם.

מלוי ברבית פי' אפילו ברבית שאינה קצוצה ואפילו אבק רבית ואין צריך לומר ברבית קצוצה שהוא פסול מן התורה ויש מי שאומר שאף ברבית קצוצה אינו פסול מן התורה הואיל ומדעתו הוא נותן.

מפריחי יונים פי' בתלמוד סנהדרין כ"ה א' אי קדמיה יונך ליון והוא היה שחוק רגיל אצלם ודינו כדין משחק בקוביא ואף אתה מפרשו בשאין לו אומנות אלא הוא גם כן ומטעם שאינו עסוק ביישובו של עולם ולא מטעם אסמכתא ואע"פ שלענין פסק הדברים אמתיים לענין פירוש מיהו שאלו בה בגמרא סנהדרין שאם כן היינו משחק בקוביא וחזרו ופירשוה במלמדין בצפצופיהן את היונים לבא לידם ושעושין כן ביישוב שסתם היונים לבעלי שובך ויש כאן סרך גזל כמו שיתבאר במציעא ק"ב א' ואף בשיש לו אומנות אחרת אתה פוסלו בכך הואיל ופיסולו משום גזל.

סוחרי שביעית ר"ל שעושין סחורה בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה ומ"מ הואיל ולא נתפרש בתורה בהדיא כמדברי סופרים הוא נחשב ובמסכת סנהדרין כתבנו בה ענינים אחרים.

ועבדים פי' אע"פ שמלו וטבלו לשם עבדות הואיל ולא נשתחררו אחר כן שהרי אין דינם אלא כנשים ופסולים מן התורה כנשים וכל עדות שהאשה אין כשרה לה כגון דיני ממונות או דיני נפשות אף אלו שהזכרנו אין כשרים לה הא עדות שהאשה כשרה לה כגון

מת בעלה של זו להשיאה וכגון סוטה שנסתרה והעידו עליה שנטמאת שלא להשקותה אף אלו נאמנין ונמצא גזלן של דבריהם כשר לעדות אשה אבל לא גזלן מן התורה.

וזהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר.

המשנה השמינית מי שראה את החדש וכו' כונת המשנה לבאר על מה שאמרנו שעל שני חדשים מחללין את השבת שלא סוף דבר העד עצמו אלא אף אחרים עמו אם צריכין לו מחללין את השבת כגון שאי אפשר לו לילך לבדו ואם אינו יכול לילך מחמת חולשה אף אנו מרכיבין אותו על הבהמה בשבת ולא סוף דבר בהמה שאין בה לזה המוליכו אלא איסור לאו של מחמר אלא אף בני אדם מרכיבים אותו ברשות הרבים במטה על כתפותיהם ואם צודה להם בדרך פי' שהם מתיראים להיות להם אורבים בדרך והוא שעל הרוב היו צדוקים וביתוסים אורבים להם ומעכבים אותם כדי להטעותם לוקחים בידם מקלות והוא הדין לשאר כלי זיין ואם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות ומביאים עמהם בשבת ומ"מ על מהלך לילה ויום הוא שמחללים כלומר אם אפשר להם להגיע לבית דין ביום שבת קודם שתחשך ויהא שהות ביום כדי לקדשו כגון שראוה בכניסת ליל שלשים והוא שבת והם קרובים מהלך לילה ויום מחללים ובאים אבל אם הם רחוקים כל כך שלא יגיעו לשם ביום השבת לא יחללו שהרי אין עדותם מועיל לקדש את יום השבת שאפילו באו ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה אין החדש מתקדש עד שלשים ואחד והואיל וכן מה צורך לחלולם שנאמר אלה מועדי י"י וכו' כלומר שהדבר תלוי בקדוש בית דין ולא בראייה כמו שביארנו ממה שאמר אשר תקראו אותם קרי ביה אתם.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר ומגדולי המחברים כתבו שאף בחול אם היה ממקום שראו את הלבנה לירושלם יתר על מהלך לילה ויום אין הולכין ומעידין שהרי אין עדותם שביום שלשים ואחד מועיל כלום שכבר נתעבר החדש.

ונשלם הפרק תהלה לאל

אם אינן מכירין וכו' כונת הפרק דרך כלל לבאר עניני קדוש החדש והודעת יום הקדוש לבני הגולה ורוב הפרק יסוב על ארבעה ענינים הראשון בענין העדים האיך היה צריך שיתברר לבית דין תכונת העדים להיותם בחזקת נאמנים וכשרים השני בענין הודעת יום הקדוש בזמן שהיה על פי משואות על איזה צד היו נעשין ובאיזה מקום השלישי לבאר תכונת הבדיקות והחקירות שהיו בודקין את העדים לידע מתוך חכמתם אם אפשר

להיות כדבריהם אם לאו והאיך היו מתנהגים עמהם ומכבדים אותם הרביעי לבאר באיזה נסח היו מקדשים אותו.
זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתחדשו בו פרטים על ידי גלגול כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר.
והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר אם לא היו מכירין אותו האיך היו עושין ואמר על זה אם אינן מכירין אותו כלומר אם אין בית דין שבירושלם מכירין את העדים הבאים להעיד בפניהם בראיית הלבנה ואינם יודעים אם מוחזקים הם בנאמנות וכשרות אם לאו מכיון שנראה דבר זה לבית דין ר"ל שנראה להם שלא יהו עדים אלו ניכרין לבית דין שבירושלם אף הם משלחים עמהם עדים אחרים הנכרים לבית דין שבירושלם להעיד על זה שהוא מוחזק בכשר ונאמן ומה שאמר משלחין עמו אחד פי' בגמ' זוג אחד אבל עד אחד אינו נאמן להעיד על כשרות אותם הבאים להעיד על ראיית הלבנה וכן פירשו אם אין מכירין אותו על הזוג שאף לעדות הראיה צריך שנים כמו שיתבאר בראשונה וכו' עכשו הוא נותן טעם למה שאמר שצריך שיהו בית דין מכירים את העדים והוא שבראשונה היו מקבלין עדות מכל אדם אחר שלא נתברר פסלותו להם כענין דיני ממונות ודיני נפשות משקלקלו המינין והם הצדוקים ששכרו פעם עידי שקר להעיד שראו את הלבנה ביום שלשים שהיה שבת מפני שהיו רוצים שיתקדש ניסן ביום השבת כדי שיארע הפסח בשבת ותהא הנפת העומר ממחרת שבת בראשית כמו שהם מפרשים בממחרת השבת כפשוטו בשבת בראשית מאותו היום ואילך התקינו שלא יהו מקבלין עדות אלא מן המכירים. זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ומה שנאמר עליה בגמרא כך הוא:

דף כב:

כשם שמחללין העדים שראו את החדש את השבת כמו שביארנו למעלה כך עדים אלו הנבררים להעיד על חזקתם בבית דין מחללין את השבת והולכין עמהם אפילו לא היה באותו העיר מי שילך עמהם להעיד עליהם אלא אחד אין אומרין אין עדותו של אחד כלום אלא הולך עמהם ומחלל עמהם על הספק שמא ימצא אחר ויצטרף עמו וכן ראוי לומר בעד יחידי שראה את הלבנה.
שלוחים אלו שבית דין שולחים להודיע יום הקדוש לבני הגולה אין צריכים להיות שנים כעידי הראיה וכעידי חזקת הרואים אלא אפילו בעד אחד דיו ולא עוד אלא אף לא בא שליח מכוון לכך אלא שבא אחד מן העם לפי דרכו ואמר אני שמעתי מפי בית דין מקדש

נאמן וקובעין את המועד על פיו שדבר זה עשוי הוא להגלות שחזקת הכל להיות שלוחין יוצאין ועד אחד נאמן עליו.

המשנה השניה בראשונה היו משיאין וכו' כיצד היו משיאין וכו' ומהיכן היו משיאין וכו' כונת המשניות להודיע ענין הודעה על פי משואות היאך נעשית ולמה בטלוה ואמר בראשונה כשהיו מקדשין בית דין יום שלשים היו מדליקין משואות גדולות בראשי ההרים בליל עבורו ר"ל לילה שעבר יום שלשים ומחרתו יום שלשים ואחד אבל כשהיה החדש מתעבר לא היו משיאין ועל צד זה היה נודע איזה מעובר ואיזה מקודש בזמנו וכשהיו מדליקין בהר זה היו מדליקין אחריו בהר הסמוך לו כמו שיתבאר וכן מהר להר עד שמדליקין בהר הסמוך לבבל ויודעים בכל הגולה שיום שלשים נתקדש ולא היו צריכים לשכור שלוחים ומה שלא היו משיאין עד מוצאי יום שלשים מפני שהעדים היו באים ביום שלשים ולא היה אפשר להשיא משואות עד הלילה ובלילה היו משיאין ויודעים שנתחסר החדש ובתשרי היו שובתים ביום שלשים וכשהיו רואים משואות בליל שעבר שלשים לא הוצרכו לשבות ביום שלשים ואחד ואם לא היו רואים משואות היום יודעים שאלול נתעבר וחוזרים ושובתים ביום שלשים ואחד וכן היה הענין בכל החדשים היו עומדים יום שלשים בחזקת ראש חדש וכשרואים משואות בלילה היו מונין ממנו וכשלא היו רואין משואות עושין ראש חדש למחרתו משקלקלו הכותיים והיו משיאין בהרים שלהם שלא בזמן להטעות בני הגולה והוא שאירע לחכמים אלול מעובר ולא היה להם להשיא משואות והשיאו אותם עון אשמה משואות בהרים שלהם והטעו בני הגולה שלא לנהוג קדש ביום שלשים ואחד התקינו שיהיו שלוחים יוצאים בכתב בית דין הידוע והניכר ושאלו בגמרא ויעשו משואות בין למלא בין לחסר ויודלקו משואות החסר בלילה שמחרתו שלשים ואחד ומשואות המלא בלילה שמחרתו שלשים ושנים ותירץ משום חדש חסר שחל להיות ערב שבת פי' חדש העושה את הקודם לו חסר והוא יום שלשים והרי שהיה ראוי להשיא משואות בליל שבת אלא שאין מחללין שבת על דבר זה ויש לנו להדליקם במוצאי שבת כדי שידעו שחדש שעבר חסר היה וימנו מיום שלשים ואלו היה המנהג להדליק על המלא בליל שעבר שלשים ואחד יהיו נבוכים על משואות אלו שמא חסר היה וראויות היו בליל שבת והרי הן תשלומין או שמא כדין נעשות ומלא הוא ומסתמא מחזיקין את המשואות להיות עשויות כדין ועושין אותו מלא והרי הוא חסר אבל עכשו שאין עושין משואות על המלא כלל יודעים הם שדרך תשלומין הן עשויות וחסר הוא וחזר והקשה ליעביד בין במלא בין בחסר וכשיארע חדש חסר בערב שבת לא ליעביד כלל ויכירו שחסר הוא כיון דבאידך ירחי עבדינן אמלא

והשתא לא עבדינן במוצאי שבת ותירץ אכתי איכא למיטעי שמאחר שאין זה דבר המצוי אינם זוכרים שיהא שום דרך למניעת המשואות וחושבים ודאי מלא הוא אלא שנאנסו המשיאין במשתה של שכרות שבת ויטעו בכך ואח"כ הקשה לעביד אמלא בליל שעבר שלשים ואחד ולא אחסר כלל ותירץ שעל כל פנים איכא בטול מלאכה לעם בתשרי שני ימים וכן בכל החדשים לנשים לפי מנהגן אבל כשמשיאין על החסר אין מתבטלין ביום שלשים ואחד.

וכיצד היו משיאין היו מביאין כלונסות של ארז ארוכים וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורכן במשיחה ר"ל שקושר במשיחה קנים ועצים ונעורת ואח"כ קושר כל אותו הכרך בראש הכלונס ועולה לראש ההר ומדליק ומוליך ומביא מעלה ומוריד עד שיהא חבירו רואה שיעשה כן וכן בראש ההר השני וכן בכלם ומהיכן היו משיאין מהר המשחה ר"ל הר הזיתים לסטרבא ומסטרבא לגרופינא ומגרופינא לחוורן ומחוורן לבית בילתי וכלן שמות הרים ובית בילתי הוא סוף ארץ ישראל היותר סמוך לבבל ופירשו בבריתא שבין הר להר שמנה פרסאות וכשהיו בבית בילתי היה הדבר נודע לתחלת ארץ הגולה ומדליקין בהריהם זה אחר זה עד שנעשית כל הגולה כמדורת אש להודיע זה לזה ולהודיע למשיאים שכבר הרגישו בדבר.

דף כג.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ובגמרא הזכירו דרך הערה שמטכסיס החכם להשפיע מחכמתו לבני אדם וכל שכן במקום שאין שם זולתו והוא שאמרו על זה שני מאמרים אחד כל הלמד תורה ואינו מלמדה דומה להדס שבמדבר כלומר שאינו מועיל כלום והשני כל הלמד תורה ומלמדה במקום שאין תורה דומה להדס שבמדבר כלומר שנותן ריח במקום שאלמלא הוא לא יהא שם שום ריח טוב ולא נזכר עוד בגמרא על משנה זו דבר לענין פסק שלא ביארנוהו במשנה:

דף כג:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה היאך היו סנהדרין מתנהגים עם העדים ואמר על זה חצר גדולה היתה בירושלם והיו מכניסין שם את העדים המעידים על ראיית הלבנה ובודקין אותם שם וקורין לה בית יעזק ומפרש בגמ' מלשון היקף בגדר אבנים כענין ייעזקהו ויסקלהו והיו עושין להם סעודות גדולות כדי שיהו רגילים לבא בראשונה אם באו עדים בשבת מחוץ לתחום לא היו זזים משם פי' לא היו רשאים לצאת מירושלם

אלא ארבע אמות חוצה לה כדין הנאמר בעירובין במי שיצא חוץ לתחום שלא מדעת כגון הוציאוהו גוים או רוח רעה שאין לו אלא ארבע אמות ואם הכניסהו בדיר או בסוהר או בחצר שיש שם ארבע מחיצות מהלך את כלה וירושלם כחצר אחת היא נדונת הואיל ודלתותיה נעולות בלילה והיו יכולים לילך את כלה שמאחר שלצורך מצוה יצאו היו דנין אותם כמי שיצא שלא מדעת אלא שהתקין רבן גמליאל הואיל וברשות חכמים יצאו ולדבר מצוה שיהא הדבר להם כהיתר גמור וכמי שבאו מתוך התחום שיהא להם אלפים אמה לכל רוח כבני העיר וכן התירו בחכמה הבאה מחוץ לתחום לילד או מי שבא להציל נפשות מן הגייס ומן הדליקה הואיל וכל אלו בהיתר גמור הם באים וי"מ שבראשונה לא היו זזים מתוך החצר שהיו דנין אותם כיצא חוץ לתחום לדעת שאין לו ארבע אמות אע"פ שנכנס לו בדיר או בסהר וכן נראה יותר ומ"מ התקינו להיותם כבאים מתוך התחום וכן הלכה.

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר.

המשנה הרביעית כיצד בודקין את העדים וכו' כונת המשנה לבאר שבית דין של ירושלם היו מחשבין בינם לבין עצמם אם אפשר שיראה הירח אם לאו ואם היו מוצאים שאפשר שיראה היו חוקרין בחכמתם על איזה צד ועל איזו תכונה ראוי שיראה ומתוך כך היו בודקין את העדים אם הם אמתיים לפי מחקרם היו בודקין בהם אם דברי כלם מכוונים זה כזה ואמר על זה שמכניסין את הגדול ואומרין לו כיצד ראית את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה וזה שידוע שתנועת החמה ההכרחית שסובבת כל הגלגל בעשרים וארבע שעות היא מתנועעת עם תנועת הגלגל המקיף ממזרח למערב וכשמתנועעת בתחלת היום מצד המזרח לצד המערב נוטה תחלה לצד דרומי כל היום ומן הצד ההוא סובב לצד מערב ומן המערב לצד צפון וסובב בצפון כל הלילה ומפני שהחמה הולכת בקירוב שקיעתה לצד מערבית צפונית ונראה כאלו היא משתדלת כל היום לילך לה לראש הצפון לשקוע בסוף המערב הסמוך לצפון אדם קורא רוח צפון פני החמה וכנגדו אדם קורא רוח דרום אחורי החמה ואע"פ שתנועת החמה משתנה מיום ליום בשקיעתה ובזריחתה מ"מ צד הצפון הוא לילה בכל זמן וזה שבתחלת תקופת תמוז החמה זורחת בקרן מזרחי צפוני והולכת כל רוח מזרח ודרום ומערב ושוקעת כנגד מקום זריחתה בקרן מערבי צפוני והולכת בו כל הלילה ובבוקר היא שבה מן המזרח ולא מחודו של קרן מזרחי צפוני כיום אתמול אלא סמוך לו ומתמעט היום בכדי מה שלא זרחה בחודו של קרן וכן שוקעת במערב כנגד מקום זריחתה וכן בכל יום מתרחקת מן הקרן עד שבתקופת תשרי זורחת באמצע צד מזרח ושוקעת כנגדו באמצע צד המערב

והיום והלילה שוים בו ומתחיל לזרוח סמוך לאמצע צד מזרח ולשקוע כנגדו במערב והימים מתמעטים עד שבתקופת טבת זורחת בקרן מזרחי דרומי ושוקעת כנגדו בקרן מערבי דרומי וסובבת בלילה מערב וצפון ומזרח ובבוקר היא שבה מן המזרח ולא מחדו של קרן מזרחי דרומי כיום אתמול אלא סמוך לו אחורנית לצד מזרח ושוקע כנגדו במערב ומתארך היום עד שבתקופת ניסן זורחת באמצע צד מזרח ושוקעת כנגדו במערב והיום והלילה שוים והוא שאמרו בתלמוד ב"ב כ"ה ב' הולך אל דרום וסובב אל צפון הנה שייחס ההליכה לדרום והסבוב לצפון שהדרום לעולם ביום והצפון לעולם בלילה וזהו חום הדרום וקרירות הצפון הולך סובב הרוח אלו מזרח ומערב שפעמים מהלכתם ר"ל ביום ארוך ופעמים מסבבתם ר"ל ביום קצר והלבנה החדשה נראית לעולם עם השמש במערב למקום תחלת תנועתה הרצונית ויצאה לה מתחת מבט השמש והלכה לה לפניו לצד המזרח ובעוד שהיא חדשה כל כך אינה נראית בתוקף אור החמה לרוב דקותה ואי אפשר לראותה בשעת דקותה אלא בשקיעת החמה ואם הוא יום ארוך וחמה שוקעת בקרן מערבי צפוני ראויה להראות בצד צפון שהוא פני החמה ולפי סמיכות שקיעתה לקרן היא נראית אם לצפון אם לצד מערבי צפוני ואם הוא יום קצר ושוקעת במערבי דרומי ראויה הלבנה להראות לפניה לצד מערבי דרומי ועם כל זה הוא קוראו לאחריה אחר שגבול דרום נזכר בגדר מקומה לפי מה שעולה בדעתנו עכשו בפי' לפניה ולאחריה ומפני זה חוקרין אם ראוה לצפונה או לדרומה לפני החמה או לאחר החמה והקשו בגמרא לצפונה היינו לפניה לדרומה היינו לאחריה וכמו שפירשנו ופירשו על לפניה ואחריה שחקירה אחרת היתה ולא על צפון ודרום היא סובבת אלא שהם חוקרים אותם בענין פגימתה אם ראוה לפני החמה או לאחר החמה אע"פ שדבר זה ידוע אפשר שאין הכל בקיאים וידוע שפגימת הלבנה אינה לצד השמש לעולם ר"ל קרניה אבל גבנוניתה הוא לצד השמש לעולם ואם אמרו בהפך הוכחשו וחקירת צפון ודרום היא חקירה שפירשנו והוא שביום הארוך אם אמרו לדרומה הוכחשו לצפונה הוחזקו וההפך ביום קצר והוא שאמרו בגמרא תני חדא לצפונה דבריו קיימין לדרומה לא אמר כלום ותניא איפכא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים בימות החמה לצפונה ובימות הגשמים לדרומה ר"ל לצד מערבי דרומי וקורא לה דרומה כנגד האחרת שהיא בצפון ובכל חדש לפי קרבתם וריחוקם מן התקופה הם משתנים על הדרך שהזכרנו ומחשבים לפי הזמן והוא שאמרו בתלמוד המערב בכאן ימות החמה מתמוז עד טבת ימות הגשמים מטבת עד תמוז נראה שאמר כן להודיע שימות החמה האמור כאן הוא על היום הארוך והוא תקופת תמוז וימות הגשמים על היום הקצר והוא תקופת טבת.

זו היא שטה שקבלנו בפירושה מבעלי חכמת התלמוד אע"פ שאין מלות צפון ודרום מתישבים בה כהוגן שהרי נראה לפרש בה לצפונה של חמה ולדרומה של חמה ואחר שהלבנה לעולם לפניה אין הלשון נופל לומר בה לדרומה ומ"מ בעלי חכמת התכונה אין מודים בשטה זו ולדבריהם עגלה זו שהירח סובב בה תמיד היא נוטה מעל העגלה שהשמש סובב בה חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום ויש בה שתי נקודות זו כנגד זו שבהם פוגעות שתי העגולות זו בזו כשהיה הירח באחת משתיהן הוא סובב בעגולה של שמש כנגד השמש בשוה ואינה לא לצפון השמש ולא לדרומו אלא מכוון לו ואם יצא הירח מאחת משתי הנקודות הוא לצפון השמש או לדרומו והחקירה באה על זה.

וראיתי בזה דרך אחרת קרובה לזו והוא שהמזלות אינם סובבים את הגלגל ביושר אלא משתפעים ומעלה ראשונה מטלה וממאזנים הולכת החמה ביושר ומתוך כך הימים והלילות שוים ומאותה מעלה ואילך משתפעים טש"ת לצד צפון והיום מתארך וסא"ב חוזרין ומשתפעין כנגד היושר עד מאזנים ואחר כך מע"ק לנגד דרום והלילה מתארך וגד"ד חוזרין ומשתפעין כנגד היושר עד מעלה ראשונה של טלה ונמצא שבשתי נקודות של טלה ומאזנים אין בה לא צד צפון ולא דרום ושאר הימים כלם נוטה או לצפון או לדרום ומה שאמרו היינו צפונה היינו פני חמה מפני שהחמה בתנועתה הרצונית המזלות הצפוניים מושלים ביישוב והוא הענין שבקיץ החום ביישוב.

כמה היה גבוה כלומר למראית העין הם חוקרים כמה היה גבוה בעיניהם מאופק המפריש של אותו מקום שראוה בו ולאן היה נוטה אם לא היה מכוון בצמצום לצפון השמש או לדרומו אלא שנוטה מעט לאיזה צד היה נוטה כמה היה רוחב וכו' כלומר בדקות הלבנה נראה לו לאדם למראית העין שאין בה רוחב כי אם מעט ושואלין לו כמה רוחב נראה להם למראית עיניהם שתהא לה אם כאצבע אם כשתי אצבעות לראות אם דבריהם מכוונים זה כזה ולחכמי התכונה דעת אחרת והוא שהנטייה שהירח נוטה לצפון השמש או לדרומו היא נקראת רוחב הירח ואם היה נוטה לצפון נקרא רוחב צפוני ואם לדרום נקרא רוחב דרומי ואם היה באחת מן הנקודות לא יהא לו רחב כלל ולעולם לא יהא רוחב הירח גדול מחמש מעלות ודרכים ידועים להם כמה רוחב יש לה באיזה יום ועל רוחב זה היו בודקין בהם אמר לפני החמה לא אמר כלום פי' על פגימתה כמו שביארנו אח"כ היו מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת ואם לאו עדותן בטלה ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים ולא שצריכין להם אלא שלא יצאו בפחי נפש כלומר שיאמרו לשוא טרחנו ולא חששו לכבודנו לשאול לנו דבר.

זהו ביאור המשנה ומה שפירשו עליה בגמרא על חקירת העדים כך הוא:

דף כד.

אחד אומר גבוה שתי מרדעות ואחד אומר שלש עדותן קיימת שכדאי הוא לטעות בכך אחד אומר שלש ואחד אומר חמש עדותן בטלה מתוך הכחשה שביניהם שאין לטעות בין שלש לחמש.

בא אחד והעיד כאחד מאלו חוזר ומצטרף עמו ואע"פ שבדיני ממונות אמרו במס' שבועות מ"ח א' בשתי כתי עדים המכחישות זא"ז לדעת רב הונא בהדי סהדי שקרי למה לי כלומר שאין אחת מהם נאמנת עדות ממון שאני אבל בזו מצטרפין וכל שכן לדעת רב חסדא שאמר שם זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה כמו שיתבאר שם.

באו עדים ואמרו ראינו בבואה של לבנה בתוך המים או שאמרו ראינו את הלבנה בעבים או שאמרו ראינו בבואה של לבנה בעששית אין מעידין אפילו אמרו ראינו חצי הראוי להראות ממנה במים וחזרנו וראינו חצי האחר ברקיע וחצי הנראה במים נתכסה מעינינו בראיית הרקיע וכן בעששית או ראינו חציה ברקיע והחצי האחר היה מכוסה בעבים בכל אלו אין מעידין.

ראינו מאלינו בלא כונת ראיה וחזרנו לראותה בכונת הלב ולא ראינוה אין מעידין שמא מה שראו תחלה איזה התקשרות היה בעבים ונראה להם כלבנה. המשנה החמישית ראש אב בית דין וכו' כונת המשנה לבאר תכונת הקדוש האיך היתה נעשית ואמר שראש אב בית דין אחר שנעשית החקירה ונמצאו העדים מכוונים אומר מקודש והביאוה בגמ' ממה שנאמר וידבר משה את מועדי י"י ומשה ראש בית דין היה וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש והביאוה בגמ' ממה שנאמר אשר תקראו אותם והוא חסר ר"ל אשר תקראו אתם וזה שאומרים מקודש מקודש שני פעמים ממה שנאמר מקראי קדש בין שנראה בזמנו ר"ל ביום שלשים בין שנראה שלא בזמנו שהחדש מתעבר ויום שלשים ואחד ואחד מתקדש מקדשין אותו ר"ל שאף כשהחדש שעבר מלא ומאליו יום שלשים ואחד מתקדש אעפ"כ צריך שיהא ראש בית דין אומר מקודש והעם עונין אחריו מקודש מקודש ר' אלעזר בר' צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין צריך שיקדשוהו בית דין שכבר קדשוהו שמים ר"ל שמאליו הוא מתקדש ואין צריך קדוש בית דין והלכה כדבריו.

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר.

המשנה הששית דמות צורת לבנה היתה לו לרבן גמליאל בעליתו על הטבלא שבה היה מראה את ההדיוטות ר"ל אותם שלא היו בקיאים בשמות המונחים על תכונת הראיה כגון רוחב צפוני או רוחב דרומי ולפני החמה ולאחר החמה וכיוצא באלו והוא מראה להם ואומר כזה ראיתם או כזה ראיתם וכו'.

זהו ביאור המשנה והיוצא ממנה לענין פסק לפי מה שבא עליה בגמרא כך הוא:

דף כד:

כל צורה הנעשית בדמות שמשים שבמרום הן שבמדור העליון כגון מלאכים ושרפים הן שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות אף עשייתן אסורה ואפילו שלא לכונת עבודה וכל צורה שמגלגל הירח ולמטה כגון הרים וגבעות ימים ונהרות ואילנות וחיות ועופות ודגים עשייתם מותרת הואיל ולא נעשו לכונת עבודה הא אם נעשו לכונת עבודה אע"פ שאינו עובדם לא הוא ולא ישראל חבירו אפילו צלצול קטן ר"ל תולעת אסור ויצא מכלל זה שתי צורות שעשייתן אף שלא לכונת עבודה כדין שמשים שבמרום והם צורת ארבע חיות הנזכרות בנבואה בדפוס אחד ר"ל נשר ושור ואריה ואדם או צורת אדם אפילו לבדו עד שיפחוס את צורתו כל אלו הצורות שנאסרה עשייתם אף בלא כונת עבודה אם אחרים עשו לו ר"ל גוים מותר בשוקע ואסור בבולט היה הדבר עומד במקום שרבים מצויים שם או שהיא של פרקים ושל חליות או שהשתדל בעשייתו כדי להתלמד מותר אף בבולט כך יראה לי פסק זה ברור ויש מחדשים ומחליפים בפסק זה דברים שלא נראו לנו ובמס' ע"ז מ"ג א' יתרחבו הדברים בענין בע"ה.

בית המקדש וכליו אסור לאדם לעשות כמותם אא"כ משנה בהם מעט לא יעשה בית תבנית היכל ר"ל שיהא שוה לו באורך וברוחב ובגובה בלא שום שנוי וכן לא אכסדרה כנגד אולם חצר כנגד העזרה שלחן כנגד שלחן מנורה כנגד מנורה וכן כלם אבל אם שנה בהם מעט כגון שעשה מנורה בת חמשה קנים או בת שמונה מותר וכן כלם אבל בת שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות ובשל עץ הואיל ומין אחר הוא מותר אף בבת שבעה.

רצה לציירן על גבי כלים יראה לי שמותר הואיל ואין מפורדים כל אחד בעצמו וכל שכן שהן צורות קטנות שאין שוות להן בכמותן וזו של רבן גמליאל צורות מפורדות היו.

טבעת שהיה חותמה מדברים שנאסרה עשייתם אם היה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה היה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה:

דף כה.

המשנה השביעית מעשה ובאו שנים ואמרו ראינוה שחרית במזרח וערבית במערב ואמרו עידי שקר הם וכשבאו ליבנה קבלם רבן גמליאל וכו' יש שפירשו שהעדים אמרו ראינוה שחרית במזרח פי' הישנה וערבית במערב ר"ל החדשה ואמרו עידי שקר הם שהדבר ידוע שהלבנה נכסית בכל חדש עשרים וארבע שעות קודם שתדבק בשמש ועשרים וארבע אחר שתדבק בשמש ומה שקבלם רבן גמליאל פי' בגמ' לדעת קצת מפרשים שפעמים שבא בארוכה ופעמים בא בקצרה כלומר שאפשר להראות שתיהן ביום אחד לפעמים בזמן שמהלכה מהיר ואינה מתכסית כל כך וחכמי התכונה מרחיקים דבר זה ואומרים שאי אפשר לעולם להראות שתיהן ביום אחד וכל שכן למי שמפרש על ראיות אלו ששתיהן על החדשה ועל דעתם יש לנו לפרש בריתא שהביאו בגמ' ר"ל פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה שלא על משנתנו היא סובבת אלא דבר אחר נכלל בה כמו שנבאר שלא נסכם רבן גמליאל לומר שיהא באפשר כן אף במהלך המהיר ומה שקבלם רבן גמליאל הוא מתוך שהעידו שראו את הלבנה ערבית ועל דבר זה הם באים להעיד ואם אמרו שראו את הישנה שחרית אין אנו קפדים בעדות זה שאין אני אחראין לראית הישנה כלל ואין לומר בה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה שאין כאן עדות אלא על החדשה והרי הוא כמי שיאמרו ראינו את החדשה ערבית וראינו אחריה ספינת ברזל פורחת באויר ואפילו למי שפי' שתיהן על החדשה אין אנו אחראין לראיית שחרית כלל וודאי באותה ראיית שחרית אנו דנין שעבים נתקשרו ונראה להם בהם דמות לבנה ואע"פ שאנו אומרים שכל שטעו אף בבדיקות עדותן בטלה דוקא בראיית ערבית ובחדשה ונראין הדברים שהיה רבן גמליאל יודע בחשבונו שראיית הערב היתה ראויה לפי החשבון ומה שכתבנו בפעמים בא בארוכה וכו' שהוא ענין אחר הוא שידוע במהלך הלבנה שבזמן שהיא בגלגל קטן הנקרא גלגל הקפה ומרכזו בעצם גלגל הסובב גלגל זה כשהיא בחצי העליון של גלגל זה והוא גובה הרום היא הולכת לפאת מערב בחלוף מהלך המרכז ומהלך החמה שהם ממערב למזרח ומתוך ששאר המהלכים מתנגדים למהלכו הוא מתאחר והוא הנקרא בספרי החכמים מהלך המתון וכשהיא בחצי הגלגל התחתון לפנים מגלגל הסובב היא הולכת לפאת מזרח במהלך המרכז ומהלך החמה ומתוך סיוע שאר המהלכים מהלך הירח ממהר והוא הנקרא בספרי החכמים מהלך המהיר ומ"מ תלמוד המערב מוכיח שבריתא זו על דברי המשנה סובבת והוא שאמרו שם מפני מה קבלם רבן גמליאל שכן מסורת בידו מאבותיו פעמים מהלך בארוכה ופעמים בקצרה ויש מי שפירש ראיית שחרית על שחרית שמאתמל כלומר ראינו הישנה יום עשרים ושמונה

בשחרית והחדשה ערבית של שלשים ונמצאת נכסית שש ושלשים שעות ואע"פ שידוע שארבעים ושמנה שעות היא נכסית בין קודם הדבוק לאחר הדבוק אפשר לפעמים מתוך מהירות המהלך שלא תתכסה אלא שש ושלשים שעות וכן מצאתי לקצת חכמי התכונה.

זהו ביאור המשנה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא.

אחר שביארנו שאין אנו נזקקים לראיית שחרית אפילו נראית הלבנה הישנה לחכמים גדולים ביום עשרים ותשעה אם ראו לפי חשבון שראויה היא ליראות בלילה ובאו עדים על כל זה ר"ל שראוה בליל שלשים מקדשין אותו ואין נזקקים לראיית השחרית כלל.

קבעו בית דין ראש חדש וקודם תשעה ועשרים וחצי ותשצ"ג חלקים נראתה הלבנה החדשה בליל שבעה ועשרים או בליל שמנה ועשרים אין מקדשין אותו שאין חדשה של לבנה פחותה מתשעה ועשרים יום וחצי ותשצ"ג חלקים וכן לא יתירה על שיעור זה ומתוך כך אין גורעין את החדש מתשעה ועשרים יום ולא מוסיפין עליו יתר על שלשים יום. אע"פ שראש חדש אסור בהספד אם נראתה הלבנה ולא נמלכו בית דין לקדשו אינו אסור בהספד מאי זה טעם שנמנעו לקדשו שאין ראש חדש לענין זה אלא יום הקבוע ראש חדש מפי בית דין או יום שלשים ואחד מאליו כל זמן שלא נתקדש יום שלשים.

המשנה השמינית ועוד באו שנים ואמרו ראינוה בזמנו ר"ל יום שלשים וקדשו את החדש על פיהם ובליל עבורו ר"ל ליל שלשים ואחד לא ראינוהו וקבלם רבן גמליאל ר"ל שהחזיק את החדש כמקודש כמו שהיה מפני שאין אנו נזקקין אלא לראיית ליל שלשים ור' דוסא חלק לומר שנתברר שקרותם של אלו שאי אפשר לנראה בזמנו שלא יראה בליל עבורו ואחר שנתברר שקרותם של אלו אין לנו בעדותם כלום ואמר לו ר' יהושע רואה אני את דבריך והחזיקו את החדש במעובר על כרחו של רבן גמליאל ושלח לו גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעותיך וכו' ביום הכפורים שלך הלך ומצא ר' עקיבא מיצר פי' בגמ' הלך ר' עקיבא ומצא לר' יהושע מיצר ושאל לו מפני מה אתה מיצר אמר ראוי לו שיפול במטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו ואמר יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל בקבוע המועדות וראשי חדשים עשוי שלא בזמנו שנאמר אשר תקראו אותם קרי ביה אתם אפילו קראו שוגג או במזיד או מוטעה הכל לפי קדושו ומ"מ הלכה כרבן גמליאל אף לכתחלה שאין נזקקים אלא לראיית ליל שלשים וכן אמר לו ר' דוסא וכו' וכן בכל דור ודור כל שלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הם כבית דינו של משה רבינו ובגמ' אמרו שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים שנאמר ובאת

אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם אין לך שופט אלא שופט שבימיך נטל מקלו ומעותיו והלך לו לפניו וכשראהו רבן גמליאל עמד ונשקו על ראשו ואמר לו בא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבל עליו דברי ובגמ' אמרו בנסח זה רבי שלמדני תורה ברבים ותלמידי שאני גוזר עליו גזרה ומקיימה כתלמיד אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים והקטנים נושאים קל וחומר בעצמם ונשמעים לגדולים.

ונשלם הפרק תהלה לאל.

ראוהו בית דין כונת הפרק לבאר עניני תקיעות שופר בראש השנה לבד מעט שנשאר לו לבאר מענין קדוש החדש ורוב הפרק יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר שהחדש בשלשה ושהוא מתקדש בראיית הבית דין על הדרך שהוא מתקדש בעדים אחרים ולבאר היאך הוא מתקדש על פי ראיית הבית דין ואם לא נתקדש ביום עדות הראייה היאך הוא דינו השני יתחיל בעניני הלכות שופר ויתחיל לבאר בגוף השופר והקול היוצא ממנו איזו תכונה ראויה בהכשרו ובאיזה דבר שבגופו יפסל השלישי לבאר בענין הכונה הצריכה בעניני התקיעות הן לשומע הן למשמיע הרביעי לבאר בענין מי מוציא את הרבים ידי חובת התקיעה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם כמו שיתבאר:

דף כה:

והמשנה הראשונה תיוחד לבאר אם לא נתקדש ביום עדות הראיה האיך הוא דינו ואמר על זה ראוהו בית דין וכל ישראל ר"ל ראוהו בית דין שלא היו צריכים לבדיקות וחקירות אלא שמ"מ היה סמוך לחשכה ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה ונכנס ליל שלשים ואחד הרי זה מעובר ואפילו ראוהו כל ישראל שהיה לנו לומר שלא תהא צריכה לומר עליה מקודש אחר שנתפרסם לכל למדנו כאן שצריך וראיה זו שאנו דנין עליה י"מ שהיא ביום שלשים בערב קודם שנראו הכוכבים של ליל שלשים ואחד ולא הספיקו לומר מקודש עד שנראו הכוכבים ויש מוחים בפירוש זה שאם כן אפילו הספיקו לומר מקודש האיך יקדשו יום שלשים והרי ראיה זו מערב של שלשים ואחד היא אע"פ שלא נראו הכוכבים ומפרשים שהראיה בליל שלשים ר"ל ליל שמחרתו שלשים ולמחר נשתהו כל היום ולא הספיקו לומר מקודש עד שנכנס ליל שלשים ואחד נחקרו העדים וכו' כלומר או שלא ראוהו בית דין אלא שבאו עדים על זה ונחקרו במתון ומתוך אריכות החקירה חשך היום ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה ונכנס תחום יום שלשים ואחד הרי זה מעובר ומונין לכל המועדות מיום שלשים ואחד שלא הראיה מקדשת אלא

קריאת הבית דין מקדשת ביום שלשים ואע"פ שהתחילו החקירה ביום שלשים והיה לנו לומר שהחקירה תחלת דין ואמירת מקודש כגמר דין ויקדשוהו בלילה כמו שאמרו בדיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה למדנו כאן שאמירת מקודש צריכה להיות ביום שלשים.

זהו ביאור המשנה והלכה פסוקה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר.

המשנה השניה והכונה בה לבאר שאין החדש מתקדש אלא בשלשה ועל איזה צד מתקדש בעדות הבית דין עצמו ואמר על זה ראוהו בית דין בלבד ר"ל שכל הסנהדרין ראו את הלבנה בחדושה ולא באו עדים אחרים יעמדו שנים ויעידו בפני האחרים שצריכים הם לקדש על פי עדות ופי' בגמ' כגון שראוה בלילה שלא היה זמן קדוש והלכך צריכים הם לעדות למחר שאם יקדשו הם עצמם על מה שראוהו בלילה הוה ליה כאלו קבלות עדות בלילה ואין מקבלין עדות אלא ביום שאלו ראוהו ביום לא היו צריכים לעדות אלא שיאמרו מקודש בשעת הראיה וראיה זו אתה מפרשה בלילה שמחרתו שלשים ואתה מדקדק בפירושה שאם ראוהו ביום מקדשין אותו ועל כל פנים אתה צריך לפרשה ביום תשעה ועשרים בערב וא"כ ביום עשרים ותשעה היו מקדשין יום שלשים וזהו שכתבו גדולי המחברים ראוהו בית דין עצמם בסוף יום עשרים ותשעה קודם שיראו הכוכבים אין צריכים עדות אלא הם עצמם אומרים מקודש כלומר שיהא יום מחר מקודש ולמדת שביום תשעה ועשרים היו מקדשין יום שלשים לפעמים ראוהו שלשה והם מן הסנהדרין ופי' בגמ' שראוה בלילה שאלו ראוה ביום היו אומרים הם עצמם מקודש אא"כ רצו לחלוק כבוד לחביריהם אלא לילה היה ולא היו יכולין לקדש עד מחרתו ולמחרתו צריך שיתקדש בעדות הרואים ואין כאן עדים אלא הם והם מגדולי הסנהדרין וראויים לקדש יותר מן האחרים יעמדו שנים מאלו השלשה ולא יהא גדול שבהם בכלל אלו השנים ויושיבו מחביריהם שבסנהדרין אצל היחיד הגדול שבשלשתם ויעידו אלו השנים לפניהם ויקדשו ואלו לא היו מכלל גדולי הסנהדרין היו שלשתם מעידים לפני חביריהם ומתוך שהם מגדוליהם הוצרכו ליחלק שנים מהם ולהושיב מחבריהם אצל היחיד ומ"מ היחיד אינו מקדש ביחידי אפילו הוא מומחה אע"פ שבדיני ממונות אמרו מומחה לרבים דן אפילו ביחידי שאין לך מומחה יתר ממשה רבינו ואעפ"כ נאמר לו עד דאיכא אהרן בהדך ואע"פ שבאהרן עמו מיהא הספיק לו מ"מ ממשה ואילך אין קדוש אלא בשלשה.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ומה שבא עליה בגמרא כך הוא.

לפי דרכך למדת במשנה זו שמי שראה את החדש והוא ראוי להעיד עליו אלו הזקיקוהו לכך הוא נעשה דיין עליה אחר שלא העיד עליה עדין הא אם הוא מעיד עליו אי אפשר

לו להיות דיין עליה אחר שהעיד ושמא אתה דן כן לכל הדברים לפיכך אתה צריך לידע שיש דברים שמאחר שראה אותם אע"פ שלא הוזקק להעיד עליהם אינו נעשה דיין על אותו דבר כלל ויש לך דברים שאפילו ראה את הדבר והעיד עליו נעשה הוא בעצמו דיין על אותו דבר הא כיצד בדיני נפשות אין עד נעשה דיין כלל אפילו לא העיד עליו כיצד סנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש אפילו ראוהו ביום אין ממיתים על פי ראייתם אלא מעידים הם לפני האחרים והאחרים שלא ראו דנין אבל הרואים אין דנים אותו אפילו לא העידו שמאחר שראוהו שהרג אין רואין לו זכות כלל כמו שיתבאר במקומו במסכת סנהדרין בקיום שטרות הואיל ומדברי סופרים היא אפילו העידו נעשין דיינים כיצד שלשה שישבו לקיים את השטר שנים מכירין את החתימות ושלישי אינו מכיר מעידים השנים לפני השלישי ואח"כ נעשים כלם דיינים ומקיימין וחותמין על קיומה כמו שיתבאר במקומו במס' כתובות כ"א ב' שאר דינין שבתורה כגון דיני ממונות הרי הם אמצעיים בין שני אלו ואם העידו אין נעשין דיינים הא אם לא העידו אע"פ שראו נעשין דיינים בהעדת האחרים על הדרך שביארנו כאן בעדות החדש:

דף כו.

המשנה השלישית כל השופרות כשרין וכו' כונת המשנה לבאר שופר של איזו בהמה ושל איזו חיה אנו מכשירין ואמר על זה כל השופרות פי' בין של זכרים ר"ל של כבשים והוא שופר של איל בין של נקבות ר"ל של רחלות או של עז בין של יעל והוא מין חיה כמו שאמר יעלי סלע היא החיה הנזכרת בתורה בשם אקו והוא תיש הבר ונקרא בלשון לע"ז בו"ק אישטואנייי"ן ושופר שלה פשוט ר"ל שאינו כפוף כקרן הכבשים כלם כשרים לתקיעה של ר"ה מפני שהם נקראים שופר ולשופר אנו צריכים חוץ משל פרה שנקרא קרן כדכתיב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו והוא הדין לשל שור שאף הוא בכלל פרה וכדקאמר עלה בגמ' ותיטב ליי משור פר מקרין מפריס אם שור למה פר וכו' שהרי בן יומו קרוי שור ואינו קרוי פר עד שלש שנים אלא משופר כלומר מתפלה חביבה העשויה בשופר אלא דנקט פרה מפני שקרניה ראויים יותר אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שהרי כתוב ביהושע במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר והיובל פירושו איל כמו שפי' בגמ' ואע"פ שנקרא קרן אתה מכשירו אף אני אביא קרני פרה אע"פ שנקרא קרן והיה דעתו של ר' יוסי להכשיר כל השופרות אפילו של פרה ופי' בגמ' שתשובת חכמים על זה היתה שכל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר כלומר שאין הכונה בפסול קרן פרה מפני שנקרא קרן לבד אלא מפני שנקרא קרן ולא נקרא שופר

ושאר שופרות אע"פ שנקראו קרן הואיל ונקראו גם כן שופר כשרים ואם תקשה היכן מצינו שופר של יעל קרוי שופר שאנו מכשירים אותו עד שמתוך קושיא זו פירשו בדברי חכמים כל השופרות נקראים שופר אם בלשון תורה אם בלשון בני אדם מה שאין כן בקרני פרה שלא נקרא שופר לא בתורה ולא בלשון בני אדם אלא שאין אנו צריכים לזה לדעתי שאין אנו צריכים להיות שופר שאנו תוקעין בו נקרא שופר אלא לאותם שקראם הכתוב קרן שמאחר שקראם הכתוב קרן אם אינו חוזר וקוראם בלשון שופר נאמר עליו שאינו שופר ואפילו נתפשט לשון בני אדם עליו בשופר אבל של יעל לא נקרא בכתוב לא קרן ולא שופר והואיל וכן אין אנו קפדים בו הואיל ולשון בני אדם מתפשט עליו לקראו בשם שופר וכן יש מקשים בשל תיש שהרי לא מצינו לו בשום מקום שיהא קרוי שופר ונקרא קרן כדכתיב והצפיר השעיר קרן חזות בין עיניו ומ"מ יש לתרץ שהתיש בכלל הכבש הוא כדכתיב שה כבשים ושה עזים וכן יש מי שהקשה מפני מה לא הוזכר במשנה לפסול קרן ראם מדכתיב וקרני ראם קרניו ותירצו בתוספות שאין קרנים שלה חלולים ואינם ראויים לשופר ואחר שאינו חלול אע"פ שאפשר לקדחו אינו בכלל שופר שאין שופר אלא בשהוא חלול אע"פ שזכרותו ממלאו שהזכרות אינו בכלל העצם וכמו שאמרו קדחו בזכרותו אינו חוצץ ותקיעתו כשרה אלמא שאינו מכלל העצם אלא שהוא ממינו ראינו חוצץ ומ"מ אף בשזכרוהו בתוכו נקרא הוא חלול אלא שצריך ליטול את הזכרות כדי להעביר את הקול אבל של ראם הכל הוא עצם אחד ואינו חלול כלל ולפיכך אינו בכלל שופר ואפילו קדחו פסול וכן בשל צבי וכלל הדברים מ"מ שחכמים מכשירים כל השופרות חוץ משל פרה והלכה כדבריהם בדיעבד אלא שלכתחלה אנו צריכים לשופר של איל כמו שיתבאר במשנה הסמוכה לזו ומגדולי המחברים פוסלין בר"ה אף בדיעבד כל השופרות חוץ מקרן כבשים הכפוף ואין הדברים נראין.

זהו ביאור המשנה ובגמ' נזכרו עוד טעמים אחרים לפסול קרני פרה ואחד מהם שאין קטיגור נעשה סניגור על דרך מה שאמרו שאין כהן גדול נכנס לפני לפנים בבגדי זהב לעבוד עבודה ואע"ג דאיכא ארון וכפרת וכרוב חוטא בל יקרב קאמרינן באלו אין החוטא מקריבם אלא במקומם הם תקועים ועומדים ואע"ג דאיכא כף ומחתה חוטא בל יתגאה קאמרינן וכף ומחתה אינן דברים של נוי אלא של תשמיש ושופר הוא דבר של נוי שמתגאה בו בנעימות הקול ועוד הזכירו טעמים אחרים ואין אנו צריכים להזכירם לענין פסק:

דף כו:

המשנה הרביעית שופר של ראש השנה של יעל פשוט וכו' כונת המשנה לבאר לנו שאע"פ שרוב השופרות כשרים כמו שהתבאר במשנה שלפניה יש מהם שהוא קודם לכתחלה ואמר שבר"ה עקר המצוה בשל יעל שהוא פשוט שכל תקיעה שבתפלה לפשוט אנו צריכים ופיו מצופה זהב פי' בגמ' שלא במקום הנחת פה שלא תהא חציצה בינו ובין שפתיו ושתי חצוצרות משני צדדים כלומר התוקע בשופר עומד באמצע והתוקעים בחצוצרות עומדים לו מזה ומזה ותוקעים עמו והתוקע בשופר מאריך אחר שפסק קול החצוצרות מפני שמצות היום בשופר ופי' בגמ' שלא נאמר דבר זה אלא במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות כגון תעניות אין שופר מקום שיש שופר ר"ל ר"ה אין חצוצרות ובתעניות שהיו תוקעין בשופר באותן ו' ברכות הנוספות כמו שהתבאר במקומו במס' תענית ט"ז ב' תוקעין בשל זכרים ר"ל שופר של איל שהוא כפוף ולאו דוקא זכרים ולא נקבות אלא זכרים דקאמר פירושו אילים שתרגומו דכרין וקרן שלהם כפוף ומצוה בו יותר מבאחרים שמתוך התענית והצרה הוא צריך לכוף ראשו ולבו והוא הרמז בכפוף ופיו מצופה כסף שאין שם כבוד יום טוב ושתי חצוצרות באמצע ושני שופרות אחד מימין לחצוצרות ואחד משמאלם שכל שהוא עקר מצוה ליום הוא מונח באמצע ומ"מ אין חצוצרות באות פחות משנים שופר מקצר וחצוצרות מאריכות אחר הפסק קול השופר שמצות היום בחצוצרות דכתיב על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות כל שיצר לכם.

שוה היובל לר"ה וכו' פירוש השוה הכתוב יום הכפורים של יובל שהיו תוקעין בו שופר לשלוח עבדים להיות אותה תקיעה בפשוט כשל ר"ה כמו שדרשו בחדש השביעי שיהו כל תקיעות של חדש השביעי שוות ולברכות פירוש לכלול בתוך התפלה מלכיות זכרונות ושופרות על הדרך שעושין בר"ה ומ"מ פי' בגמ' שאין אומרין ביום הכפורים של יובל זה היום תחלת מעשיך שאין אומרין כן אלא בתשרי ולדעת האומר בתשרי נברא העולם ור' יהודה חולק בענין השופר לומר שבר"ה עקר המצוה בשל איל שהוא כפוף שאף הוא יום הדין וצריך לכפיית הלב ולשחיית הקומה אבל של יובל שהוא לסימן חירות ושלוח עבדים בשל יעלים אבל בשל תעניות מודה ר' יהודה בכפופים ויש חולקין בזו ואין נראה לי ולענין פסק למצוה הלכה כר' יהודה להיות של ר"ה בכפופים ושל יובל בפשוטים ובתלמוד המערב הוזכר טעם שפירשנו תקנו כפוף לכפוף ופשוט לפשוט ר"ל כפוף בזמן שהלבבות כפופים ופשוט לזמן שהלבבות מרווחים ועוד אמרו שם תקנו

מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי פירוש ר"ה מצוי שהוא בכל שנה וכן שופר של איל מצוי ומ"מ כלם כשרים בדיעבד חוץ משל פרה כמו שביארנו.
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא:

דף כז.

כבר ביארנו במשנה שהשמעת קול השופר וחצוצרות כאחת לא היה אלא במקדש ושמא תאמר האיך שני קולות נשמעים כאחד וכלל מסור בידינו תרי קלי לא משתמעי ואם מפני שמאריך בשופר הרי תחלת תקיעה בלא סוף תקיעה או סופה בלא תחלתה אינו כלום כמו שיתבאר תדע ששני קולות מאדם אחד על ידי איזו סבה אין נשמעים אף בדבר החביב והוא שאמרו בזכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין האזן יכולה לשמוע אבל שני קולות הבאים משני בני אדם בדבר החביב לאדם מתוך חבובו מטה אזן ונשמעים אבל בדבר שאינו חביב לו אין נשמעים ולא יצא והוא שאמרו בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין והלל ומגלה מתוך שחביבים אצל בני אדם אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין.
מה שביארנו במשנה מקום שיש חצוצרות כגון תעניות יש לתמוה שהרי אמרו במסכת תענית י"ד א' במה מתריעין בשופרות ובמשנתנו אמרו ובתעניות בשל זכרים ומפני זה אני מפרש מקום שיש חצוצרות כגון שעת מלחמה ויש שתירץ שבמקדש שהיתה התקיעה של שש ברכות בתעניות בכהנים כמו שאמרו שם תקעו בני אהרן וכו' היתה בחצוצרות שאין תקיעה בכהנים אלא בחצוצרות והיתה שם גם כן תקיעה בשופרות שכל שבמקדש לשניהם אנו צריכים אבל תקיעה שברחבה של עיר ושבסוף התפלה וכל התקיעות שבגבולין אף בזמן שבית המקדש קיים כלם בשופר הם ויש מעמידין אותה של תענית לאחר חורבן והוא שתקנו הגאונים בסדור כל אותן הברכות שהן בתקיעת שופר כמו שסדרנו הענין במס' תענית ט"ז א' והוא שאמרו בתלמוד המערב למה תוקעין בקרנות לומר גועין אנו כבהמה.
ומה שנתגלגל כאן מענין תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים שאין בידו אלא אחת וכן מענין התוקע לתוך הבור יתבאר ענינה למטה.
המשנה החמישית שופר שנסדק וכו' כונת המשנה לבאר שכדרך שנפסלו קצת שופרות מצד שלא נקראו שופר כך נפסלו קצתם אף מאותם שנקראו שופר מצד איזה פסול המגיע בגופם ואמר על זה שופר שנסדק פי' לארכו על פני כלו או רבו ומתוך כך הוא צריך לדבקו ודבקו פסול ואע"פ שלא היה מעכב את התקיעה וטעם פיסולו מפני שהם

שני שופרות וכלל מסור בידנו שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות ואלו היה נסדק לארכו כאצבע או כאצבעיים לא היינו פוסלין אותו כמו שיתבאר בגמ' וכן נסדק לרחבו לא התבאר דינו במשנה ובגמרא נבאר את דינו ודבקו האמור כאן י"מ אותו בדבק הנקרא גולו"ד ואע"ג דאיכא למימר תיפוק ליה דהוה ליה מין בשאינו מינו אפשר שלאחר שנדבק גורדין אותו ומ"מ י"מ שנדבק על ידי האור שעל ידי החום הוא מתדבק דבק שברי שופרות פסול פי' שופר שנחלק לרחבו לשני חלקים או שלשה ונשאר כל חלק מהם חתיכת שופר בעגולה ואין בה כדי שיעור וחזר הוא וחברן והשלים את השיעור פסול וטעם פיסולו מפני שהם שני שופרות גדולה מזו אפילו היה באחת מהן שיעור שופר או בכל אחת מהן מפני שהקול יוצא מבין שניהם פסול ואע"פ שכל דבר שאלו ניטל מן השופר נשאר השופר כשר בשיעורו הרי הוא כנטול דוקא בפסול הבא שלא על ידי דבוק כגון נסדק לרחבו או ניקב אבל בפסול שעל ידי דבוק כלל גדול בידנו שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות כך אנו מפרשים בדבק שברי שופרות אלא שקצת מפרשים מכשירים אם היה באחת מהן שיעור תקיעה והדעת נוטה לפי שטתם שלא הכשירו אלא בשהשיעור בחתיכה שכלפי פיו שאם חלק זה אין בו שיעור הרי הוא חוצץ בין פי התוקע לשופר הכשר אלא שבצד זה אע"פ שאין אנו צריכים לו לפי שטתנו בענין דבק שברי שופרות צריכים אנו לו אף לשטתנו בענין נסדק לרחבו שאנו צריכים שישתייר בו שיעור תקיעה וכן בניקב כמו שיתבאר וחכמי התוספות הקשו מאחר שכבר השמיענו דין שופר אחד בנסדק ודבקו מה הוצרך עוד ללמדו בדבק שברי שופרות עד שמתוך כך פירשו בנסדק שנסדק כלו או רובו כמו שפירשנו גם אנו ובאו בה מטעם שיצא לו מתורת שופר הואיל ולא נשאר בו שום עגול ואפילו היה יכול לתקוע בו שאינו אלא קול הברה:

דף כז:

ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פי' אם בעוד שהיה נקוב היה נקב זה מעכב את התקיעה נמצא שסתימה זו גורמת את התקיעה ופסול אבל אם לא היה הנקב מעכב את התקיעה נמצא שאין סתימה זו מולידה את הקול אע"פ שנעשה צלול ביותר מכדי מה שהיה בסבת הסתימה וי"מ ענין מעכב את התקיעה בדרך אחרת לומר שאף אם היה הקול צרור מתחלה ונצלל מפני הסתימה פסול אע"פ שאם לא סתמו אע"פ שמעכב את התקיעה כשר שכל הקולות כשרין בשופר בין צלול בין צרור ולא עוד אלא שי"מ אם מעכב את התקיעה אחר הסתימה ופירושו אם נחלש הקול מחמת

הסתימה או נצרר שמאחר שלא נעשית הסתימה כהוגן אינה בטלה אצל שופר והרי הם כשני ענינים ואם הסתימה עשויה כהוגן עד שהקול יוצא בלא עכוב כמו שהיה מקודם בטלה היא לגבי שופר וכשר וראשון עקר ולא הצריכה משנה זו תנאי אחר לניקב וסתמו אלא שלא היה מעכב את התקיעה על איזה מן הצדדין שפירשנו בה ובגמ' הצריכו עוד תנאים להכשר זה כמו שיתבאר.

זהו ביאור המשנה ודינים שבאו עליה בגמרא כך הם.

שופר שהיה ארוך וקצרו הואיל ומ"מ נשתייר בו שיעור תקיעה אפילו קצר מחמת פסול שהיה בו כגון שהיה נסדק לארכו וחתך ממנו כל אותו הסדק כשר.

גרדו והעמידו על גלדו אע"פ שנתדקק הרבה הואיל ומ"מ אין הרוח יוצא משם מחמת דקותו כשר.

נתן זר זהב בשפת השופר במקום הנחת פה פסול שהרי הזהב חוצץ ואין אומרין בזה כל לנאותו אינו חוצץ שאין זה קול שופר אלא קול זהב הואיל והקול עובר דרך עליו שלא במקום הנחת פה כגון שפה עליונה או באיזה מקום שבשופר מבחוץ כשר ויש מכשירין אף מבפנים ומפרשים שמה שנאמר בסמוך צפהו זהב מבפנים פסול בצפהו כלו או רובו אבל זה שלא עשה אלא זר זהב סמוך לשפתו אין כאן חשש לא לשנוי קול ולא לקול יוצא מן הזהב ומ"מ עקר הדברים שכל בפנים פסול.

צפהו זהב פירוש כלו או רובו מבפנים פסול והוא הדין בהקף משהו לדעתנו שכל בפנים פוסל אף במשהו ולא תפשוה ברובו אף מי שמפרשה כן אלא מפני דין של צפהו זהב מבחוץ שהדבר תלוי בשנוי קול הן לחשיבות הן לגריעות שכל שנשתנה קולו אף בצפוי מועט פסול וכל שלא נשתנה אף בצפה את כלו כשר מעתה ראוי להזהר באלו שנוהגין להזהיב את השופר לנוי שיעמדו עליו בקיאים אם נשתנה הקול כלל.

נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי לבדו שמע ולא נשמע קול החיצון עמו כגון שפי השופר הפנימי יצא לחוץ והניח בו התוקע את פיו ותקע כשר אפילו נשתנה קולו בשביל החיצון אם קול חיצון שמע עמו כגון שהיה חיצון ארוך או שהיו שתי הפיות שוות שנמצא מ"מ שהקול יוצא מבין שניהם פסול שהרי שני שופרות שמע וי"מ מפני שהחיצון עקר התקיעה והפנימי חוצץ והוא שאמרו בתלמוד המערב שביטל פנימי חללו של חיצון ואין זה מין במינו שהרי דוקא אמרו כן בקדחו בזכרותו שהכל שופר אחד כמו שיתבאר אבל שופר אחר ודאי חוצץ.

הפכו ותקע בו הן שהפכו כהפיכת החלוק ר"ל פנימי לחיצון הן שהפכו בהרחבת פיו הקצר וקצור פי הרחב פסול.

הוסיף עליו כל שהוא אפילו במינו אפילו היה בו שיעור שופר אלא שזה רצה להאריכו והוסיף בו פסול מטעם שני שופרות וקצת מפרשים מעמידים אותה בשאין בו שיעור שופר וכמו שפירשנו במשנה בענין דבק שברי שופרות ואין דבריהם נראין שאם כן לא היה לו לומר עליו שלשון עליו מוכיח שהוא שופר הכשר ועוד שאם אין שיעור שופר מה הוצרך להשמיענו בשלא במינו והרי עדין אין כאן שיעור מ"מ לשטתם יראה דוקא בששיעור השופר כלפי פיו ויש מכשיר לשיטתם אף בלא כך.

נקב וסתמו כשר ובלבד בארבעה תנאים אחד שנתפרש במשנה והוא שלא היה הנקב מעכב את התקיעה ושלשה שנתפרשו בבריתא והם שתהא הסתימה במינו ושישתייר רוב הקפו שלם במקום הנקבים שלא יקיף הנקב או הנקבים רוב היקף השופר ברוחב מקום הנקב או הנקבים שאם כן אף בנשתייר שיעור שופר הנקב מערבבו ושישתייר בו שיעור תקיעה ואם חסר אחד מארבעה תנאים אלו פסול ויש מכשירין אותו בנשתייר רוב ארכו שלם אע"פ שלא נשתייר בו שיעור תקיעה ולכאורה כדבריהם נראה שלא ראינו בגמ' אלא סתימה במינו ונשתייר רובו שלם והם מפרשים רוב ארכו ולא ראינו שם בניקב וסתמו צורך שיור שיעור תקיעה ומי גרע ניקב מנסדק לרחבו ומתוך כך אנו מפרשים נשתייר רובו הנזכר כאן רוב הקפו וכל שכן שאנו צריכים לשיעור תקיעה ממנו ולמטה כלפי פיו לדעתנו או אף למעלה לדעת קצת מפרשים ומ"מ יש חולקים להכשירו בשלשה תנאים ולא עוד אלא שיש מכשירים בשנים ואין מזקיקין נשתייר רובו כלל אם סתמו במינו מצד שהם פוסקים כלשון אחרון האמור בגמ' שכל שבמינו אין אנו צריכים לרובו ואם נשתייר רובו אין אנו צריכים לסתמו במינו ומ"מ גדולי הפוסקים והמחברים פסקו כלשון ראשון ואע"פ שבכל התלמוד אמרו הלכתא כלישנא בתרא לא חששו לכך וכן יש מי שאומר שלא נאמר כן אלא בלשון איכא דאמרי ואין זה כלום אלא שאין למדין מן הכללות במקום שהסברא נותנת כדברי הראשון אלא שיש אומרים שלא אמרו הלכה כלישנא בתרא לקולא אלא בשל סופרים הא בדאוריתא ולחומרא לא נמצא שלדעתם מ"מ אין אנו צריכים אלא לשני תנאים ולדעת גדולי הפוסקים לשלשה ולדעתנו לארבעה וכן הסכימו חכמי האחרונים וכן עקר ונמצאת למד מ"מ שלא חלקה הבריתא עם המשנה כלל אלא מה שחסר זה גלה זה ויש מבלבלים את השמועה לומר שהבריתא חולקת עם המשנה ומביאים סעד לדבריהם מתלמוד המערב ומפרשים זה בכה וזה בכה ואף גדולי המפרשים סומכים ידיהם בקצת דברים אלא שמה שכתבנו הוא הנכון וכבר כתבנו דעותיהם בפירושינו.

נסדק לארכו פסול ולא סוף דבר על פני כלו כמו שביארנו במשנה ומטעם שני שופרות אלא אף אם נסדק כאצבע או פחות ואפילו נשתייר בו שיעור תקיעה אע"פ שאם ניטל הסדק כשר מ"מ כל זמן שלא ניטל פסול ואפילו דבקו וטעם פיסולו שכל שנסדק לאורך השופר כשיתחיל לתקוע בו יבקע השופר לקולו ומ"מ מגדולי המפרשים כתבו בדבקו שהבקיעה מצויה בו אבל קשרו בחוט של משיחה או של מיני מתכות כשר אם נשתייר כלפי פיו שיעור תקיעה שאין הבקיעה מצויה בו ומ"מ במקום שאפשר באחר אין ראוי להורות ולא עוד אלא שכל שדבקו בפנים חוצץ אף במשהו לדעתנו כמו שכתבנו למעלה.

נסדק לרחבו אפילו נסדק רוב הקפו הואיל ואין שום חסרון שיהא צריך סתימה ולא עכוב תקיעה די לנו כשישתייר שיעור תקיעה ומ"מ דוקא כשנשאר כלפי פיו כמו שכתבנו למעלה וכך כתבוה גדולי המפרשים אלא שגדולי הראשונים שבספרד מכשירים אף בשישתייר כנגד שפה עליונה.

וכמה שיעור תקיעה כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן והוא טפח שוחק.

היה קולו של שופר דק או עבה או צרור כשר שכל הקולות כשרים בשופר.

דרך שופר להיות כעין שופרות בתוכו קודם תקונו והם רכים ובסבת מים רותחים שהאומן מכניס את השופר לתוכם מסיר את כלן ונשאר העליון חלול כלו ואם לא הסירם או שלא הסיר המוח שבתוך הפנימי וקדח בו במקדח ונשאר מן המוח או מן הקרנות הרכים בדפני השופר העליון שמין במינו אינו חוצץ ואין דנין אותו כשופר בתוך שופר שהכל אחד.

סתימה במינו שכתבנו נסתפקו בה רבותי מהו נקרא מינו לענין זה ולקצת מפרשים ראיתי שלא סוף דבר ממין אותה בהמה אלא כל מין שופר ושלא במינו כגון זפת ושעוה אלא שאני מוסיף לומר שכל שאינו ממין שופר הכשר כגון פרה אין נקרא במינו וחוכך אני לומר שכל שאינו מאותו מין שופר עצמו אינו נקרא מינו ומה שהביאני לומר כך הוא שהרי בקדחו בזכרותו קורא את הקרן עצמו מין במינו ואלו היה שופר אחר אף ממין אותה בהמה היינו אומרים עליו שחוצץ ומ"מ אין בה הכרע הרבה מפרשים חולקים בקצת הדברים שכתבנו ומה שכתבתי נראה לי ברור לענין פסק כמו שכתבנו למעלה וכמו שהכרענו בפירושנו.

המשנה הששית התוקע לתוך הבור וכו' כונת המשנה לבאר שיש מקצת תקיעות יוצאות משופר הכשר שאין אדם יוצא בהם ואע"פ שכל הקולות כשרים בשופר מפני שאין זה קול תקיעה אלא קול הברה והוא שאמר התוקע לתוך הבור או לתוך הדות והתבאר במס' ב"ב ס"ד א' שהבור בחפירה לבד בלא הקף בנין והדות בבנין ר"ל שמקיפין את החפירה

בבנין וכשאדם תוקע בתוכם קודם שיצא הקול מן הבור יתבלבל הקול באויר הבור עד שאף המדבר סמוך לבור דומה לו כאלו קול אחר יוצא משם כנגד קולו וכן הפיטס והוא חבית גדולה של חרס שהקול מתהפך בתוכו ומשתנה לקול הברה ואמר על אלו אם קול שופר שמע יצא אם קול הברה שמע לא יצא.

ולענין ביאור נראה לגאונים נ"ע שמשנה זו נשנית בשעת השמד שהיו מתחבאים בקיום המצות ופי' בגמ' בבור ודות שהעומדים בבור עם התוקע שומעין קול שופר שאין הקול מתבלבל עד שהוא עולה לאויר הבור וזה שבבור הואיל ושומע את הקול קודם שיעלה לאויר הבור יצא וכל שכן תוקע עצמו אבל לעומדים בחוץ או על שפת הבור הוא שאנו צריכים להבחין בין שמעו קול שופר לשמעו קול הברה שאם קול הברה שמעו כגון שהיה הבור צר ועמוק ביותר לא יצאו שאע"פ ששמעו תחלת תקיעה כשהתחיל לתקוע מ"מ כשהגיע הקול לאויר הבור נתבלבל לגמרי ולא נסתיימה תקיעתו בקול שופר ואם קול שופר שמעו כגון שהבור רחב יצאו ולא תחקור בכאן אם זה שבבור צריך לכוין שיוציא את שומעיו שמבחוץ אם לאו שאין זה מקום ביאורו ולמטה יתבאר.

ומ"מ לתוך הפיטס יראה לי שאף העומדים עמו אפשר שקול הברה שומעים מצד צליל קול החרס והכל לפי תכונת הכלי ואף לתוקע עצמו יש להבחין אם קול הברה אם קול שופר ומצאתי לי סעד בכך מדברי גדולי המחברים שחלקו משנה זו לשתי שמועות ובבור ומערה אמרו אותם העומדים בבור או במערה יצאו והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו יצאו ואם קול הברה שמעו לא יצאו ובחבית גדולה כתבו דרך כלל שהתוקע לתוכה אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא ולא חלקו בין אותם שבפנים עמו לאותם העומדים בחוץ וא"כ בתוך הפיטס אף לעומדים עמו ואף לתוקע עצמו יש להפריש בין אם קול שופר שמע או אם קול הברה שמע ומ"מ יש אומרים שזה שלא הפרישו גדולי המחברים לפיטס בין עומדים עמו לעומדים מבחוץ מפני שסתם פיטס אין הדבר מצוי להיות אחרים עמו הא כל שהיה כן דינו כעומדים עמו בבור ואינו כלום שמ"מ בתוקע עצמו הם מפרישים בין קול שופר לקול הברה אלא שנראה מדבריהם שהפיטס אף דרך התוקע אינו ליכנס לתוכו שכלי של חרס אדם חס עליו אלא שהוא עומד בחוץ ומכניס השופר לפנים ותוקע ומאחר שהוא עומד בחוץ דין הוא ליתן לו דין העומדים בחוץ וזהו שבבור ודות כתבו התוקע בתוך הבור בבי"ת ובפיטס כתבו התוקע לתוך החבית באות למ"ד.

זהו ביאור המשנה והלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף כח.

מי ששמע תקיעה אחת חציה בתוך הפיטס או בתוך הבור והיא קול הברה וחציה בחוץ לפיטס או חוץ לבור כגון שהיה התוקע תוקע ועולה לא יצא זה השומע במקצת תקיעה זו האחרונה אפילו היה במקצת זה שיעור תקיעה וכן במקצת תקיעה קודם שיעלה עמוד השחר ומקצתה לאחר שיעלה עמוד השחר לא יצא במקצת זה האחרון אפילו היה בה כשיעור שאין יוצאין בסוף תקיעה שאין לה תחלה ולא בתחלת תקיעה שאין לה סוף אפילו היה באותו מקצת שיעור תקיעה וזהו שאמרו התוקע לתוך הבור וכו' אם קול שופר שמע יצא וכו' אם קול הברה שמע לא יצא ושמא תאמר ודילמא ההיא בשאין בה שיעור תקיעה בלא הברה לא היא דמדקאמר אם קול הברה שמע ולא קאמר אם קול הברה הוא משמע שכל ששמע קול הברה כלל אפילו בסוף אע"פ ששמע שיעור תקיעה בקול שופר לא יצא ומ"מ בתרועה ושברים הואיל ודברים מצורפים הם יראה שיצא כל ששמע מהם כשיעור בכשרות.

תקע תקיעה אחרונה של סימן ראשון ומשך בה כשתים כדי שיעלה לו אף לתקיעה ראשונה של סימן שני לא עלתה לו אלא לאחת הא לאחת מיהא עלתה לו שהרי יש כאן תחילת תקיעה וסוף תקיעה הואיל ולא נחשבו אלא באחת ובתלמוד המערב פירשוה שאף לאחת לא עלתה לו ופירשו הטעם לא רישא אית לה סופא ולא סופא אית לה רישא ואין הדברים נראין ולמטה יתבאר.

כבר ביארנו בבור ודות שהתוקע עצמו והעומדים עמו יצאו ואין בהם צורך בחינה אם קול שופר שמעו אם קול הברה שמעו אף אם היה התוקע חוץ לבור ושופר בפיו והרכין ראשו על שפת הבור עד שהיה השופר בתוך הבור ואזני התוקע חוץ לבור אף בזו יצא ואין אנו צריכים לשום בחינה כל שכגון זה לתוקע עצמו קול שופר הוא שומע וזהו שאמרו בסוגיא זו לדעת רבא אע"פ שאין הלכה כמוהו בתוקע ועולה לנפשיה כלומר שאין השומע אחר בזולת התוקע אלא התוקע עצמו עולה ותוקע ותקע מקצת תקיעה בבור ומקצתה חוץ לבור שהרי במקצתה שבתוך הבור נעשה כעומד בתוך הבור ובמקצתה שחוץ לבור אין בו הברה ולפיכך יצא ושאלו בה מאי למימרא ותירץ מהו דתימא זמנין דמפיק רישיה ואכתי שופר בבור ומיערבב קלא קמ"ל.

מי שתלש קרן של בהמה עולה מחיים או לאחר מיתה וקודם זריקת הדם שלא זכה בו הכהן עדין והרי הוא קדוש ואסור בהנאה לכתחלה לא יתקע בו ואם תקע בו יצא בין בשוגג בין במזיד שלא מצד קרבן מעילה אנו באים בהיתרן עד שנאמר שכל שמביא עליו קרבן מעילה יצא לחולין ומכיון שיצא לחולין יצא ושנחלק בדבר בין שוגג למזיד ובין

קרבן שיש בו מעילה כגון עולה לקרבן שאין בו מעילה כגון שלמים שאין קרבן מעילה בקדשים קלים אלא באימוריהן ולאחר זריקה אלא שהטעם מפני שאע"פ שאסור בהנאה הרי אין כאן הנאה לגוף שמא תאמר הרי נהנה בקיום המצוה הנאת קיום המצוה אינה נקראת הנאה אחר שאין הנאה אחרת באה הימנה לגוף שלא ניתנו המצות להיות קיומם הנאה לגוף ומוכרח הוא האדם לעשותם הן שתהא לו הנאת הגוף בקיומם הן שיהא לו צער וכן הדין בשלמים ושאר קרבנות הא לאחר זריקת הדם זכה בהן בעור וקרנים כמו שיתבאר במקומו והרי הם חולין בידו ותוקעים בהם לכתחלה וגדולי המחברים פירשו בשופר של עולה מפני שהקרנים בכלל הנתחים וקרבים ואין לך דבר בה שאינו קרב חוץ מעורה וכמו שאמרו בעולה של כל יום הראשון נוטל את הראש בימינו וחוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו מתוך פירושם תמהו על של שלמים היאך יש בהם קדושה כלל שהרי בקדשים קלים אינם בכלל האימורין ולא בשום קרבן אלא בעולה ויש שפירשו בשופר של עולה שהקדיש שופר לדמי עולה.

ולענין ביאור זו שבאו תחלה בשופר של עולה משום דהואיל ואית בה מעילה יצא לחולין ופירושו בשתקע בשוגג יש שואלין בה שהרי בהמה וכלי שרת אין יוצאין לחולין אע"פ שנשתמש אדם ושנתחייב קרבן מעילה וכמו שאמרו אין מועל אחר מועל במוקדשין אלא בהמה וכלי שרת ומתרצים דדוקא בבהמה דאיהי גופה מיקרבי וכן בכלי שרת דבדידהו קא עבדי עבודה אבל קרן שאינו קרב יצא לחולין ואף הם חוזרים ושואלים ואף עולה היאך יש בה קרבן מעילה והלא קול ומראה וריח אין בהם קרבן מעילה מפני שהנאה שלהם אינה נקראת הנאה אבל זו שהנאה שלהם יש בה קיום מצוה הנאה היא דהא אכתי לא קיימא לן דמצות לאו ליהנות ניתנו ומתוך כך היה סבור שיש בה מעילה או שמא קול שופר שני שגוף השופר צריך בו ומ"מ השתא דקיימא לן דמצות לאו ליהנות ניתנו אין בו מעילה.

שופר של עבודה זרה כגון שהוא עצמו נעבד או שהוא משמשי עבודה זרה לא יתקע בו שהרי איסור הנאה הוא ואם תקע יצא שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו כמו שביארנו והנאת הגוף אין כאן לאסור את התקיעה בשבילה במה דברים אמורים בעבודה זרה של גוים שיש לה בטילה או משמשי עבודה זרה של גוי שיש להם בטול וכל שיש לו תקנה בבטול אף קודם בטול יצא שמ"מ הואיל ויש לו בטילא אינו כמוכתת אבל עבודה זרה של ישראל שאין לה בטילא או משמשי עבודה זרה של ישראל שאין לה בטילא או תקרובת עבודה זרה אפילו של גוי שאין לו בטילא אם חתכו מתחלה לכך שהוא כעין פנים מדמיון זביחה כמו שיתבאר במקומו וכן של עיר הנדחת כל אלו פסולים אף

בדיעבד מאחר שאין להם בטול לשריפה הם עומדים והרי שיעורם כמוכתת וכנשרף ואחר שכן אין כאן שיעור כלל.

המודר הנאה מחברו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה אף לכתחלה הן מדיר למודר הן מודר למדיר ואע"פ שבעולה ועבודה זרה אסרו לכתחלה התם שאני דתקיף חומריהו זו לגנאי וזו לשבח ולכתחלה מיהא אסור להשתמש בהם אבל זה שאין בו איסור אלא מצד נדרו כל זמן שאינו מבטל את נדרו מותר לכתחלה וכן המודר הנאה משופר מותר לתקוע תקיעה של מצוה שאע"פ שיש כאן הנאת קיום המצוה הואיל ואין כאן הנאת הגוף כלל הנאת קיום המצוה אינה הנאה ולא חל הנדר עליה אף על ידי כולל שלא נדר אלא על הנאה ואין כאן הנאה כמו שביארנו ומ"מ במודר הנאה משופר יש אומרים דוקא שיתקע לו אחר והוא שומע אבל שיתקע הוא עצמו לא מפני שיש הרבה בני אדם שנהנין כשהם עצמם תוקעין ואיכא הנאה לגוף ואיני רואה בזה הכרח ויש מי שאומר כל שכן שתוקע בו תקיעה של רשות שאין בה שום הנאה בעולם שאם אתה אומר שיש בתקיעה הנאה לגוף אף בקיום המצוה היה לנו לאסרה הואיל ובכללה משיג הגוף הנאה ומ"מ אם היה תוקע לשיר או שמתכוין ליהנות על איזה צד של הנאה אסור כגון לגמע בו את המים וכיוצא בו ויש אוסרין אף בתקיעה של רשות ולא עוד אלא אף בתקיעה של מצות סופרים כגון תעניות יש מי שאומר שלא אמרו במודר הנאה משופר שמותר לתקוע בשופר של מצוה אלא כשאמר קונם שופר עלי או קונם הנאת שופר עלי שעל הנאת שופר הוא מכוין והרי לא אסר על עצמו אלא ההנאה אבל אם אמר קונם תקיעת שופר עלי אסור שהרי נדרים חלים על דבר מצוה כברשות וכן כתבוה חכמי האחרונים שבספרד במסכת שבועות כדין מי שאמר קונם ישיבת סוכה עלי שהוא אסור אף בסוכת מצוה ויש חולקין לומר שאין הנדר חל על התקיעה שהרי אין בה ממש אבל קונם ישיבת סוכה עלי אנו דנין בה מקום ישיבת הסוכה שהמקום יש בו ממש וא"ת שנדון כן בשופר כלומר מקום תקיעת שופר נעשה כאומר קונם שופר שפירושו הנאת שופר ומצות לאו ליהנות ניתנו ומ"מ בקול שופר עלי ודאי דבר שאין בו ממש הוא.

המודר הנאה מחבירו מזה עליו מי חטאת בימות הגשמים שאין שם הנאה אלא הנאת קיום המצוה והנאת קיום המצוה אינה הנאה כמו שביארנו אבל לא בימות החמה שהרי הגיע לו הנאת הגוף בכלל הנאת קיום המצוה וכן המודר הנאה ממעיין כגון שאמר קונם מעין עלי טובל בו טבילת מצוה בימות הגשמים אחר שאין כאן הנאת הגוף כלל אבל בימות החמה שיש לו בטבילתו הנאה לגופו אסור ויש מי שאומר שאם אמר קונם רחיצה עלי אסור אף בימות הגשמים מתוך מה שכתבנו יש לך לדון שכל מצוה שהנאת

הגוף מצטרפת בקיומה להנאת קיום מצוה אסור למי שמודר הנאה על אותו דבר ושופר אין בו הנאת הגוף ואע"פ שאפשר שזה נהנה אין הנאה אלא במה שהוא הנאה לכל ובטלה דעתו אבל אלו היתה לו הנאת הגוף בשעה שהוא מקיים את המצוה אסור כמו שפירשנו במעיין ובקצת פירושיהם של גדולי הרבנים מצאתי שאף אם היתה הנאת הגוף מצטרפת להנאת קיום המצוה בשעת עשיית המצוה הואיל ואין הנאה לגוף אחר עשיית המצוה מותר שהנאת הגוף הבאה בשעת קיום המצוה אינה נחשבת לכלום וטעם איסור מעיין בימות החמה הוא שאף לאחר המצוה משיג הגוף הנאה ממנה מצד מה שנתקרר ועקר הדברים כדעת ראשון ונראה לי ראיה בזה מי חטאת שבהזאה מועטת אין הנאה אחר מעשה אלא שהם מפרשים אף בהזאה הנאה מועטת אחר מעשה ואין נראה לי כן שהרי מודר משופר אלמלא שאין הנאה לגוף בתקיעתו היה אסור הא אם היה הנאה לגוף בתקיעתו אסור אע"פ שבשעת הנאתו היה מקיים המצוה.

דברים הללו יש מי שאומר שכלם אמורים במצוה מן התורה כגון שופר וכגון טבילת נדה שהיא מן התורה לדעתנו כמו שביארנו בחמישי של ברכות ל"א א' וכיוצא באלו אבל מצוה מדברי סופרים אינה מפקעת את הנדר כמו שביארנו למעלה ואם הוא מודר הנאה ממעיין והוצרך לטבול לקרויו אינו טובל אף בימות הגשמים ואין הדברים נראין כן שהרי הואיל ואין כאן הנאת הגוף כלל אף בשל רשות יש מי שמתיר כמו שביארנו למעלה כל שכן בסרך מצוה ומ"מ לדעת אחרון שמתיר אף בשהנאת הגוף מצטרפת בהנאת קיום המצוה בשעת קיום המצוה הואיל ולא נשארה הנאה לגוף אחר קיום המצוה יש לדון בה שבמצוה מדברי סופרים כל זמן שתגיע הנאה לגוף בשעת קיום המצוה אע"פ שלא תשאר לגוף הנאה זו אחר קיום המצוה אסור מכאן אתה דן למי שהודר מחבירו ורוצה לצאת בתפלתו וקולו ערב לו עד שהוא נהנה ממנו לדעת האומר תפלה מן התורה מותר ולדעת האומר תפלה מדרבנן אסור ומ"מ אף בזו אני אומר שכל ענין תפלה צער הוא לו ודאגה מעונות שבידו ומי שמכוין כונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל ובפירוש ראיתי לגדולי המפרשים שהמודר הנאה מחבירו אין מונעים לו שלא יבקש רחמים עליו להתרפא מחליו וכן כל כיוצא בזה.

שופר הגזול לא נזכר דינו בתלמוד שלנו אבל בתלמוד המערב פירשו שאין תוקעין בו לכתחלה אבל אם תקע בו יצא ואע"פ שבלולב אמרו לא יצא לולב בגופו הוא יוצא שופר בקולו הוא יוצא ואין בקול דין גזל ולקצת גדולי הדור ראיתי שחולקין עם תלמוד המערב לפסול בדיעבד שכל המקיים מצוה בדבר הגזול לא קיים את המצוה אא"כ קנאה מן הדין כגון ביאוש ושנוי מעשה ואין הדברים נראין כלל.

המשנה השביעית היה עובר אחורי בית הכנסת וכו' כונת המשנה לבאר ענין כונת התוקע והשומע ופירוש המשנה יש שפירשוה על דעת שהם פוסקים שהמצות צריכות כונה לצאת ולהוציא והוא שפירשו היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול השופר או קול מגלה אם כיון שומע לבו לצאת ידי חובת המצוה בשמיעה זו יצא ואע"פ שהתוקע בבית הכנסת לא היה מתכוין להוציא את זה בפרט שהרי לא היה רואהו וכן הקורא הואיל ומ"מ שליח צבור דעתו להוציא כל שומעו יצא ואם לא כיון לבו השומע לצאת לא יצא אע"פ ששמע מ"מ לא כיון לבו.

ולענין פסק לפי דעת זה נחלק הענין לשלשה חלקים הראשון שהתוקע מתכוין להוציא עצמו לבד ובזו לא יצאו אחרים בתקיעתו אע"פ שכוונו לבם לצאת הואיל והוא לא כיון להוציאם אבל הוא עצמו יצא הואיל וכיון לצאת הא אם תקע לשיר או שהוא מתעסק בעלמא אף הוא לא יצא השני שזה מתכוין להוציא יחידים בפרט ובזה יצאו אותם היחידים בלבד אם כוונו לבם לצאת אחר שהוא כיון להוציאם גם כן הא אם נתכון שומע לצאת ולא נתכון תוקע להוציא או נתכון תוקע להוציא ולא נתכון שומע לצאת לא יצאו עד שיתכוין שומע ומשמיע הדרך השלישי שליח צבור שהוא תוקע להוציא כל שומעיו אפילו לא היו שם ובזו יצא כל שומעו אם כיון לבו לצאת אע"פ שלא נתכון הוא להוציאו בפרט אחר שהוא מתכוין דרך כלל להוציא כל שומעיו נמצא לפי פסק זה שהמצות צריכות כונה לצאת ולהוציא ואם לא כיון בהם לא יצא וזו היא שטת גדולי הפוסקים ומחברים בכאן וממה שאמר ר' זירא לשמעיה איכוין ותקע לי.

זו שאמרנו בהיה עובר אחורי בית הכנסת אם כיון לבו יצא וכו' פירשו בתלמוד המערב דוקא עובר אבל עומד חזקה כיון ואע"פ שנאמר או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת אלמא עומד צריך כונה שהרי כל שבביתו סתמו עומד הוא אין זה כלום שכל שבביתו סתמו מתעסק הוא בצרכי ביתו ודינו כעובר אבל עומד האמור שם פירושו שעומד בטל ולי נראה בעומד זה שאמרו עליו חזקה כיון דוקא שהיה עובר או מתעסק ותכף שהתחיל לשמוע קול שופר עומד לו.

יש מי שמודה בכך לענין תקיעה ולענין קריאת שמע ולענין רוב מצות אלא שחולק בקצת מצוה לומר שאין צריכות כונה והם אותם שיש הנאה בעשייתם כגון אכל מצה בלילי הפסח בלא כונה המצוה אלא על ידי אונס שאנסוהו גוים והוא האמור כאן כפאוהו פרסיים או שאכלה באיזה מקרה שיצא הואיל ומ"מ נהנה גרונו וכדרך שאמרו במתעסק שלענין שבת פטור שאין מלאכת מתעסק קרויה מלאכה ואעפ"כ אמרו המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה והוא הטעם במרור בשאין לו שאר ירקות שמברך על

הראשונה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור שאם לא יברך שם אלא על פרי האדמה כבשאר ירקות הרי יצא בה אף ידי מרור אע"פ שלא למרור כיון ואחר שמלא כריסו ויצא ממנה האיך יברך עליה ואף גדולי המחברים כתבו כן במצה אם כפאוהו ואכל וגדולי הפוסקים כתבו במרור שאחר שמילא כריסו לא יברך ונראה הטעם מפני שכבר יצא אלא שיש לפרשה בדרך אחרת כמו שיתבאר במקומו.

יש בפסק זה דעת שלישית והוא שיש מי שאומר בכלן שאין צריכות כונה ופירשו במשנה זו בכונת שמיעה ובכונת השמעה לא בכוונה לצאת ובכונה להוציא שאין המצות צריכות לעושיהן כונה לצאת ולא למוציאים אחרים ידי חובתם כונה להוציא אלא שמ"מ צריכות הם כונת עשייה המשל בזה שאם הגיע זמן קריאת שמע והיה קורא בתורה פרשת שמע אע"פ שלא כיון לבו לצאת הואיל וכיון לבו לקרות לא שיהא קורא להגיה על הדרך שביארנו בשני של ברכות י"א א' או מתעסק בעלמא יצא וברכות אין מעכבות כמו שביארנו במקומו ובשופר מיהא שהוא נדון שלפנינו אין אנו צריכים שיהא השומע מתכוין לצאת ולא שיהא התוקע מתכוין להוציא אלא שמ"מ אנו צריכין שיהא התוקע מתכוין לתקוע והשומע מתכוין לשמוע לא שיהא התוקע מתעסק בעלמא הא תוקע לשיר ר"ל לשחוק ושעשוע ויש גורסין לשד ר"ל להבריח רוח רעה מעליו או לסבה אחרת מ"מ מתכוין לתקוע הוא ואם תשיבני משנתנו כך פירושה אם כיון לבו לשמוע וכו' ונמצא שנשתנו הפסקים לענין זה לשלשה דרכים וגדולי המחברים פסקו כדעת אמצעית לפי מה שכתבו בכפאוהו ואכל מצה ומ"מ לדעתי שטת התלמוד מוכחת בהרבה מקומות כדעת אחרון וכמו שאמרו תמיד שמעת מינה מצות צריכות כונה אלמא שאין הלכה כן וכן שאמרו בלולב מדאגבהיה נפק ביה כלומר אע"פ שלא כיון לצאת ומ"מ כל שמכוין בעצמו שלא לצאת אין פקפוק שלא יצא ומ"מ יהא אדם רגיל להתכוין למצוה בכל מצוה ומצוה ובתוספתא אמרו על זה אע"פ שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו שהכל הולך אחר כונת הלב שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך ונאמר תנה בני לבך לי וכו'.

זה שפסקנו שהמצות אין צריכות כונה מ"מ צריך הוא שידע שני דברים והם שחובת הדבר עליו עכשו ושזהו הדבר שהוא יכול לצאת בו ועושהו שלא בכונה לצאת ומכאן אני אומר שאם קרא את שמע והוא סבור שהוא לילה לא יצא וכן הדין אם נטל לולב והוא סבור שהוא חול וכל כיוצא בזה שאין אלו פחות ממתעסק והמתעסק לא יצא וכן אם היה סבור שהוא קול חמור בעלמא או שהתוקע מנבח בתקיעתו ר"ל לומר שיר וזמר בתקיעתו.

זהו ביאור המשנה והנמשך ממנה לענין פסק ודברים שנתחדשו עליה בגמ' מלבד אותן שביארנו עליה במשנה אלו הם.

זה שביארנו בעובר אחורי בית הכנסת שאם כיון לבו על הדרכים שביארנו יצא יש שואלין בה והלא אמרו במסכת עירובין צ"ב ב' חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה ט' בגדולה ואחד בקטנה מצטרפין ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתם צבור בקטנה ושליח צבור בגדולה אין יוצאים שהגדול מופלגת מן הקטנה והקטנה אינה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה וכל שכן כשהיא ברשות אחר לגמרי שאינן מצטרפין וזו אינה שאלה שלא נאמר כן אלא בדבר שאינו אלא בעשרה במקום אחד שהוא צריך צירוף שכל כיוצא בזה אין מצטרפין אבל דבר שאם עשאו ביחיד יצא אע"פ שלכתחלה ראוי בעשרה כגון שופר ומגלה וכיוצא באלו כל ששמעה ממקום שהוא בכל מקום שהוא יצא ולדעת זה נשים שלנו העומדות בבית הכנסת חלוק לעצמן אינן יוצאות ידי תפלת צבור הואיל וצריכה עשרה ומ"מ יש כאן שאלה מצד אחר שהרי אמרו במס' פסח שני פ"ה ב' מן האגוף ולחוץ כלחוץ וכן לתפלה ואין לומר שלא נאמרה אלא לענין צירוף סתם נאמרה אף לצאת והרי חלק ר' יהושע בן לוי לומר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים אלמא אף בלצאת נחלקו אלא שאף זו אינה שאלה שמ"מ הלכה כר' יהושע.

מי שהוא עתים חלים עתים שוטה ואכל מצה בלילי הפסח בשעת שטותו ונשתפה אח"כ אוכל אחר שנשתפה שאין אכילתו בשעת השטות מוציאתו שכל שהוא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו:

דף כח:

כשם שצריך להזהר שלא לגרוע מן המצוה כך צריך להזהר שלא להוסיף על המצוה שנאמר לא תוסיפו על הדבר ואם הוסיף עליה עובר בבל תוסיף וכן כשם שהמקיים את המצוה בלא כונה נקרא מקיים מצוה כך המוסיף בלא כונה עובר בבל תוסיף ומ"מ דוקא בזמנו אבל שלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף אלא בכונה וכיצד הוא דבר זה הרי ששבת שמנת ימי החג כדינו והוסיף ושבת יום תשיעי שהוא ודאי חול אין זה נקרא מוסיף שהרי דרכו של אדם לשבות אף בחול וכן אם אכל מצה שבעת ימי הפסח כדינו והוסיף ואכל מצה ביום תשיעי אין זה מוסיף במצוה שהרי דרכו של אדם לאכול מצה אף בשאר ימות השנה וכן בכל המצות אם קיימן אחר זמנן כגון ישיבת סוכה בשביעי וכל הדומים לאלו אין זה נקרא מוסיף שכל שהוא בזמנו אם הוסיף להמשיך זמן המצוה דרך מקרה

הוא ואין זה נקרא מוסיף ומ"מ אם נתכוין לעשות דבר זה דרך קיום מצוה עובר בבל תוסיף וזהו שאמרו לעבור שלא בזמנו בעי כונה ואם הוסיף בזמן המצוה במצוה כגון שהוסיף בית אחד בתפלין ועשה תפלתו בחמש בתים או שהוסיף מין חמישי באגדו של לולב בחג הסוכות וכל הדומה לזה עובר בבל תוסיף אף בלא כונת מצוה כללו של דבר בלעבור על בל תוסיף בזמנו אין צריך כונה שלא בזמנו צריך כונה.

כהן שרצה להוסיף ברכה אחת משלו כגון י"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם וכו' אפילו סיים כל ברכותיו שעבר זמן המצוה אפילו לא כיון בו על דעת ברכת כהנים המוטלת עליו עובר בבל תוסיף שהרי עדין זמן המצוה הוא אצלו שכל שעה ושעה זמנו הוא לברך אם תארע תפלת צבור לידו ואע"פ שלא אמרו כל כהן שאינו מברך עובר בעשה אלא פעם אחת ביום מ"מ אם רצה מברך ומקיים מצוה וכל שבזמנו אין צריך כונה לבל תוסיף ואין צריך לומר אם כיון לבו על דעת ברכת כהנים שאפילו לא היה זמנו היה עובר בבל תוסיף.

כפל את המצוה בזמנה ר"ל שעשאה שנים ושלשה פעמים אין זה עובר בבל תוסיף כגון שנטל לולב שנים ושלשה פעמים או תקע שופר שנים ושלשה פעמים או כהן ששנה בברכות כל היום אף לצבור אחד אין זה בל תוסיף נטל שני לולבים כאחד לדעתנו עובר בבל תוסיף ואע"פ שאנו מוסיפים בהדס וערבה נויי מצוה הוא וכל שהוא נויי מצוה אין בו בל תוסיף ואף באלו יש מפקפקין בערבה כמו שיתבאר במקומו וכמו שכתבנו בסנהדרין פרק חנק אבל לולב ואתרוג אין שום נוי בהבאת שנים וכן לדעתנו בהוסיף מין חמישי ויש מקילין במין חמישי מפני שאינו אלא כאוחז בידו דבר במקרה לא כמכוין להוסיף ויש פוסקים בהפך לומר שאין בל תוסיף על נטילת שני לולבים או שני אתרוגין אא"כ הוסיף עמהם מין אחר שכל שמוסיף באותו מין עצמו אין בו בל תוסיף ומ"מ ציצית ותפילין יש בהם משום בל תוסיף וכבר כתבנו עקר ענין זה במסכת סנהדרין פרק חנק,

קרבן שדינו במתנה אחת כגון בכור מעשר ופסח שאין בהם זריקה אלא בקרן אחד כנגד היסוד אם נתן באותו הקרן כמה פעמים לא עבר ואם נתן על קרן אחר עובר בבל תוסיף.

כל דבר שנעשה מספק כגון ישיבת סוכה בשמיני ספק שביעי וכן כל ספק המתרגש שעל ידי ספיקו אדם צריך להמשיך זמן לאותה מצוה או להוסיף בגוף המצוה וכן כל סרך ספק אין בו משום בל תוסיף כלל ומה שאמרו כאן אלא מעתה הישן בשמיני ילקה פירושו לאותם שקדשו על פי הראיה שהוא ודאי חול וגדולי הרבנים שפירשוהו בשמיני ספק שביעי אין דבריהם נראין שאם כן אף בכל יום טוב שני כן.

מיני הקרבנות חלוקים לענין זריקת הדם יש שדמיהם נתנים במתנה אחת כגון בכור ומעשר ופסח כמו שביארנו ויש בארבע מתנות כגון חטאת שטעון ארבע מתנות בארבע קרנות ויש בשתי מתנות שהן ארבע כגון שלמים ועולה ואשם כמו שיתבאר במקומו וכמו שאמרו בראש סנהדרין ד' ב' מעתה אם נתערבו דמים של קרבן זו בדמים של קרבן אחר הן שנתערב דם בדם הן שנתערב כוס בכוסות ר"ל שלא הוכרו במזרקים איזה מדם זה ואיזה מדם זה אם שניהם מאותם הניתנים במתנה אחת ינתן הכל במתן אחד וכן אם שניהם מאותם הנתנים בארבע מתנות ינתן הכל בארבע מתנות נתערבו הניתנין במתן אחת עם אותם הניתנים במתן ארבע ינתנו במתן אחת שאם אתה נותנם במתן ארבע עברת בודאי על בל תוסיף מצד אותו שבמתן אחת כמו שביארנו שמא תאמר אף אם לא נתת אלא במתן אחת עברת על בל תגרע מצד אותם שבארבע מתנות בודאי כך הוא אבל מ"מ כשנתת ועברת על בל תוסיף עשית מעשה בידך וכשלא נתת ועברת על בל תגרע לא עשית מעשה בידך ויש פוסקים שינתנו במתן ארבע שאין בל תוסיף בכל שנעשה מספק וכמו שאמרו לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו אבל לא בנתערב הואיל ומספק מתן ארבע הוא עושה כן ומ"מ רוב פוסקים כתבוה כדעת ראשון ולא נאמר שאין בל תוסיף במה שנעשה מספק אלא בהמשך זמן על הדרך שכתבנו למעלה וכשחזרו ואמרו כשעברת על בל תוסיף עשית מעשה אדחי ליה כשהוא בעצמו וכו' וי"מ בדבר זה דוקא בשנתערב דם בכור בדם שלמים ואע"פ שהשלמים בשתי מתנות שהן ארבע ולא בארבע ארבע ושתים שהן ארבע הכל בדין ארבע שאם תפרש דם בכור בדם חטאת הרי כל הניתנין למטה מן הסיקרא שניתנו למעלה או של מטה למעלה לא כפר ובמקומו יתבאר וכן י"מ ששתיהן בחטאת וכגון שנתן מחטאת זו שלש מתנות ולא הספיק ליתן רביעית עד שנתערב בדם אחר של חטאת שלא נתן ממנו כלום ואינו כלום שהרי בסוגיא זו הוזכר בכור וכן שכבר ביארנו שכל שחוזר ונותן על הקרן בעצמו אינו עובר בבל תוסיף:

דף כט.

המשנה השמינית והיה כאשר ירים משה ידו וכו' מתוך שהיה מדבר בענין כונת הלב הביא ענין זה להודיע שכל הדברים בכונת הלב הם תלויים וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו' אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכונים לבם היו מתגברים וכו' כיוצא בו עשה לך שרף וכו' וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא כל זמן שישראל מסתכלין למעלה ומשעבדים לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים וכו' הא למדת שהכל תלוי בכונת הלב זהו ביאור המשנה וכלה פשוטה היא ולא נתחדש עליה דבר.

המשנה התשיעית חרש שוטה וקטן וכו' כונת המשנה לבאר המחוייבים בדבר שהם ראויים להוציא אחרים ידי חובתן ושאין ראויים לכך ואמר על זה חרש ר"ל שאינו שומע ואינו מדבר ושוטה והוא שפירשנו סימניו במסכת חגיגה ג' ב' וקטן והוא כל שהוא פחות משלש עשרה שנה ויום אחד אין חייבים במצות שופר ומאחר שאין מחוייבים בה אין מוציאין את הרבים ידי חובתם הא שומע ואינו מדבר או מדבר ואינו שומע הרי הוא כפקח לכל דבריו ומ"מ לקצת חכמי האחרונים ראיתי שלענין שופר אף מדבר ואינו שומע אינו מוציא שמאחר שאינו שומע אינו בר חיוב שהדבר תלוי בשמיעה והרי נסח הברכה לשמוע קול שופר ואחר שאינו בר חיוב אינו מוציא אבל שומע ואינו מדבר בר חיוב הוא ואם יכול לתקוע מוציא וההפך במגילה ששומע ואינו מדבר אין ראוי לומר בו שיוציא אבל אחרים מוציאין אותו כיון ששומע ומדבר ואינו שומע מוציא אחרים שהדבר תלוי בדבור כמו שיתבאר במקומו.

זהו ביאור המשנה והלכה פסוקה היא ומה שניתוסף עליה בגמרא כך הוא.

הכל חייבים בתקיעת שופר כהנים לויים וישראלים גרים ועבדים משוחררים טומטום ואנדרוגינוס ומי שחציו עבד וחציו בן חורין ומ"מ לא כל הנזכרים מוציאין את הרבים ידי חובתן שהטומטום הוא הנולד סתום ואין ידוע אם זכר אם נקבה עד שיקרע הוא אינו חייב אלא מתורת ספק שמא זכר הוא והילכך אינו מוציא אף טומטום אחר שמא זה המוציא נקבה וזה הרוצה לצאת הוא זכר ונמצא שאינו מחוייב פוטר את המחוייב ומ"מ עצמו מוציא ממה נפשך אנדרוגינוס והוא שחציו זכר וחציו נקבה מוציא את מינו שהרי כלם מין אחד הם אלא שלא הכריעו בה חכמים אם זכר אם נקבה ומ"מ או כלם נקראים מין זכר או כלם נקראים מין נקבה מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אף את עצמו שאין צד עבדות שבו מוציא צד חירות שבו ואין לומר כן באנדרוגינוס שכבר ביארנו בו שהוא או כלו מין זכר או כלו מין נקבה ועוד שהזכרות בו ניכר והוברר הדבר על אותו צד שהוא מתכוין להוציא ולא צד נקבותו.

כבר ביארנו במקום אחר שכל שהוא חציו עבד וחציו בן חורין שכופין את רבו לכתוב לו גט חירות והלה כותב לו שטר על חצי דמיו ומ"מ שנשתחרר אינו מוציא את הרבים ולא את עצמו כמו שביארנו אבל הוא עצמו חייב בשמיעת קול שופר אע"פ שפטור בעולת ראיה כמו שהתבאר במקומו.

מה שביארנו שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים כונת הדברים הוא כל שאינו מחוייב מצד גופו אבל מי שחיוב המצוה הוטלה עליו אלא שיצא ידי חובתו ממנה מוציא את האחרים שאע"פ שיצא ידי עצמו עדין הוא ערב בשל חבירו שלא יצא עדין

במה דברים אמורים בברכות חובה ר"ל ברכות המצות שמברך זה שיצא לחבירו וחברו עושה המצוה לפי ענין המצוה אם תקיעת שופר הוא זה שיצא מברך לצורך חברו ותוקע וחברו שומע אם לולב הוא זה מברך וזה נוטל וכן בכלם על צד ענין המצוה אבל ברכת הנהנין כגון המוציא ובורא פרי הגפן וברכת הפירות וברכת הריח וכן כל ברכות הנהנין אין אדם מברך לצורך חברו שברכת הנהנין אינה חובה מצד עצמה שלא נתחייב לאכול ולשתות ולהריח אלא שאחר שרוצה ליהנות צריך לברך מפני שאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה ואין ראוי לברך אלא הנהנה ולא נעשה חברו ערב על מה שחיוב ברכתו באה מצד שהוא רוצה ליהנות והילכך בברכות אלו אם לא יצא ורוצה לצאת לעצמו מוציא אחרים עמו ואם יצא אינו מוציא.

ברכת המזון הואיל וכבר אכל ברכת חובה היא ולא ברכת הנהנין והיה הדין לומר שיהא זה שיצא מוציא ומ"מ הוציאוה בתלמוד המערב מן הכלל ממה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך ואם לא יצא ורוצה לצאת מוציא אחרים עמו.

ברכות תפלה וברכות שבח והודאה כלן הודאה ורצוי הן ומתוך כך אע"פ שהן חובה אין אדם מוציא את חברו מהן פי' בתלמוד המערב בדין הוא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו ומ"מ שליח צבור מוציא את שאינו בקי כמו שיתבאר ואע"פ שהתפלל יכול לחזור ולהתפלל להוציא את הרבים אף הבקיאים ידי חובת קדיש וקדושה וכן כתבוה קצת גאונים בכאן אבל לא ידי תפלה אלא לשאינו בקי מקצת גאונים כתבו שמי שהתפלל וחוזר ומתפלל להוציא אחרים ומצא צבור שהשלימו פסוקי דזמרה ולא ברכו ברכה אחרונה שבהם ר"ל ישתבח הואיל והוא מתפלל בשבילם מברך אף ברכת ישתבח שהרי חוב הוא על הצבור והוא נעשה ערב להם ומברכה אע"פ שלא היה הוא שם בשעה שאמרו פסוקי דזמרה ויש חולקין בזו ואני נוטה לדעת החולקים.

מעשה בא לפני חכמי הדורות באחד שנטל לולב ואח"כ נתמנה שליח צבור והורו חכמי המקום עליו שיכול הוא לברך על הלולב ובלבד שיהא אחד בבית הכנסת שלא יצא שינענע על ברכתו של שליח צבור ויפטר זה המנענע מברכת לולב:

דף כט:

יש דברים שהם חובה מוטלת על האדם ונמשכת עם עשייתם הנאה שמצדה הוא צריך לברך בה ברכת הנהנין מצורפת עם ברכת החובה כגון ברכת המוציא של מצה ובורא פרי הגפן של קדוש היום שאכילת מצה ושתיית היין חובה בזמנים אלו ויש בהם ברכת חובה ר"ל על אכילת מצה וקדוש היום ואלו השתים ברור הדבר שהוא מוציא בהם את

חברו אלא שהוא צריך לברך ברכת הנהנין ר"ל המוציא ובורא פרי הגפן ומ"מ הואיל וברכת הנהנין אלו על דבר של חובה הן באות הרי הן כאלו הן גופן ברכות חובה ומוציא את חברו אף בהן וכן בורא פרי הגפן שבהבדלה הואיל וטעונה כוס הרי על חובה היא באה ומוציא בה את חברו כהבדלה עצמה ר"ל המבדיל בין קדש לחול ומאור ובשמים יש אומרים שהם ברכת הנהנין ואין מי שיצא מוציא בהם ואני אומר שאין אלו ברכת הנהנין גמורה ואלו היה המאור ברכת הנהנין גמורה היינו מברכים בו כל זמן שנראה לנו מחדש כמו שכתבנו במס' ברכות נ"ב ב' אלא הואיל ותקנת חכמים הם ולא מצד הנאתו הוא מביאם אע"פ שנהנה מהם הרי הם כברכת חובה ועוד כיון שמסדר חכמים נסדרו כאחת אין לומר על קצתן לצאת ועל קצתן שלא לצאת.

לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים ר"ל ברכת המוציא אא"כ הוא אוכל עמהם שהרי ברכת הנהנין אינו מוציא אחרים אא"כ הוא רוצה לצאת כמו שביארנו.

הלל ומגלה ברכות חובה הן ואע"פ שיצא מוציא אע"פ שאין דומות למטבע ברכות של שאר מצות.

ישראל שהקדיש שדהו בשנת היובל עצמה אינה מוקדשת כלל אא"כ מקדישה לפחות שתי שנים קודם היובל אבל כהן או לוי שהקדיש בשנת היובל עצמה הרי זו מקודשת וזהו שאמרו שכהנים ולויים מקדישים לעולם.

ישראל שהקדיש שדה אחוזה שלו והגיע היובל ולא נפדית הרי היא מתחלקת לכהנים ביובל אבל כהן או לוי שהקדישו אפילו עבר היובל ולא גאלוה פודין אותה אחר היובל שנאמר גאולת עולם תהיה ללויים.

ישראל שהקדיש שדה אחוזה ומכרה גזבר לאחר והגיע היובל ולא פדאוה הבעלים מיד הלוקח הרי היא יוצאה ביובל מיד הלוקח ומתחלקת לכהנים ואלו כהן ולוי שהקדישו ומכרה הגזבר ולא פדאה המקדיש יוצאה מיד הלוקח וחוזרת לכהן או ללוי המקדישה ופסק זה כתבנוהו בכאן לגרסת הספרים שגורסים כהנים ולויים מקדישין לעולם וגואלין לעולם ומפרשים אותה לענין בתי ערי חומה ולענין פסק בענין זה כך הוא ישראל שמכר בית בבתי ערי חומה אם הגיעה שנה תמימה ולא גאלה הוחלטה ביד הלוקח אבל כהן ולוי גואלין לעולם אף בבתי ערי חומה שלהם ישראל שמכר שדהו בשנת היובל אינה נמכרת כהן ולוי מוכרין אפילו סמוך ליובל יש מבעלי גירסא זו שמפרשין אותה לענין שדה מקנה ולענין פסק בענין זה כך הוא ישראל שמכר שדה מקנה שלו אינו גואלה בפחות משתי שנים כהן ולוי גואלים מיד ודברים אלו כלם מתבררים במקומם במסכת ערכין שאר דברים שביובל כגון חזרת קרקע לבעליה במה שקנו מישראל או מחבריהם

וכן השמטת כספים או שלוח עבדים דין כהן ולוי שוים בו לדין ישראל כמו שיתבאר במקומו הראוי לו.

ונשלם הפרק תהלה לאל.

יום טוב של ראש השנה וכו' כונת הפרק להשלים מה שכבר התחיל בביאור עניני הלכות שופר ולבאר אח"כ עניני התפלות והברכות שבסדר היום ורוב הפרק יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר בו הזמן הראוי לתקוע בו והזמן שאין ראוי לתקוע בו השני ענין סדור התקיעות כשתוקעים מיושב וסדורם גם כן על סדר הברכות ומקום קביעותם בהם ומנין התקיעות ושיעורם השלישי לבאר בו במי שאין לו שופר אא"כ חלל עליו יום טוב באיזה צד מחללין אותו ובאיזה צד אין מחללין אותו הרביעי לבאר בו ענין תשע ברכות של ראש השנה הקבועות בתפלת מוסף וענין נסח שלהם ופסוקים שבהם זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים אחרים על ידי גלגול כענין סוגיית התלמוד על הדרך שיתבאר.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר הזמן הראוי לתקוע בו ואמר על זה יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה פי' הדבר ידוע שתקיעת שופר חכמה היא ואינה מלאכה ומותרת בשבת מן הדין בכל מקום וכמו שאמרו כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא רדיית הפת ותקיעת שופר שהן חכמה ואינם מלאכה אלא שמשנה זו גזרת חכמים היא שמא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר לילך אצל בקי ללמוד ועל דרך גזרה זו אמרו כאן שבמקדש היו תוקעין ולא היו חוששין לגזרה זו מפני שאין שבות במקדש ר"ל שאין אוסרין שם דבר מגזרת דבר אחר שאין חשש שכחה במקדש אבל לא במדינה פירוש אפילו בירושלם ואין צריך לומר בגבולין וי"מ שבכל העיר היו תוקעין ומפרשים מה שאמר אבל לא במדינה במדינות שחוץ לירושלם וכן כתבוה גדולי המחברים והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמרו במסכת מעשר שני מי שהיו לו פירות בירושלם ומעות במדינה ומ"מ אף אנו יודעים שברוב מקומות נאמר במדינה על מקומות שהם חוץ לירושלם אלא שבכאן פרשוה אף על ירושלם ומ"מ כשגלתה סנהדרין מן המקדש למדינה עצמה של ירושלם אין ספק שדינה כמקדש שאף היא מקודשת ולא הוצרך לתקנה כשחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין ר"ל בית דין מומחין ופי' בגמ' לדעת זה אפילו בית דין שאינו קבוע שם כל השנה אלא שנזדמן להיותו שם עכשו במקרה על ידי תביעות ודינין שארעו לשם ומ"מ הואיל ויש שם בית דין תוקעין שמאחר שיש שם בית דין הם מזהירים שלא לבא לידי העברה וחלק ר' אלעזר על דבר זה לומר שלא התקין רבן יוחנן בן זכאי כן אלא

ביבנה ששם היו בית דין יושבין שהיו מומחין שבארץ ישראל ר"ל יושבי לשכת הגזית שגלו לשם תחלה אבל לא בשאר מקומות אפילו היה שם בית דין מומחה וקבוע כל השנה הואיל ואין שם סנהדרין ואמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין ר"ל בית דין הדומה ליבנה ר"ל שיהא שם בית דין מומחה וקבוע כל השנה אע"פ שאין סנהדרי לא גדולה ר"ל של שבעים ואחד ולא קטנה ר"ל של עשרים ושלשה והוא דעת שלישי ויש שפירשו לא התקין אלא ביבנה ר"ל בסנהדרי גדולה ואמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום הדומה לו ר"ל שיהא שם סנהדרי או קטנה או גדולה אבל לא בשאר בית דין אפילו מומחה וקבוע.

ועוד זאת היתה בירושלם יתרה על יבנה וכו' לפי מה שפירשו בגמרא משנה זו לאחר תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא שנויה והיא חסרה והוא שאחר שהתקין רבן יוחנן בן זכאי לתקוע בכל מקום שיש בו בית דין הן יבנה הן בשאר מקומות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה היתה התקנה שלא לתקוע אלא לפני הבית דין ובזו היתה ירושלם יתרה שאלו היה שם בית דין קבוע או סנהדרין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה היתה בה התקנה לתקוע בה אפילו שלא בפני בית דין מה שאין כן אפילו ביבנה ועוד היתה יתרה בזו שכל עיר הסמוכה לה שיהו בה ארבעה דברים אלו והם שתהא רואה את ירושלם ר"ל שאין אותה העיר יושבת בעמק ושהיא שומעת קול שופר הנתקע בירושלם ושהיא קרובה לה בתוך התחום שהרי אפשר לראות ולשמוע בתוך התחום ושיהו יושביה יכולין לבא בלא ספינה שאין נהר מפסיק בנתים נחשבת כירושלם ותוקעין בה הואיל ויש בית דין בירושלם ואין צריך בה לתקוע לפני בית דין מה שאין כן ביבנה שהרי אף באותה העיר עצמה לא היו תוקעין אלא בפני בית דין ומה שחדש לנו בזה אינו חדוש שני לירושלם על יבנה אלא שתקנה זו שירושלם מ"מ יתרה בה על יבנה מתפשטת בעיר שהיא סמוכה על צדדים אלו ומה שאמר ועוד זו וכו' כך פירושו ועוד היתה תקנה זו בעצמה ר"ל לתקוע אף שלא בפני בית דין יתרה שלא סוף דבר שבני ירושלם עצמם תוקעים שלא בפני בית דין אלא אף כל עיר הסמוכה לה על צדדים אלו ולא נתחדש לנו שיתרון זה יש לה על יבנה שהרי אף בבני יבנה נודע לנו במה שנתחסר מן המשנה שאין תוקעין אלא בפני בית דין ואין אנו צריכים למעט עיר הסמוכה לה.

זהו ביאור המשנה ולענין פסק הלכה כאמרו לו לתקוע בכל מקום שיהא שם בית דין מומחה וקבוע כל השנה אע"פ שאין שם סנהדרי לא גדולה ולא קטנה לפי הפירוש הראשון שפירשנו במשנה בענין אמרו לו ומתוך כך פסקו רוב פוסקים בזמן הזה שכל מקום שיהא שם בית דין מומחה וקבוע כל השנה שתוקעין בו בשבת אלא שאם תפרש

מומחה סמוכין אין לנו מומחין בזמן הזה וא"כ אתה צריך לומר לדבריהם שהם פסקו כתנא קמא אף בבית דין של אקראי ומ"מ דוקא בפני בית דין ויראה לי שצריכים גם כן לזמן בית דין ר"ל עד חצות שאם המשיכו בית דין את ישיבתם עד לאחר חצות אין תוקעין אפילו בפניהם שאין יראתם מצויה אלא בזמן הראוי לישיבתם ובמקום ישיבתם והילכך ננערו לעמוד אף בזמן ישיבתם אע"פ שלא עמדו עדין אין תוקעין הואיל וננערו לעמוד הלכה רוב אימתם וכן נראה דעת גדולי הפוסקים שהביאו לפני בית דין ואח"כ הביאו ענין זמן בית דין ושאלת ננערו לעמוד ותמהו רבים עליהם מאחר שהוא מזקיק לפני בית דין לשטה זו שהוא בזמן ישיבתם מה הוצרך להזכיר זמן בית דין אלא לתקיעה שהותרה שלא בפני בית דין כגון תקיעת יובל על הדרך האמור למטה אלא שאני אומר דוקא עד חצות שהוא זמן ישיבתם כמו שכתבתי ומכאן נהגו גדולי הפוסקים להתקיע בשבת של ר"ה בפניהם מפני שהם היו באותו זמן בית דין קבוע ורוב מפרשים נמשכו לפרש בענין אמרו לו מה שפירשנו בפירוש השני ואין תוקעין אלא במקום שיש שם סנהדרי גדולה או קטנה ומעתה בזמן הזה שאין דין סנהדרי כלל אין תוקעין בשבת כלל אפילו היו שם בית דין מומחה וקבוע כל השנה ואין תוקעין אלא בבית דין קבוע וסמוך בארץ ושיהו מקדשין את החדש על פי הראיה ומגדולי המחברים נראה לנו מדבריהם שאם היה כן אף בזמן הזה היו תוקעין והוא שעם מה שהצריכו להיתר תקיעת שבת בית דין סמוך בארץ ושיקדשו את החדש כתבו אח"כ שאין תוקעין בזמן הזה בשבת אם לא היה במקום בית דין הראוים לתקוע נראה מדבריהם שאפשר להיות כן אף בזמן הזה על דרך זה כתבו מגדולי המפרשים בהדיא שאם הגיעו אף בזמן הזה רחמי השם להיות באיזה מקום שבארץ בית דין המקדשין את החדש שתוקעין שם בשבת וכן אם הגיעו רחמיו להיות קדוש בית דין לארץ לקדש שנים ויובלות נהא צריכים לתקוע לפרסם איסור יובל בזריעה ובהשמטת קרקע ועל דרך זה הם מחלצים גדולי הפוסקים ממה שהקשו עליהם במה שהביא זמן בית דין והדברים זרים ודעת ראשון מכל מקום נראה אלא שמנהג קבוע בכל מקום שלא לתקוע בשום פנים ומתוך כך לא ראיתי עצמי צריך להעירך לפירושים המבולבלים בסוגיא שתדע מהם מה שהביא המפרשים לומר זה בכה וזה בכה וכל שכן שכבר כתבתי הכל בארוכה בפירושינו ובחבור התשובה בהלכות ראש השנה שבו.

כשם שביארנו במשנה על תקיעת שופר שהיא חכמה ואינה מלאכה כך רדיית הפת חכמה היא ואינה מלאכה כמו שיתבאר במקומו ומפני זה היו עושין אותה במקדש בלחם הפנים שהיו מניחים אותו בתנור מבערב כדי שיהא חם בכניסת שבת ורדייתו היתה דוחה שבת אבל לא אפייתו ולא מלאכות אחרות:

דף ל.

יום הכפורים של יובל בזמן שהיה היובל נוהג מצות עשה לתקוע ותוקעין בית דין תחלה ואח"כ כל יחיד ויחיד אף שבגבולין חייב לתקוע או לשמוע שנאמר תעבירו שופר בכל ארצכם וזמן תקיעה זו כל זמן שבית דין יושבים בין בפניהם בין שלא בפניהם ותוקעים תשע תקיעות כראש השנה ותקיעה זו בין בבית דין שקדשו את החדש בין בבית דין שלא קדשו את החדש הואיל והוא קבוע ומומחה.

כל מצות שהזמן גרמא נשים פטורות חוץ ממקצת מצות שיצאו מכלל זה כמו שיתבאר במסכת קידושין כ"ט א'.

המשנה השניה בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה וכו' מתוך שביאר במשנה הראשונה מה שהתקין רבן יוחנן בן זכאי בענין תקיעת שופר נתגלגל במשנה זו ובמשנה הסמוכה לה לבאר קצת תקנות שלו אע"פ שאינם מענין המסכתא בראשונה ר"ל כשהיה בית המקדש קיים היה לולב ניטל במקדש שבעה אלא שלא היה דוחה שבת באיזה יום של אותם השבעה שיארע בו שבת אלא יום ראשון בלבד אבל לא שאר הימים ואע"פ שמצות לולב במקדש שבעה כמו שנאמר ושמחתם לפני י"י אלהיכם שבעת ימים מ"מ דרשא הוא ולא נכתב לולב בהדיא אלא ביום ראשון כדכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ובמדינה ר"ל אפילו ירושלם וכל שכן שאר עיירות שחוצה לה יום אחד שהלולב במדינה אין חיובו אלא יום אחד כמו שהתבאר מאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' הא כיצד לפני י"י שבעה והינו במקדש בשאר מקומות יום אחד והוא יום ראשון והיה דוחה שבת באותו היום אף בגבולין נמצא שבזמן המקדש מקדש וגבולין היו שוים לדחיית שבת ביום ראשון לבד אלא שההפרש היה שבמקדש היו נוטלין כל שבעה מן התורה ובמדינה יום אחד ויש שואלין וירושלם מיהא היאך לא נקראת לפני י"י והרי בבכור ובמעשר נאמר לפני י"י תאכלנו והם נאכלין בכל העיר ותירצו בה מפני שכתוב בהם לא תוכל לאכל בשעריך וגו' לפני י"י אלהיך תאכלנו אלמא שלא בא אלא למעט שעריך אבל זו לפני דוקא משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה ובכל מקום שבעה זכר למקדש שלא היתה תקנתו לדחות שבת כלל אפילו ביום ראשון כמו שהתבאר בתלמוד סוכה מ"ג א' במשנת לולב וערבה.

זהו ביאור ענין זה שבמשנה ויש שואלין בה שתי שאלות אחת במה שקודם חורבן ואחת במה שאחר חורבן ואחר התקנה השאלה הראשונה מה ענין בקודם חורבן שהלולב היה דוחה שבת בכל מקום ביום ראשון ובשופר לא היה דוחה אלא במקדש כמו שביארנו במשנה הראשונה והם משיבים מפני שהשופר זמנו ביום ראשון של תשרי ולא ידעו

בגבולין אמתי קדשו בית דין את החדש ומספק אינו דוחה אבל לולב כבר יצאו שלוחים ונתברר להם יום הקבוע וראוי ליטול ושלא לדחות מגזרת רבה שמא תאמר ירושלם מיהא ראויה לתקוע שהרי ידעו שעת קדוש החדש וכבר פירשנו אנו אבל לא במדינה אף בירושלם מ"מ הואיל ושופר אחד מוציא את כלם יכולים בני ירושלם לבא במקדש ולשמוע שם קול שופר ויש מי שתירץ שהשופר אף ביומה מעורבת היא מקצתה מן התורה ומקצתה מדברי סופרים שהרי אמרו ל"ד א' שתים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים או אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים אבל לולב מיוחדת כלה מן התורה ליומה ואין זה כלום ובתלמוד המערב פירשו שאין לשופר עקר מן התורה בגבולין שהרי נאמר והקרבתם במקום והקרבתם ויש מי שתירצה בפנים אחרים כמו שכתבנו בפירושינו ואינם נראים השאלה השניה באחר חורבן ואחר התקנה מה ענין שבשופר התקין שיהו תוקעין בשבת בכל מקום שיש בו בית דין ובלולב לא התקין שיהא ניטל בשבת כלל אף בבית דין ואף ביום ראשון והיה לו להתקין שיהא לולב דוחה שבת כל שבעה אף שלא ביום ראשון בכל מקום שיש בו בית דין או סנהדרין קטנה על הדרך שהתקין בשופר והם משיבים שהלולב לכל מסור אבל שופר אחד מוציא את כלם וכן השגגה מצויה כל כך וכן יש שואלין בזמן שבית המקדש קיים מפני מה לא היו גוזרין במדינה ובגבולין שלא לינטל לולב בשבת אף ביום ראשון מגזרת רבה אחר שהוא מסור לכל ואינה שאלה שאם כן לא היה ניטל כלל אבל לאחר חורבן שניטל שבעה אם אינו דוחה שבת אף ביום ראשון יטלהו למחר.

ונכללה במשנה זו תקנה אחרת והיא שאמרו ושיהא יום הנף כלו אסור ר"ל לאסור תבואה החדשה כל יום ששה עשר בניסן שהוא יום הנפת העומר שמן הדין בזמן שבית המקדש קיים היתה הקרבת העומר מתרת את החדש וכשאין בית המקדש קיים האיר פני מזרח מתיר ונמצא היתרו בששה עשר שחרית והוא שאמרו במנחות ס"ח א' לדעת רבנן כתיב עד הביאכם וכתיב עד עצם היום הזה הא כיצד בזמן שיש עומר עומר מתיר וזהו עד הביאכם בזמן שאין עומר האיר פני המזרח מתיר וזהו עד עצם היום וכל היום קרוי עצם היום והם סוברים עד ולא עד בכלל וחשש רבן יוחנן בן זכאי שמא לשנה אחרת יבנה בית המקדש ויהא חדש אסור עד שיקרב העומר ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר פני מזרח וכו' ויאכלו בהאיר פני מזרח או קודם שיקרב העומר ומפני זה תקן לפסוק כר' יהודה שאמר במסכת מנחות ס"ח ב' בזמן שאין עומר עד עצם היום ועד בכלל וזה שאמרו התקין פירושו דרש והתקין כלומר דרש כר' יהודה והתקין שלא לאכול כל יום ששה עשר בניסן עד שיבנה בית המקדש.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא.
אע"פ שביארנו שבזמן שבית המקדש קיים היתה הקרבת העומר מתרת את החדש מ"מ הרחוקים מבית המקדש שלא היו יודעים שעה שהעומר קרב בה היו מותרים מחצות היום ואילך ומן הסתם אין בית דין מתעצלים בו אלא עד חצות ומתוך כך שאלו בגמ' דאיבני אימת כלומר מה הוצרך בתקנתו לאסרו כל היום דאי בשיתסר כלומר שחשש שמא יגמר הבנין בשיתסר עצמו הרי כשהאיר בו פני מזרח לא היה שם מקדש ובדין אכלו ואם שמא יגמר הבנין מקודם עד שאין האיר פני מזרח מתירו מ"מ למה אסרו לכל היום והרי כל שבית המקדש קיים אף הרחוקים אוכלים מחצות ולמעלה ותירצה דאיבני בליליא דשיתסר או בחמיסר סמוך לשקיעת החמה שמ"מ בהאיר פני המזרח של שיתסר כבר היה שם מקדש וצריך היתר מצד הקרבת העומר ומחצות ולמעלה לא היה יכול להתירו שטורח העומר יתר שהרי צריך לקצרו וליבשו באביב של קלי ולצברו עד שיזוב לחותו ולטחנו בריחים ולנפותו בשלש עשרה נפה ואי אפשר עם כל זה שיהא קרב בחצות.
אע"פ שביארנו שאחר שחרב בית המקדש נאסר כל יום ששה עשר ומותר בכניסת שבעה עשר בזמן הזה שעושין שני ימים אסור כל יום שבעה עשר עד לערב מדברי סופרים כמו שיתבאר במקומו.
יתבאר במקומו שבנין בית המקדש אינו דוחה שבת ויום טוב וכן שאין בנין בית המקדש בלילה דכתיב וביום הקים את המשכן א"כ מה שנאמר בסוגיא זו דאיבני בחמיסר והרי הוא יום טוב וכן דאיבני בליליא אי אפשר להעמידה והרי הם דברי יחיד או שמא חשש לבית דין טועים וגדולי הרבנים פירשוה מתוך כך שמא יבנה על ידי נס וכבר הארכנו בשמועה זו יותר בשלישי של סוכה:

דף ל:

המשנה השלישית בראשונה היו מקבלין וכו' אף משנה זו אע"פ שהיא מענין קצת חלקים שבספר אינה מענין הפרק אלא שנתגלגלה כאן בטעם גלגול משנה שלפניה ופי' המשנה הוא שבשעה שהיו מקדשין על פי הראייה היה יום שלשים לחדש תלוי בביאת עדים אם באו והעידו שראו את הלבנה היו מקדשין יום שלשים זה ואפילו היו עדים באים מן המנחה ולמעלה ר"ל תשע שעות ומחצה שכבר נשלם זמן תמיד של בין הערבים היו מקדשין והיו מקריבין מוסף תכף לביאת העדים ונשאר חדש שעבר חסר ואם לא באו כל אותו היום ר"ל יום שלשים היו מעברים חדש שעבר ומקדשין יום

שלשים ואחד לחדש הבא ובראשונה היו מוחזקים להשוות עדות תשרי לעדות שאר כל החדשים לענין הנזכר והוא שהם היו מצפים ביום שלשים זה של אלול לביאת העדים ונוהגין בו קדש מתחלת לילו מחשש שמא יבאו עדים וכשבאו מקדשין לו קדושה ודאית ומחרתו חול גמור והיו מוחזקים בו שאף אם ישתהו העדים ביום שלשים זה עד שיעבור זמן המנחה כשיבאו מ"מ יהו מקדשין אותו היום לבד לאיסור מלאכה ולתקיעת שופר ולעשות מחרתו חול גמור כדין חשבון שאר החדשים ואע"פ שהיו עומדים בחזקה זו מעולם לא אירע להם כך בתשרי שיהיו עידי יום שלשים לאלול משתהים עד זמן המנחה אלא שהיו באים קודם המנחה והיו מחזיקים קדושה לאותו היום כמו שהיו נוהגים ומקריבים מוספיהם ותמיד של בין הערבים בשיר של קדש ופעם אחת נשתהו עד למנחה ומן המנחה דנו בעצמם שלא יבאו והקריבו תמיד של בין הערבים ולא ידעו באיזה שיר יקריבוהו אם בשיר של חול אם שלא יאמרו בו שירה כל עיקר ונחלקו בגמ' איזה מהם עשו יש אומרים שבשיר של חול הקריבוהו ויש אומרים שלא אמרו בו שירה כל עקר ואח"כ באו עדים ונתקדש היום בהכרח ונמצא שקלקלו בשיר של מנחה אבל בתמיד של שחר שקרבו בשיר של חול אין נקרא קלקול שהרי בכל השנים לא היו אומרים בו אלא שירה של חול שמתוך שלא היו העדים ממהרים כל כך לבא ברוב השנים קבעו בו שלא ישתנה בו שיר של חול בהקרבה תמיד של שחר וכן במוסף לא היה בו קלקול לא בשירו ולא בעקר הקרבתו שהרי מוספין כל היום והיו מקריבים אותו תכף לביאת העדים ואע"פ שעבר זמן תמיד של בין הערבים ואע"פ שאין שום קרבן מתאחר עד אחר התמיד כמו שאמרו פסחים נ"ח ב' עליה השלם כל הקרבנות שעת הדחק שאני אבל קרבן של מנחה שהיו רגילים בכל השנים לומר בו שיר של קדש ועכשו נעשה להם חול דבר זה נחשב להם לקלקול והתקינו סנהדרי גדולה שבאותו זמן שלא יהו מקבלין את העדים בתשרי אלא עד המנחה ושהיו מצפין כל יום שלשים ונוהגין בו קדש ואם באו עד המנחה יקדשוהו לבדו ויעשו המוטל עליהם ואם עבר זמן המנחה יקריבו תמיד של בין הערבים בשיר של חול ואם יבאו אח"כ מן המנחה ולמעלה יהיו משלימים יומם בקדושה הואיל ועבר רובו של יום בקדושה ולמחר עיקר הקדש לתקיעת שופר ולקרבנות היום ולמנות ממנו ליום הכפורים ולסוכות.

משחרב בית המקדש ולא היה שם חשש קלקול של שיר שהרי אין קרבן ומ"מ עדין היו מקדשין על פי הראיה התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש אף מן המנחה ולמעלה לקדש אותו היום למנות ממנו למועדות אלא שמ"מ היו נוהגים קדש אף למחרתו כעין תשלומין הואיל ולא נהגו יום ראשון מתורת קדושה מבוררת כמו שביארנו

בפירושינו במסכת ביצה ה' א' וכך היו נוהגין אחר חורבן כל זמן שקדשו על פי הראיה ומכאן נשאר לנו בשני ימים של ר"ה להיותם קדושה אחת כמו שהתבאר בתלמוד ביצה ד' ב' ועוד זו התקין וכו' שאם באו עדים המעידים על ראיית הלבנה ובאו להם במקום הקבוע לסנהדרין בבית הוועד ולא מצאו שם ראש בית דין שהלך לו במקום אחר רחוק אי קרוב אין מטריחין את העדים לילך למקום שהוא שם שלא תהא מכשילן לעתיד לבא אלא חכמי בית דין הנמצאים שם יקדשו את החדש אם ראש בית דין רחוק מהם ואם קרוב להם ישלחו בעבורו.

זהו ביאור המשנה ותקנות הנזכרות בה היו נוהגות כל זמן שהיו מקדשין על פי הראיה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא:

דף לא.

בכל יום ויום היו הלויים משוררים על הדוכן אחר הקרבת הקרבן בשעת הנסוך והיו אומרים מעין מלאכת היום שבמעשה בראשית ובכל שיר ושיר היו שם שלש פסיקות על כל פרק מהם היו כהנים תוקעים והעם שבעזרה משתחוים והתקיעות תשע בין כלם ועל איזה קרבן היו משוררים על עולת חובה של צבור כגון תמידים וכיוצא בהם ועל זבחי שלמי צבור שהם כבשי עצרת אבל עולת נדבה שהיו הצבור מקריבים ממותר תרומת הלשכה לקיץ המזבח אין בהם שירה אע"פ שהם של צבור וכן נסכים הבאים בפני עצמם אין אומרים בהם שירה כמו שיתבאר במקומו הראוי לו ומ"מ שיר שהיו הלויים אומרים בקרבנות שהיו מסודרים כך הוא כל השנה ביום ראשון היו אומרים ליי' הארץ ומלאה וגו' ובשני גדול י"י ומהולל מאוד וגו' בשלישי אלהים נצב בעדת אל וגו' ברביעי אל נקמות י"י וגו' בחמשי הרנינו אלהים עזנו וגו' בששי י"י מלך גאות לבש וגו' בשבת מזמור שיר ליום השבת וטעם לזכירת אלו המזמורים נרמזים בכאן בגמ' וכמו שביארנו ענינם במוסף השבת היו אומרים בשירת האזינו שבת ראשונה עד זכור ימות עולם ובשניה עד ירכיבהו על במתי ארץ וכן כלם כסדר הזי"ו ל"ך ונמצאת כלה לששה שבתות והיו חוזרין חלילה ועל הדרך שסדורה כאן סודרין אותה בשבת שלה בבית הכנסת ר"ל שהששה עולים קורין את השירה כסדר הזי"ו ל"ך האמור כאן ושביעי מסיים הסדר כמו שביארנו במסכת מגילה מנחת שבת בתמיד של בין הערבים ראשונה אז ישיר משה שניה מי כמוך שלישית אז ישיר ישראל וחוזרין חלילה כל השנה באלו השלשה תמיד של שחר בר"ה כבר ביארנו בו שאין השיר משתנה בו אבל מוסף שלו היו אומרים הרנינו לאלהים עזנו ואם חל להיות בחמשי שזה המזמור הוא בו שיר של חול היו אומרים הסירותי

מסבל שכמו ומנחה שבו היו אומרים קול י"י יחיל מדבר שאר מוספים של שאר ימים טובים וראשי חדשים מפורשים במסכת סופרים ובשאר מקומות ואין זה מקומם:

דף לא:

בית דין שהזמינו פלני לבא לפניהם לבית דין ביום ידוע במקום פלני ואירעה סבה שהבית דין הלכו להם באותו היום למקום אחר יראה מכאן שצריך זה המוזמן ללך אחריהם למקום שהם ואם אינו עושה כן יש לאותו בית דין לאלתר לכתוב עליו שטר פתיחה כך פירשו רבים ויראה לי שאם הבית דין עצמו הזמין את הפלני והלך לו אין זה חייב ללך לפניו למקום אחר והדברים אלו הנאמרים בכאן לדעתי אין נאמרים אלא בשבית דין שבעיר של אותו פלני הזמינוהו לדין לפני בית דין אחר גדול מהם וייעדו לו יום להיות לפניו במקום פלני שהיו סבורים שיהא מוצאו לשם ומאחר שכן היה לו לסבור שאלו ידעו בית דין שבעירו שהלך למקום אחר היו מזמינים אותו לפניו במקום שהוא לשם וכגון זו צריך הוא ללך לשם אבל אם הזמינו הוא עצמו אין בראוי לכתוב עליו פתיחה עד שיזמינוהו פעם אחרת באותו מקום שהוא בו.

אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהם לדוכן וזו אחת מתשע תקנות שתקן רבן יוחנן בן זכאי ובמסכת סוטה מ' א' פירשו הטעם שמא תפסק רצועה לאחד מהם וקושרה ויבאו לומר עליו שבן גרושה ובן חלוצה הוא.

כבר ידעת שלא נכנסו אבותינו לברית אלא בשלשה דברים והם מילה וקרבן וטבילה שנאמר כי מולים היו וגו' וכתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וכתיב ויקח משה חצי הדם ויזרוק על העם ואין הזאה בלא טבילה מעתה אף מי שרוצה להתגייר אינו נכנס לברית אלא בשלשתם וכשהיה בית המקדש קיים היה מביא קן לקרבנו ר"ל קרבן עוף אחר שחרב בית המקדש שלא היה שם קרבן היה מפריש לקנו רובע של סלע כפול שהוא חצי שקל והוא שני דינרים שכך היה אצלם שער בינוני לקן ר"ל לשני תורים או לשני בני יונה והיה טעון גניזה מפני שאסור בהנאה ובימי רבן יוחנן בן זכאי נתבטלה תקנה זו והתקין שלא יפריש כלל ויכנס בברית במילה וטבילה לבד מפני שחשש שמא יבא ליהנות בו אח"כ.

כבר ידעת על פירות שהם רבעי שצריך ללך ולאכלם בירושלם כדין מעשר שני ואם יש לו טורח בכך מחללן על מעות ומביא המעות בירושלם תקנו בית דין על ענבים שבכרם רבעי שמהלך יום אחד לכל צד שבירושלם לא יחללום אלא יביאום לירושלם כדי לעטר שוקי ירושלם בפירות ולא תקנו כן בשאר פירות אלא אף הסמוכים לחומה

רשאין לפדותם משחרב בית המקדש בטל רבן יוחנן בן זכאי את התקנה ונפדין אף הענבים ואף הסמוכים לחומה למי שסובר שצריכות הן פדיון מטעם קדשה לשעתה קדשה לעתיד לבא כמו שהתבאר במסכת מגילה י' א' ובמסכת חגיגה ג' ב' או אם היו מכרכים שכבשום עולי בבל שחזר עזרא וקדשם שקדושתו קדושת עולם אף לעתיד כמו שהתבאר שם יש אומרים שאף במעשר שני היתה התקנה לעלות הפירות לירושלם מהלך יום לכל צד ולא מצאנוה כן בדברי גדולי המחברים.

לעולם יהא בטחונו של אדם בשם יתברך ולא יהא לבו סמוך על דבר אחר שיתיאש בסימנו מן הטובה או מן הרעה וכל שחכמי הדור רואים בני דורם נכשלים בכך ראוי להם להשתדל להוציאם מכלל טעות זה והוא שאמרו לשון של זהורית היו קושרין ביום הכפורים על פתח אולם מבחוץ הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו קושרין אותו מבפנים ועדין היו מציצין ורואין התקינו שיהו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח:

דף לב.

המשנה הרביעית סדר ברכות וכו' כונת המשנה לבאר מקום תקיעת שלשה סימנים על סדר הברכות ומונה והולך סדר הברכות ואומר שסדר הברכות בתפלת המוסף שבה תוקעין אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות ר"ל נסח על כן נקוה לך ופסוקי מלכיות שבו עם קדושת השם וחותם בקדושת השם שהרי אף היא משמשת לחתימת מלכיות שהרי חותם בה המלך הקדוש ואינו תוקע למלכיות ואח"כ אומר קדושת היום ר"ל אתה בחרתנו ומפני חטאינו ואינו חותם בלשון מלכות הואיל ולא כלל בה מלכיות אלא חותם ברוך אתה י"י מקדש ישראל ויום הזכרון ותוקע קשר"ק ואח"כ אומר זכרונות ר"ל אתה זוכר מעשה עולם וחותם בא"י זוכר הברית ותוקע קש"ק ואח"כ אומר שופרות ר"ל אתה נגלית וחותם ברוך אתה הי"י שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים ותוקע קר"ק ואומר שלש אחרונות דברי ר' יוחנן בן נורי אמר לו ר' עקיבא אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכירם ופי' בגמ' למה הוא מזכירם כדרך זכרונות ושופרות בעשרה פסוקים יזכירם בתשעה פסוקים או בשמונה ולא בענין של זכרונות ושופרות שמאחר שנשתנה מהם לענין התקיעה ישתנה מענין הנסח אלא כולל מלכיות עם קדושת היום וחותם בשתיהן ר"ל מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון וכן הלכה.

זהו ביאור המשנה וברכות אלו ר"ל מלכיות זכרונות ושופרות ראינו בהם מחלוקת בין הגאונים יש מי שאומר שאין היחידים מתפללים לעולם אלא שבע ברכות לבד וברכות

הנוספות אין אומרן אלא שליח צבור והוא דעת קצת גאוני ספרד ויש מי שאומר שאף היחיד אומרן ולא עוד אלא שאף כל תפלות של ר"ה בדין זה ר"ל ערבית שחרית ומנחה והוא דעת גדולי הראשונים שבקאטאלונייאה ודעת שלישי הוא מנהגנו ששליח צבור ויחיד שוים הם בזו וכלם אין אומרים אותם אלא במוסף וכן היא שנויה בתלמוד המערב בראשון של שבועות אלא שיש ממנה ראיה גם כן לדעת ראשון והוא שאמרו שם העובר לפני התיבה ביום טוב ראשון של ר"ה שחרית אומר שמונה דברי בית שמאי ובית הלל אומרים שבע פי' שהיה דעת בית שמאי להוסיף מלכיות לבד ובית הלל שלא להוסיף כלל ואמרו עוד שם במוסף בית שמאי אומרים עשר ובית הלל אומרים תשע פי' שהיה דעת בית שמאי שלא לכלול מלכיות עם האחרות.

המשנה החמישית אין פוחתין וכו' כונת המשנה לבאר ענין הפסוקים שנסח הברכות בנוי מהם ואמר שאין פוחתין בכל אחת מהם מעשרה ופי' בגמ' כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ובתלמוד המערב פירשו עשרה מלכיות כנגד עשרה הלולים שאמר דוד במזמור הללו אל בקדשו עשרה זכרונות כנגד עשרה וידויין שאמר ישעיהו ברחצו הזכו עשרה שופרות כנגד שבעה כבשים ופר ואיל ושעיר ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש מכלן פירוש בכל אחת מהן יצא כלומר אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות כנגד תורה נביאים וכתובים והלכה כדבריו בדיעבד ולמטה יתבאר עוד שאפילו לא הזכיר הפסוק אלא שהוא ממליכו בלשונו ויאמר על זה כמו שכתוב בתורתך ויחזור כן שלשה פעמים וכן כמו שכתוב בדברי קדשך וכן כמו שכתוב על ידי עבדיך הנביאים יצא וכן על דרך זה בזכרונות ושופרות ואין מזכירין פסוקים של פורענות ופי' בגמ' דוקא פורענות של ישראל כגון ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב בזכרונות כגון חי אני נאם י"י וכו' אם לא בחימה שפוכה אמלוך עליכם במלכיות וכגון תקעו שופר בגבעה בשופרות אבל בשל אומות העולם מזכירין כגון זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם וכגון י"י מלך ירגזו עמים וכגון וי"י אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן מתחיל בתורה ומשלים בנביא ונמצאו של כתובים באמצע ור' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא מפרש בגמ' שכך הוא לשון משנה ר' יוסי אומר משלים בתורה ר"ל שלש מן התורה שלש מן הכתובים שלש מן הנביאים ומשלים בפסוק אחד מן התורה ונמצאו עשרה פסוקים ואם השלים בנביא בדיעבד יצא וכן הלכה וכן מנהגנו להזכיר עשרה פסוקים בכל ברכה וברכה שלש מן התורה שלש מן הכתובים שלש מן הנביאים ואחד של תורה ולענין אם יכול להוסיף עליהן יש מוחים הואיל ונאמר עליהם שהמנין בא כנגד עשרה מאמרות או כנגד עשרה

הלולים כמו שביארנו אלא שאין הכרח בכך שהרי אמרו אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת ואמרו עליה גם כן כנגד עשרה מאמרות וכנגד עשרת הדברות ואעפ"כ מוסיפין עליהם.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שבאו עליה בגמרא אלו הם:

דף לב:

פסוק של זכרונות שנאמר על יחיד אפילו לטובה כגון זכרה לי אלהי לטובה וכגון זכרני י"י ברצון עמך אין מזכירין אותו כלל.

לשון פקידה כגון פקוד פקדתי אתכם הרי זו כזכרונות ואף וי"י פקד את שרה רשאי להזכירו בפסוק של זכרונות אע"פ שהוא לשון יחיד הואיל ורבים יצאו משם ומ"מ נתפשט המנהג שלא להזכיר כלל אלא לשון זכירה וגדולי המחברים פסקו שהפקידות אינן כזכרונות כלל.

מי הוא זה מלך הכבוד הראשון אינו נחשב לפסוק של מלכיות שאינו אלא לשון שאלה אבל אחרון הואיל וכתוב בסופו י"י צבאות הוא מלך הכבוד סלה יוצא בו וכן בשאו שערים ראשיכם הראשון והאחרון ונאמר בשניהם ויבא מלך הכבוד.

שני מלכיות האמורים בפסוק אינם אלא כאחד.

זכרון שיש עמו תרועה כגון זכרון תרועה מקרא קדש אומרה עם איזה מהם שירצה או עם זכרונות או עם שופרות ומכאן סמכו רבים למקרא האמור בקצת מחזורים ותקעתם בחצוצרות וכו' ונזכרתם לפני י"י אלהיכם לאמרו בשופרות בהשלימו בתורה ויש מוחין מצד שאינו אמור אלא בחצוצרות ואין בזה הכרח ולא עוד אלא שאף בספרי יראה כדעת ראשון וכן מלכות שיש עמו תרועה כגון ותרועת מלך בו אומרה עם מלכיות או עם שופרות איזה שירצה.

תרועה שאין עמה כלום כגון יום תרועה יהיה לכם אומרה בשופרות.

שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד וידעת היום והשבות אל לבבך אתה הראת לדעת כי י"י הוא האלהים כלם מלכיות הם ורשאי להזכירם במקום מלכות שהאחדות הוא קבלת עול מלכותו ושוללת הממשלה מכל אחר וכבר נתפרסם המנהג בנסח ברכות אלו ובפסוקים שבהם בסדור המחזורים אלא שהוסיפו בהם בקצת מחזורים יתר מעשרה ואין הכרח בכך שלא אמרו שלא להוסיף אלא שלא לפחות.

ולענין מה שנהגו להוסיף בשלש ראשונות ובקצת שלש אחרונות יש מוחין ביד העושים וממה שאמרו שלא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא שנתפשט המנהג על כך ודעתנו נוטה להתיר הואיל וצרכי רבים הם וכן שאין השאלה בצרכי הגוף אלא בצרכי הנפש ואף במסכת סופרים הוזכרו קצתם וכבר הארכנו בזה בחבור התשובה.

המשנה הששית העובר לפני התיבה וכו' כונת המשנה לבאר באיזה תפלה תוקעין על סדר ברכות ואמר שבתפלת המוסף תוקעין והוא שאמר השני מתקיע שהיה מנהגם להעמיד שני חזנים אחד לתפלת שחרית ואחד לתפלת מוסף ואע"פ שהיה ראוי להקדימם מטעם זריזין מקדימים למצות פי' בגמ' בשעת הדחק שאני ונתפרש הענין בתלמוד המערב מפני מעשה שאירע שפעם אחת תקעו בראשונה פי' בשחרית והיו אויבים סבורים עליהם הם באים ועמדו עליהם והרגום תקנו שידחו עד תפלת מוסף ומתוך שיראו אותם עסוקים ברוב תפלות יבינו שמתורת מצוה אנו תוקעים ולשונם בזה השתא מגו דאינון חמון קרו קריאת שמע ומצלו קרו אוריתא ותקעין אמרין בנימוסיהון אינון עסקין וממה שתפש במשנה זו לשון מתקיע לא לשון תוקע פירשו קצת גאונים שאין שליח צבור רשאי לתקוע על סדר ברכות שמא יבא לידי טרדא ולא יכוין לבו לשוב לתפלתו ומ"מ נראה שאם בקי בעצמו לשוב לתפלתו רשאי וכמו שאמרו בברכת כהנים ואם הבטחתו לישא את כפיו ולשוב לתפלתו רשאי ובתקיעות שמיושב מ"מ אין לנו עליו טענה אלא שכתבו הגאונים שזה שתוקע מיושב הוא ראוי שיתקע מעומד.

ובשעת ההלל כגון שאר ימים טובים הראשון ר"ל חזן של שחרית מקרא את ההלל ואמר לשון מקרא מפני שהיה מנהגם ששליח צבור קורא מעט מעט ועונין לו הצבור על כל קוץ וקוץ כמו שיתבאר במסכת סוכה ל"ח א' וממה שאמר בשעת ההלל למדנו לפי דרכנו שאין אומרין הלל בר"ה וביום הכפורים וטעם הדבר מפני שהוא זמן הכנעת הלב ולא זמן שירה והוא שאמרו דרך צחות אמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני וישראל אומרים שירה.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו.

המשנה השביעית שופר של ר"ה וכו' כונת המשנה לבאר שאין מחללין יום טוב מפני תקיעת שופר אף באיסור חכמים ואמר שאין מפקחין עליו את הגל אם נפל מפולת על השופר אע"פ שאין כאן אלא טלטול דרבנן ואין מעבירין עליו את התחום ר"ל לילך חוץ לתחום להביאו או לשמעו אפילו תחומין דרבנן ר"ל אלפים אמה ולא עולין באילן אם

השופר בראש האילן אע"פ שאין בעלייתו אלא איסור חכמים מגזרה שמא יתלוש ואין רוכבין על גבי בהמה אם היה חולה ואין יכול לילך ברגליו אע"פ שאין בו אלא איסור שבות והוא שמא יחתוך זמורה ולא שטין על פני המים להביאו אם נפל לתוכן אע"פ שאין בה אלא גזרת חכמים שמא יעשה חבית של שייטין ואין חותכין אותו אם אין מלאכתו נגמרת לא בדבר שהוא משום שבות כגון סכין שמלאכתו להיתר ולא בדבר שהוא משום לאו כגון מגל שמלאכתו לאיסור וי"מ בהפך סכין בלאו מפני שאין כאן שנוי שהרי דרכו הוא לחתכו בו והמגל משום שבות מפני שאין דרכו לחתכו בו ולשניהם לא לאו דוקא אלא איסור חמור כעין לאו אבל אם רצה לתת בתוכו מים או יין או חומץ כדי לצחצחו ר"ל כדי שיהא הקול צלול יתן שאין צד תקון בכך ומי רגלים מיהא אסור מפני הכבוד כך פירשוהו בגמ' וטעם איסור מלאכה שהזכרנו בו פי' בגמ' הואיל ויום טוב עשה ולא תעשה ושופר אין בו אלא עשה הרי אף מלאכה כזו ר"ל של איסור סופרים נדחית מפני היום טוב ומ"מ מלאכה האסורה מן התורה אף בלא תעשה גרידא היתה נדחית שאין עשה דוחה לא תעשה אא"כ מתקיים העשה בשעת עקירת הלאו ואף בזו יש לתמוה האיך עשה ולא תעשה של סופרים דוחה עשה גמור של תורה אלא שהעמידו דבריהם בהרבה מקומות במקום תורה וכל שכן במקום שיש לחוש לבא לידי איסור תורה כמו שביארנו בגזרת שמא יעבירנו.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו.

המשנה השמינית אין מעכבין את התינוקות מלתקוע פי' ביום טוב של ר"ה ואע"פ שאין בתקיעתם מצוה הואיל וסופם להיות בני חובה מותר אבל נשים מיהא הואיל ואינן באות לכלל חובה לעולם פי' בגמ' שאסור וכן מותר לנו להתעסק עם הקטנים ללמדם וכן הלכה ופי' בגמ' שאף בשבת מותר לתינוקות לתקוע אם הגיע לחנוך והוא לפי ענין הבן ולמודו בתקיעה הואיל וסרך מצות תקיעה עליהם ופרשוה בתלמוד המערב דוקא בשבת של ר"ה וכן קצת גאונים העמידוה במקום שתוקעין בו בשבת ונראין דבריהם ויש מי שפי' בהפך לומר שאם הגיעו לחנוך אסורין לתקוע בשבת הא אם לא הגיעו מותרין אף בשבת אלא שבתלמוד המערב נראה כדעת ראשון ואע"פ שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו טעם הדבר מפני שאין כאן המייה ופרסום כל כך וביום טוב מיהא בין כך ובין כך מותרין והמתעסק או השומע ממנו לא יצא כמו שהתבאר.

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שבא עליה בגמרא כך הוא:

דף לג.

סמיכה על הקרבן יש בה סרך תשמיש בעל חיים כמו שביארנו במסכת חגיגה ט"ז ב' שהרי מעין תולדת רכיבה הוא ואעפ"כ נשים סומכות ואע"פ שלא נתחייבו בה וכל שכן שאר מצות שהנשים פטורות שרשאות לעשותן מתורת רשות ומ"מ דוקא שלא בברכה וכן כתבוה גדולי המפרשים וגדולי המחברים ואם ברכו יש בידם עון ברכה לבטלה וחכמי הצרפתים מתירים אף לברך הותרו במצוה הותרו בברכה שמ"מ רשות של מצוה הוא וכן הורו קצת חכמי גלילות אלו והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמר רב יוסף במסכת קידושין ל"א א' לא מפקידנא ועבידנא אלמא שהיה מברך אע"פ שלא נתחייב ואע"פ שאמרו כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט דוקא במה שכל בני אדם פטורין וכן הביאו ראיה ממה שאמרו בעירובין צ"ו א' במיכל בת כושי שהיתה מנחת תפילין ובאשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ומגדולי המפרשים נחלקו בסמיכה הואיל ויש בה סרך נדנוד עבירה ובציצית בכלאים וכבר כתבנו מזה במסכת חגיגה ט"ז ב':

דף לג:

המשנה התשיעית סדר תקיעות וכו' כונת המשנה לבאר סדור תקיעות ומנינם ושיעורן ואמר על זה סדר תקיעות וכו' יצא לנו מסוגיית הגמרא שאע"פ שלא נתפרש בתורה שופר אלא תרועה וכן שלא נתפרשו בה אלא שתי תרועות זכרון תרועה ויום תרועה וכן שלא נתפרש בה ענין פשוטה לפניה ולאחריה מ"מ כשהוקשו מקראות אלו של ר"ה למקראות של יובל שהוזכרה בו שופר והוא אמרו והעברת שופר תרועה וכן שהוזכרה בו לשון העברה והוא אמרו והעברת תעבירו שלמדנו מהם שכל תרועה יש פשוטה לפניה ולאחריה נצטרפו ר"ה ויובל ליתן את האמור בזה לשל זה ונמצא שהתורה צותה בשלש תרועות שכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ונמצאו בין תרועות ותקיעות שלפניהם ולאחריהם תשע והוא אמרו שלש של שלש שלש ר"ל שלש תרועות שכל אחת משלש תקיעות עם גופה של תרועה והם גוף התרועה ופשוטה שלפניה ופשוטה שלאחריה ולא דברו במשנה זו משברים כלל שהשברים בכלל תרועה הם.

שיעור תקיעה כשלש תרועות וכו' לפי מה שנראה לי בביאור סוגייא זו הבאה על משנה זו בגמרא דבר זה הוא שהיה סבור זה התנא שהתרועה שלש טרימוטות לבד ר"ל שלש מן היללות התכופות כמו שאמר אח"כ שיעור תרועה שלש יבבות ומתוך כך הוא אומר שהתקיעה שיעורה כשלש תרועות שהן תשע טרימוטות שיעור תרועה כשלש יבבות פי' טרימוטות כמו שכתבנו ובבריתא פירשו בתרועה שהיא כשלשה שברים והם

היללות היוצאות דרך מתון והארכה והשבר הוא שיעור שלש טרימוטות נמצאו שלשה שברים תשע טרימוטות נמצא שבשיעור תקיעה לא נחלקו שלדברי הכל שיעורה כתשע טרימוטות אבל בתרועה נחלקו שלמשנתנו שיעורה שלש טרימוטות ולתנא דבריתא תשע והלכה בשיעור תקיעה כשניהם ובשיעור תרועה כתנא דבריתא ונמצא שיעור תקיעה ושיעור תרועה ושיעור שלשה שברים כלם שיעור אחד לתשע טרימוטות אלא שאין לנו עכשו עסק בביאור שלשה שברים כלל וכן הלכה לדעתנו ומ"מ לענין פירוש ראוי לשאול שהרי הקשו בגמ' על מה שאמרו במשנה שיעור תקיעה כשלש תרועות ממה שאמרו בבריתא שיעור תקיעה כתרועה ותירץ תנא דידן קא חשיב תקיעות דכלהו בבי פי' תקיעות ראשונות שאין צורך למנות את האחרונות שפשוט הוא שכל התקיעות שיעורן שוה וא"כ תקיעות ראשונות של שלשה סימנים אלו כשלש תרועות שבהם והוא ענין תקיעה כתרועה האמור בבריתא שאף הוא לא כיון בה אלא לראשונה והוא שאמר תנא ברא קא חשיב דחד בבא ולא פליגי ואחר שכן מה הועלנו עדין להיות תקיעה אחת כתרועה אחת אחר שהוא סובר שהתרועה אינה אלא שלש יבבות וכי עלה על דעת התנא שלא תהא התקיעה אלא כשיעור שלש טרימוטות וזה אי אפשר וכל שכן למי שפירש תקיעות דכלהו בבי על כלן שנמצאת התקיעה כחצי תרועה ונמצאת שיעורה לתנא שלנו טרימוט וחצי ואין אלו אלא דברים של תפלות ומפני זה נראה לי לפרש בסוגיית הגמרא שתנא של משנתנו לא דבר אלא על תקיעה אחת לבד ואמר ששיעורה כשלש תרועות שהן תשע טרימוטות לפי מה שסובר שהתרועה שלש יבבות ומה שתירץ בגמרא תנא דידן קא חשיב תרועות דכלהו בבי ר"ל על הראשונות כמו שביארנו ומתוך שעלה לו תירוצו לשעתו לא הרגיש בקוצר שיעור התרועה וכשחקרו עוד על התרועה בענין מה שנאמר בה במשנתנו כשלש יבבות והקשו עליה ממה שאמרו עליה בבריתא כשלשה שברים אמרו בהא ודאי פליגא ובלשון זה נעקר כל מה שתירץ בראשונה כלומר ודאי דרך אחרת אנו צריכים בזו ובהא ודאי ר"ל בתרועה הוא המחלוקת ותנא של משנתנו לא דבר אלא בתקיעה אחת לבד ואמר ששיעורה כשלש תרועות מפני שהוא סובר בה שהיא שלש טרימוטות ותהא התקיעה תשע טרימוטות ותנא ברא סובר בתרועה שהיא כשלשה שברים שהם תשע טרימוטות ולפיכך הוא אומר שיעור תקיעה כתרועה ושניהם לא דברו אלא על תקיעה אחת ולמדת שלא נחלקו בתקיעה אלא על התרועה שזה סובר בה שלש טרימוטות וזה סובר בה תשע והוא שפסקנו כתנא ברא בשיעור תרועה וכשניהם בתקיעה ונמצא הכל על שיעור אחד שלא לפחות ממנו יוסיף כמה שיוסיף וגדולי המחברים פירשו תקיעות דכלהו בבי על כלן ונמצאת תקיעה כחצי תרועה אלא

שפסקו בתרועה כשלשה שברים ונמצאת תקיעה כשיעור שבר וחצי ואין הדברים נראין לענין פסק וכל שכן שלענין פירוש אי אתה יכול לישבם שהרי הם מעמידים שתנא של משנתנו דבר על כל התקיעות עם היותו סובר שתרועה כשלש יבבות.

תקע בראשונה וכו' כגון מי שתוקע ביחיד תקיעותיו כלן רצופות ותקע תקיעה אחרונה של סימן ראשון והאריך בה כשני שיעורין על דעת שתעלה לו לאחרונה של סימן זה ולראשונה של סימן האחר אין בידו אלא אחת ויצא ידי אותה של סוף סימן ראשון ולא ידי ראשונה של סימן שני וכן הלכה ובתלמוד המערב פירשו שאף אחת אין לו אחר שכיון בה לשנים והוא שאמרו שם לא רישא אית לה סופא ולא סופא אית לה רישא וכן יש מפרשים סוגיא זו בדרך זה כלומר אין בידו אלא אחת והיא אותה שכבר תקע כתקנה בראש הסימן והדברים ברורים כשטה שכתבנו תחלה וראיה לדבר בפרק שלישי כ"ח א' סוגיית המשנה הרביעית שאמרו שם למימרא דשמע סוף תקיעה בלא תחלתה יצא ומינה דתחלתה בלא סופה יצא והא תניא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ואמאי תסליק ליה בתרתי ותירץ פסוקי תקיעתא מהדדי לא מפסקינן כלומר שאין תקיעה אחת נפסקת לומר שתהא עולה מקצתה לכאן ומקצתה לכאן והרי אתה רואה שכשאמרו למימרא דשמע סוף תקיעה בלא תחלתה יצא לא הקשו מזו עד שדקדק ומינה דתחלתה בלא סופה יצא ואי אמרת לא עלתה לו כלל היה לו להקשות לאלתר למימרא דסוף תקיעה בלא תחלתה יצא והתניא תקע בראשונה וכו' ואם איתא ליפוק משום סופא ואפילו תמצא לומר דתחלתה בלא סופה לא יצא אלא שיש לומר בה דמאחר שתחלת התקיעה בפסול הוה ליה הפסק ומ"מ יש ראיה לדעתנו בסוגיית פיטס וחבית ולא עוד אלא שיש אומרים שאלו היתה התקיעה פסולה וצריך לעשות אחרת כל הסימן היה פסול שהרי היא מפסקת בין תרועה לתקיעה הראויה ולתקיעות ותרועות כסדרן אנו צריכים אלא שלדעתי אפשר שזה הואיל ומתכוין לתקיעה הראויה במקומה אינו פוסל ואע"פ שבשמועת ר' אבהו ביארנו בתקנתו שפסל טעם הדבר מפני שאף הוא אינו מכוין אלא מתורת ספק ומ"מ עקר הדברים כדעתנו אלא שבלקוטי גאונים ראיתי שפירשו זו של תלמוד המערב במתעסק ר"ל ששמע מקצתה מן המתעסק כלומר שהיה מתעסק במקצתה ונתכון במקצתה ומ"מ יש אומרים שאם היה היכר שנוי קול בין ראשונה לשניה עולות לשתים בדיעבד שהרי בתלמוד המערב אמרו אמרן כלן בנפיחה אחת יצא בדיעבד ופירושו על כל הסימן אלא שבבריתא אמרו לא יצא וכן דעת רבותי שמאחר שלמנין אנו צריכים אין השלמת מנין אלא בהפסק שביניהם אבל שברים ותרועה שבקשר"ק י"מ שצריך להיותם בנשימה אחת שהרי לדעת ר' יהודה כלן קול אחד

כמו שהתבאר במסכת סוכה נ"ג ב' והם מפרשים בדבריו שצריך שיהא כלם בנשימה אחת כמו שאמר שם אין בין תקיעה ותרועה ותקיעה ולא כלום ולא נחלקו חכמים עליו אלא שאינו צריך והם דנים מזו מיהא בקשר"ק שהשברים והתרועה שכלם לשם תרועה נעשים שצריך לעשותם בנשימה אחת אף לדעת חכמים שלא נחלקו על ר' יהודה אלא שחכמים סוברים שאין כל הסימן חשוב קול אחד אבל במה שמסכימים עמו להיותו קול אחד אין ראוי להפסיק ומ"מ אנו מפרשים דברי ר' יהודה בהפסק שהייה ולא שיהא הפסק נשימה קרוי הפסק וכן פרשוה גדולי הרבנים ועוד שאף דרך המגנח והמיילל כך הוא ודי לבא מן הדין להיות כנדון וכבר הארכנו בזה באחרון של סוכה נ"ג ב'.

זהו ביאור המשנה והעולה ממנה לענין פסק ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם.

שופר זמן תקיעתו אינו אלא ביום ואם תקע בלילה לא יצא ובמקום אחר התבאר שאם השכים ותקע אם עלה עמוד השחר יצא:

דף לד.

כבר ביארנו במשנה שהתורה לא צותה בענין תקיעת שופר אלא בשלש תרועות שכל אחת פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ונמצאו שלש שהן תשע וכן ביארנו שהשברים בכלל תרועה הם ואף הם נקראים תרועה וכן ביארנו שהתרועה היא הילולות התכופות והשברים הם הילולות היוצאות דרך מתון והארכה אירע הדבר לאורך הגלויות שהיו ישראל חלוקים במנהגם בענין תרועה מהם שהיו עושין הטרימוטות ומהם שהיו עושין השברים שהרי הכל נקרא תרועה כמו שביארנו ונמצאו קצתם תוקע קש"ק שלשה פעמים וקצתם קר"ק שלשה פעמים ומתוך שראו בזמן חכמי האחרונים שבתלמוד חלוק זה נסתפקו בגופה של תרועה מה הוא עקרה ואיזה מנהג היה יותר ראוי ואע"פ שכשדקדקו בתרגומו של אנקלוס שתרגם תרועה יבבא עם מה שראו באמו של סיסרא שנאמר בה ותיבב נודע שהתרועה דרך כלל הוא ענין אנחה ויללה נסתפקו מ"מ מתוך שנוי המנהגים איזה פרט של אנחה ויללה היא עקרה של תרועה אם הטרימוטות אם האנחות הארוכות או שמא עקרה בשתיהן ר"ל שלא תהא קרויה תרועה גמורה אלא בשתיהן וכן היה הספק בעצמו באמו של סיסרא ומתוך כך עמדו והתקינו שיהו הכל חוזרים על ענין אחד ומנהג אחד ושיהו הכל עושין בסימן אחד והתקינו על זה לכל קשר"ק שלשה פעמים אחת למלכיות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות אח"כ דנו בעצמם שמא השברים עקר התרועה ונמצאת תרועת הטרימוטות הוא עקר התרועה ונמצאו שברים מפסיקים בין תקיעה ראשונה לתרועה וחזרו והתקינו להם קר"ק שלשה פעמים

ונמצאו בין שלשתם עשר תקיעות וכשחזרו ותקעו שלשה פעמים הם שלשים תקיעות ולא חששו לתקן סימן אחר לכלול בו הכל ולהקדים בו טרומיטות לשברים שאף אם תמצא לומר שאין תרועה שלימה אלא בשניהם מ"מ מן הסתם אדם מגנח תחלה ואח"כ מילל ולעולם אין טרימוטות קודמות לשברים ומ"מ קש"ק וקר"ק לא מתקנתם היה שהרי קודם להם היו נעשים כמו שכתבנו אלא שבטלום וחזרו ויסדו וזהו שאמרו א"כ דר' אבהו למה לי שלא קראו סימן שלו אלא קשר"ק נמצא מנין תקיעות לתקנה זו שלשים וסדורן קשר"ק קש"ק קר"ק ואין הסדר מעכב אלא אם הקדים קר"ק לקש"ק או קש"ק לקשר"ק יצא אבל בסימן אחד בעצמו סדרו מעכב שאם הקדים בקשר"ק תרועה לשברים לא יצא וכן בכלם והיתה עקר התקנה לתקעם על סדר ברכות וכשהיו התקיעות על מנין תשע היו תוקעין סימן אחד במלכיות פעם אחת והיו חוזרין ותוקעין אותו בזכרונות פעם שניה וכן בשופרות וכשעמדו על מנין שלשים היו תוקעים שלשתם במלכיות ושלשתם בזכרונות ושלשתם בשופרות ר"ל שהיו תוקעין קשר"ק קש"ק קר"ק בכל ברכה וברכה שיבא מ"מ סימן אמתי לכל ברכה וברכה וכך היה הסדור בימי רבותי' והזהר מלפרש שהיו תוקעין תשר"ת שלשה פעמים במלכיות ותש"ת שלשה פעמים בזכרונות ותר"ת שלשה פעמים בשופרות שאם כן הרי היו שנים מהם בפסול על כל פנים אלא שהיו עושים כמו שכתבנו ומ"מ בדורות האחרונים התקינו לתקוע כל השלשים תקיעות רצופות מיושב בברכת שופר מפני חולים וחלושי הטבע ונמצא שיצאו בכך שאין תקיעות מעכבות ברכות ר"ל מלכיות זכרונות ושופרות ולא ברכות מעכבות תקיעות ומתפלל הוא בלא תקיעות ותוקע בלא ברכות ומאחר שיצאו ידי חובת התקיעות הקלו שלא לתקוע כל השלשים תקיעות על סדר ברכות אלא קשר"ק במלכיות פעם אחת וקש"ק בזכרונות פעם אחת וקר"ק בשופרות פעם אחת ומ"מ הצריכו את הצבור לשמוע על סדר ברכות שהן עקר ואע"פ ששתים מהם בספק פסול ואחת בספק הפסק שבין תקיעה לתרועה לא חששו לכך שלא עשו אלא שלא תשתכח תורת תקיעה ממקום שהיא עקר בו ומ"מ אין בהם ברכת שופר הואיל ונפטרו מהם ואפילו למי שלא נפטר מהם ורוצה לתקעם כהלכתם אומר אני שאינו מחוייב בברכה שברכות התפלה פוטרות ברכות שופר כדרך שאנו אומרים בקרית שמע שאע"פ שאינה מעכבת את הברכות ולא הברכות מעכבות אותה מ"מ כשסומך להם את שמע אינו צריך לברך ברכה בפרט לקריאת שמע ואלו קראה שלא בברכות יוצר ואהבת עולם צריך לברך עליה בפרט אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע כדרך שכתבו קצת גאונים בקריאת שמע שעל מטתו ויחיד מ"מ הואיל ויצא אינו צריך לשמוע על סדר ברכות כלל כמו שיתבאר.

ממה שכתבנו למדת שכל שהפסיק בתוך סימן אחד בתקיעה או בתרועה או בשלשה שברים בין הראויות שפסל כל מה שקדם מאותו סימן הואיל ויש בהפסק זה שם תקיעה או תרועה או שלשה שברים הא שבר אחד אינו הפסק שהרי אין לו שם בשום תקיעה ויש אומרים שלא פסל אלא שאין זה ההפסק עולה לו וזה שנאמר בתקון קש"ק וקר"ק לדעתם אינו אלא לכתחלה ומ"מ בתוספתא נראה כדעת ראשון והוא שאמרו תקע והריע הריע ותקע אין בידו אלא אחת ופירשו בו תקיעה אחרונה שהרי אף התרועה הראשונה נפסלה שהרי אין את התרועה יש לך לפסול את התקיעה הראשונה שמאחר שפסלת את התרועות הרי הן כמי שאינן ונמצאת תקיעה ראשונה שאין תרועה סמוכה לה ומ"מ כל שהפסיק מצד שלא יכול להשלים אינו הפסק אע"פ שכל שהריע שני פעמים כסדר ותקע אח"כ פסל את כי הסימן כמו שביארנו עכשו בשברים מיהא אף לדעתנו שאנו מכשירים אותם בהפסק נשימה אלו הרבה בהם יותר משלשה לא פסל שמאחר שענין אחד הם אין זה אלא כמאריך בתקיעה או בתרועה ביתר משיעורה ויש חולקים בזו הואיל ויש הפסק נשימה ביניהם ואינו כלום.

מקצת גאונים כתבו שמן הדין בתקיעות שמיושב כשתקעו תשר"ת שלשה פעמים ומתחילים בתש"ת אין צרך לתקיעה ראשונה שבו שהרי אם תשר"ת סימן אמתי אינו צריך כלום ואם אינו אמתי תקיעה אחרונה שבו מיהא עולה לסימן שני וכן כשתקעו תש"ת שלשה פעמים אף בחסרון תקיעה ראשונה שבפעם ראשונה ומתחיל בקר"ק אין צרך לתקיעה ראשונה אלא שנהגו לעשות כל אחד מהם בשלימות:

דף לד:

מי ששמע תשע תקיעות בסירוגין אפי' בתשע שעות ביום יצא בדיעבד ובלבד שלא ישנה את הסדר בסימן אחד ואע"פ שבהפסק קול פסול אנו פוסלין אין השהייה קרויה הפסק ובשברים מיהא כל ששוהה ביניהם אינו כלום הואיל ודבר אחד הם אלא שהפסק נשימה אינו קרוי הפסק שאף הגניחות עצמן כך הם ודיו לבא מן הדין להיות כנדון כמו שביארנו למעלה ובאחרון של סוכה נ"ג ב' וכן הדין בין שברים ותרועה של סימן כשרים.

שמעו מתשעה בני אדם כאחד לא יצא כלל אף בדיעבד ואע"פ שאמרו תרי קלי מתרי גברי בדבר החביב לאדם משתמעי שמא דוקא בששניהם קול אחד אבל כשזה תוקע וזה מריע הקול מתערבב ואינו נשמע ויש מוחין בפירוש זה שהרי למעלה גבי שופר וחצוצרות הקשו ותרי קלי מי משתמעי והתנן זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האזן יכולה לשמוע והעלו בה דבכל מידי דחביב ליה יהיב דעתיה

ושמע ואע"ג דזכור ושמור תרי מילי נינהו אלא שנראה לי שיש לחלק בזו בין קול של צבור לקול אחד ויש שפירשו בו שאין נשמע אלא האחד ובשופר ובהלל ובמגלה יצא שהרי בשמיעת קול אחד יצא אבל בזו שהוא צריך לכלם לא יצא שלא שמע את הכל ומ"מ כבר פירשנו במגלה כ"א ב' שעל שני הקולות הוא אומר שנשמעים ואעפ"כ בזו לא יצא שלתקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה אנו צריכים וכל שנעשה כאחד אינו על הסדר ומ"מ ידי תקיעה אחת יצא וגדולי המחברים כתבו שאף ידי אחת לא יצא והוא תמה ומ"מ אם תקעו שלשה בני אדם כאחד זה קשר"ק וזה קש"ק וזה קר"ק יצא שהרי על כרחך אחד מהם הוא האמתי והרי נעשה כסדר וכן אם תקעו שלשתם סימן אחד בבת אחת יצא ידי אותו סימן.

תקיעה מזה ואחריו תרועה מזה וכן כלם על הסדר יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כלו וכן בהלל ומגלה ובקריאת שמע התחיל בהם והפסיק אע"פ ששהה כדי לגמור את כלה אינו חוזר לראש אלא גומר ודיו אבל תפלה אם הפסיק בה ושהה כדי לגמור את כלה חוזר לראש הואיל ואין יכול לשוח בה אף מפני היראה והכבוד כמו שביארנו במס' ברכות כ"ב ב' ושהייה זו משערין אותה בעצמו וכן נראה מתלמוד המערב שבמסכת ברכות פרק שני כמו שביארנו שם בפרק שלישי וכן נראה משם שאם היה אחד צריך תקיעה ראשונה ואחד צריך תקיעה אחרונה תקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן אלא שבמקצת נסחאות נשארה שם בספק.

כבר ידעת שבתעניות היו תוקעין והיו מוסיפין בתפלה שש ברכות וצריך שתדע על אותן התקיעות או הברכות שאין סדרן מעכב אלא אפילו הקדים תרועה לתקיעה או ברכה אחת לחברתה יצא ומ"מ אם גרע אחת מהן לא יצא ויש אומרים שאף אם גרע בתקיעות או בברכות יצא מיהא ידי מה שעשה.

ברכות שמנה עשרה כבר נתקן הסדר בהן ביבנה כמו שהתבאר במסכת מגלה י"ז ב' ואף הסדר מעכב בהן.

תקיעות וברכות של ר"ה ויום הכפורים של יובל מעכבות זו את זו שאם ברך מלכיות ולא ברך זכרונות לא יצא אף ידי מלכיות וכן תקע למלכיות ולא תקע לזכרונות לא יצא אף ידי תקיעת מלכיות ואף הסדר מעכב בהן שאם הקדים זכרונות למלכיות ולא תקע לזכרונות לא יצא אף ידי תקיעת מלכיות וכן בתקיעות אם שנה הסדר בסימן אחד לא יצא ומ"מ אם הקדים סימן לסימן יצא כמו שביארנו שסימני התקיעות מן הדין אחד הם כמו שביארנו ומ"מ ברכות אין מעכבות תקיעות ולא תקיעות את הברכות ואם תקע ולא

ברך מלכיות זכרונות ושופרות או בירך ולא תקע יצא מ"מ ידי מה שעשה כמו שיתבאר למטה בסמוך.

המשנה העשירית מי שברך וכו' ר"ל שברך מלכיות זכרונות ושופרות בתפלת המוספים ולא היה לו שופר לתקוע על סדר ברכות שהוא עקר ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע תקיעותיו כלן רצופות על הסדר הזה והוא ענין אמרם תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים והוא הדין לשלשים תקיעות אחר תקנת חכמים והרי לשון המשנה מוכיח להדיא שאם היה לו שופר תוקעין על סדר ברכות ופי' בגמ' דוקא בחבר עיר ר"ל צבור וקרא צבור חבר מפני שלשון חבר עיר מונח על חכם העיר ומתקבצים כלם לפניו ואע"פ שהמשנה בלשון יחיד היא שנויה ר"ל מי שברך פירושו צבור שברך אבל יחיד אף לכתחלה אינו צריך אלא שומען על הסדר שלא על סדר ברכות הא אם רצה בכך עושה ויש שמוחין בדבר מפני הפסק תפלה ומ"מ על ידי תקיעת אחר מודים שרשאי אלא שעקר הדברים לומר שהוא רשאי אף בעצמו.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם. יחיד שלא תקע חברו תוקע לו אע"פ שתקע לעצמו שאע"פ שיצא מוציא אבל יחיד שלא ברך שבע ברכות אין חברו מברך לו שאין אדם יוצא בתפלתו של חברו אא"כ על ידי שליח צבור על הדרך שיתבאר ואע"פ שאמרו בכל מצות חובה שאע"פ שיצא מוציא אין תפלה בכלל זה כמו שהתבאר.

מצות תקיעה גדולה ממצות הברכות ר"ל מלכיות זכרונות ושופרות ומי שאי אפשר לו לקיים אלא אחת מהן ישתדל לקיים מצות תקיעה כיצד לא ידע זה לא לתקוע ולא להתפלל והיה בעיר שאין תוקעין בה ולא מברכין בה והיו שתי עיירות סמוכות לו אחת למזרח ואחת למערב באחת תוקעין ולא מברכין שיש שם בקי לתקוע ואין שם בקי להתפלל ובאחת מברכין ולא תוקעין שאין להם שופר והיו חוץ לתחום שאי אפשר לו לילך בלא עירוב ואינו רשאי לערב אלא לרוח אחת כמו שידעת מערב לזו שתוקעין גדולה מזו היה יודע בודאי שבזו יש בה מי שיודע להתפלל ולהוציא את שאינו בקי ידי אותן תשע ברכות אבל אין שם תוקע או שאין שם שופר ובשניה ברור לו שאין שם יודע להוציא חובת תשע ברכות והדבר ספק אם יש שם תוקע אם לאו הולך לזו שהיא בספק אם יש שם תוקע אם לאו שספק תורה גדולה מודאי של דבריהם ולמדנו לפי דרכנו שהברכות אין מעכבות את התקיעות ולא התקיעות את הברכות.

המשנה האחת עשרה כשם ששליח צבור חייב ר"ל להוציא עצמו שאינו יוצא בתפלת האחרים כך כל יחיד ויחיד חייב להוציא עצמו ואינו יוצא בתפלת שליח צבור אחר

שהוא בקי ורבן גמליאל אומר ששליח צבור מוציא את היחידים ומחלקת זו לפי מה שפי' בגמ' לא סוף דבר שהוא בר"ה אלא אף בשאר ימות השנה.
ולענין פסק בשאר ימות השנה אין יחיד הבקי יוצא בתפלת שליח צבור אלא יתפלל לעצמו אבל תשע ברכות של ר"ה ויום הכפורים של יובל מתוך ההמייה אין הבקי שולט בעצמו לכוין ויוצא בתפלת שליח צבור ומ"מ מי שאינו בקי יוצא בתפלת שליח צבור אף בשאר ימות השנה.
פירשו בתלמוד המערב שאין אדם יוצא בתפלת שליח צבור אא"כ ישנו שם מתחלה ועד סוף:

דף לה.

עם שבשדות שהם אנוסים ואין יכולים לבא לבית הכנסת אם אינם בקיאים יוצאים בתפלת שליח צבור אע"פ שלא היו שם בר"ה וביום הכפורים אבל לא בשאר ימות השנה עד שיהו שם מתחלה ועד סוף ואם הם בקיאים בר"ה וביום הכפורים של יובל לא יצאו עד שיהו שם מתחלה ועד סוף ובשאר ימות השנה לא יצאו אם היו שם עד שיתפללו הם עצמם ושל עיר אף שאינם בקיאים ואף בר"ה ויום הכפורים לא יצאו עד שיהו שם מתחלה ועד סוף כמו שביארנו בשם תלמוד המערב יש מי שאומר שלא נחלקה תפלת ר"ה לענין זה מתפלת כל השנה אלא לענין שלש ברכות ר"ל מלכיות זכרונות ושופרות אבל ראשונות ואחרונות וקדושת היום דינן כשאר כל ברכות של כל השנה שאין שליח צבור מוציא אלא את שאינו בקי ואין הדברים נראין אלא כל תפלות היום בדין זה.
עם שאחורי הכהנים הואיל ואין משימים עצמם כנגד פניהם אינם בכלל ברכה אבל עם שבשדות אע"פ שאינם שם הואיל ואנוסים הם מצד טרדתם הרי הם בכלל הברכה.
אע"פ שביארנו שעשרה פסוקים צריך להזכיר בכל ברכה וברכה אם רצה שלא להזכיר את הפסוקים אלא שיזכיר ענין מלכות ויאמר עליו כמו שכתוב בתורתך וכן בנביאים וכן בכתובים יצא אחד יחיד ואחד צבור ומגדולי המפרשים פירשוה שיעשה כן שלשה פעמים בכך אחת ר"ל בשל תורה ובשל נביאים ובשל כתובים ואח"כ אחת בשל תורה שלא ימעט חשבון הפסוקים אלא הזכרתם ומגדולי המחברים פירשוה שיביא פסוק אחד של תורה בכלן ואין צריך להזכיר שאר הפסוקים ולא לומר בהם כמו שכתוב בתורתך ועקר הדברים כמו שפירשנו תחלה.
תפלת ר"ה ויום הכפורים וכן של ימים טובים ואפילו של ראשי חדשים הואיל ואין אדם מתפלל אותה אלא משלשים לשלשים צריך אדם להסדיר את התפלה בינו לבין עצמו

קודם שיתפלל וכן מי שהיתה תורתו אומנותו ואינו מתפלל אלא לפרקים אם עומד מן התפלה שלשים יום צריך להסדיר את תפלתו כשירצה להתפלל אף בתפלה שבכל יום שכל שעומד מן הדבר שלשים יום אינו שגור בפיו כל כך.

במסכת עירובין מ' ב' התבאר שאע"פ שר"ה אינו בכלל המועדות אומרין בו זמן וכן ביום הכפורים ואע"פ שביום הכפורים אי אפשר לאמרו על הכוס אומרו בלא כוס כמו שהתבאר שם זמן אומרו אפילו בשוק ואנו נוהגים לאמרו על ידי שליח צבור בבית הכנסת בליל כניסת יום הכפורים.

וכן התבאר שם שאע"פ שיום ר"ה ראש חדש הוא אין צריך להזכירו זכרון אחד עולה לכאן ולכאן ר"ל שמלת יום הזכרון כוללת ר"ה וראש חדש שהרי בשניהם נאמרה זכירה בר"ה זכרון תרועה ובראש חדש וביום שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשיכם ונזכרתם והיו לכם לזכרון וכו' השאילו בו זה הלשון זכרון לכלם יהיו תשועת נפשם וכו' ומאחר שכן יראה לי שאינו צריך לומר את מוספי שכשאמר את מוסף יום הזכרון כלל בו של ראש חדש ושל ר"ה שמלת מוסף כוללת כל שניתוסף ביום והרי הוא כמי שאמר את מוסף יום התרועה ויום ראש החדש ונמצא שאין צריך לומר מוספי אא"כ היה בשבת שהרי מ"מ השבת לא נכלל במלת זכרון וצריך לכללו במלת מוספי ויש מצריכין לומר את מוספי וכן אנו נוהגים ואף ביום שני שהרי מ"מ כל דיני ראשון עליו ויש אומרים שאם לא אמר לא יצא ולא יראה כן אף בשבת שבדיעבד מיהא יראה שהכל נכלל בו.

מקצת גאונים כתבו שזה שתקע בשביל כל הצבור מיושב הוא שראוי לתקוע מעומד על סדר ברכות ואסור לו לדבר משיתחיל לברך בתקיעות שמיושב עד שיגמור כל אותן שעל סדר ברכות ואם שח גוערין בו אלא שאין צריך לחזור ולברך הואיל ומ"מ מצוה אחת היא שהרי ההלל מברכין עליו קודם קריאתו ופוסק בין פרק לפרק ואינו חוזר ומברך ומ"מ אם לא תקע אחד אלא שנים או שלשה אף הם מכח ראשון הם באים ובמקומם ואסור להם להשיח וכן אין השני חוזר ומברך ופירשו הגאונים מפני שלא ברך הראשון לתקוע אלא לשמוע וכלם בכלל הברכה ואין צריך בכך שהרי מצוה אחת היא וי"מ שאם זה שתוקע מעומד לא היה שם בשעה שברך ראשון שתקע מיושב חוזר ומברך ולא יראה כן ואע"פ שיש קצת מצות שיש בהן המשך שאין בהם איסור דבור אלא בין הברכה למצוה אבל לא משהתחיל במצוה כגון ביעור חמץ שאחר שהתחיל יכול לדבר מ"מ בזו ראוי להכנעת לב ולהרעדת היצר שלא יפנה לבו לדברים בטלים.

שאר העם הואיל ונפטרו בתקיעות שמיושב ואין חיוב ליחיד בתקיעות שעל סדר ברכות כלל אם רוצה זה לעשות עצמו יחיד אע"פ שהוא בצבור ואין דעתו לחייב עצמו בתקיעות

שעל סדר ברכות איני רואה גערה בכך ואם רוצה להיות מכלל הצבור למנין ולקבל עליו חיוב תקיעות שמעומד אף הוא אסור להשיח אא"כ לצורך המצוה אלא שלבי נוקפי לומר שאף לזה אין עליו חיוב שתיקה אלא משיתחיל שליח צבור בתפלת המוסף והוא שאני אומר שברכות אלו ר"ל מלכיות זכרונות ושופרות ברכות שופר הן ואפילו לא תקען רצופות ויוצא באלו אינו צריך לברכת שופר כלל וא"כ הרי אלו ברכה אחרת לשופר ואין חיוב שתיקה קודם להן ואע"פ שאין ברכות מעכבות את התקיעות הרי ברכות קריאת שמע כיוצא בהן שאין ברכות קריאת שמע מעכבות זו את זו ולא קריאת שמע את הברכות ואעפ"כ ברכות של קריאת שמע הן ואין צריך לברכה אחרת וכן באלו ואחר שכן אין תקיעות שמעומד נכללות בברכת אותן שמיושב ומותר להשיח עד שיתחיל שליח צבור בתפלת המוסף כך נראה לי ברור אלא שרבים חולקים עלי שמא תאמר לדברי גאונים אלו והרי תפלין מצוה אחת הן וכששח בין תפלה של יד לתפלה של ראש מברך ברכה אחרת על של ראש כמו שיתבאר במקומו אין הנדון דומה לראיה שהתפלין שתי מצות הם שהרי תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד ולא עוד אלא שהוא משנה בנסח הברכה כשסח בנתים שעל יד אומר להניח תפלין ועל של ראש אומר על מצות תפלין והוא שאמרו לא סח מברך אחת פירוש על שתיהן שח מברך שתים ואעפ"כ אין ראוי להשיח כמו שאמרו שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה אבל תקיעות מצוה אחת הן ואין ראוי לחזור ולברך אף לדבריהם כמו שבארנו יש חולקין לענין תפלין לומר שאף בלא שח מברך שתים על של יד להניח תפלין ועל של ראש על מצות תפלין ששתי מצות הן ולא אמרו על השח בנתים שעבירה היא בידו מפני שיהו נכללים בברכה אחת אלא מפני שכללם הכתוב במלה אחת כאמרו והיו לאות וכו' הורה שראוי לעשות את שתיהן בתכיפה ושלא ישיח בנתים ומה שאמרו לא שח מברך אחת פירושו אחת לשל יד ואחת לשל ראש ומה שאמרו שח מברך שתים פי' על של ראש והוא שחוזר לברכת היד כדי לסמוך לה של ראש ודומה כמי שמברך שתים על של ראש ומהדק מ"מ קשר תפלת של יד ואחת לשל ראש אף בלא שח ומ"מ אין הדברים נראין כלל וגאוני עולם כתבו על דברים אלו שדברים משובשים הם וכן הדברים נראין וכי מהיכן יבא לנו לחזור בדבר שהוא מצוה בפני עצמה אחר שנעשית מצוה כהלכתה אלא עקר הדברים כמו שכתבנו תחלה.

כתבו הגאונים שזה שמברך על השופר מברך לשמוע קול שופר ואין מברך לתקוע בשופר או להריע בשופר מפני שלשונות אלו לא היו כוללים אלא ענין אחד או תקיעה

או תרועה ותפשו לשון לשמוע שכולל את הכל מפני שאין מברכין בעל מפני שהמצוה נמשכת לאותן שעל סדר ברכות ואין נעשות בבת אחת כמגלה ולולב.

וחייב לברך זמן ואינו נפטר בשל קדוש שהקדוש מצותו בלילה והשופר מצותו ביום.

וזה שיעור מה שראוי לכללו בפסקי מסכת ראש השנה תהלה לאל יבא אחריו מה שיראה לכללו בפסקי מסכת יומא בעזרת הצור ובישועתו אמן.